[illegible]

621

Folk-lore of Palestine

ספר

שולמית

יכלכל

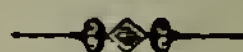
פלאי ארץ הקדושה ושאר ארצות בני קדם

ישלים את דברי מחברתי הליכות קדם!, וישא מדברותיו על הררי ארץ הקדושה וערי קדמתה, על נהרותיה וימיה, ודברי ימי מלכיה ושריה מיום הריסותה ביד טיטוס עד ימי הדור הזה׳ גם יבואו בו מחקרי ארץ מצרים העתיקה׳ וכל מחמדיה אשר היו לה בימי קדם, ועוד ענינים רבים אשר ישישו עליהם כל שוחרי תושיה.

חבר בשפה ברורה וקלה

מאת

קלמן שולמאן

ווילנא

בדפוס ר׳ יוסף ראובן ב״ר מנחם מן ראם

שנת תרי״ט לפ״ק

СЕФЕРЪ ШУЛАМИТЪ

т. е

Статьи имѣющія предметомъ Географію древней Пал стин
и Исторію Евреевъ послѣ раззоренія 2-го храма. Соч,
К Шульмана, Учит. Евр. языка въ Вилепском
Каз. Евр. Реально-Коммерческомъ Училищѣ,

ВИЛЬНО

въ Типографіи Р. М. Ромма, 1859

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по напечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.— Вильно, 27 Октября 1858 года.

Ценсоръ, *Стат. Совѣт: и кавалеръ*
А. Мухинъ.

דִּבְרֵי דָוִד

הלא הוא אלוף נעורי ומיודעי החכם השלם, משכיל מהלל, כופר מהיר והוכר צחות, חטר מגזע ישרים, ונצר מגדולי היחש כש"ת מוהר"ר **דוד לוריא** נ"י משגיח על כל למודי העברים בגליל ווילנא·

אוהבי ורֵעי היקר!

שולמאן! כל דבר יָקָר בארץ, כל דָבָר מצֻיָּן וראשית לו, אך בשמו יִקָרֵא, וכל תהלת פי אדם אך למחסור לו — ואני כי אקראך הפעם בשֵם שולמאן, מנער ועד זקן יֵדְעו כֻלם כי טוב שֵם זה משמן, ולך דומיה תהִלה, יֵדעו כלם כי אתה הוא שולמאן אשר היית מְצָרֵף לשפת קדש, וכור להגיון מדברותיה — ·

שולמאן! את ספרך «הליכות קדם» אשר כבדתני בו, קראתי מראשיתו עד תֻמו, וששתי על אמרותיך, כי ספיר גזרתן, ואני יודע גם לבי מרגיש לקדם פניך בתודה על פעולתך הלזו, כי כמוך כמוני נאהב בכללב את השפה הקדושה, ונחבק חֵיקָה באהבת דורים, כמוך כמוני היינו לִמְנוד ראש בין מְנַדֶיהָ, המגדילים לשונם על כל חוקר עד תכלית השפה הזאת· בך שולמאן יתפאר ישראל, כי עשית לך יד ושם בהליכות לשון וספר תורת אלהים, עוד בימי עלומיך בצעדך בישימון בעיר · · ואף כי היום הזה אשר היית לעינים לכל דורש השפה הלזו — רכב וצלה, ידידי! עוד תטע נטעי נעמנים בכרם ה' צבאות בית ישראל, לא

תיעף

תיעף ולא תינע להרבות דעת שפת קדושים ככל אשר המצ
ידך לעשות, והיה שֵׁם «שולמאן» שֵׁם עולם, וזִכרו אל מָות
דברי תורה לך על כפרך הליכות קדם, מכני ידידך בעוז
דוד בן הרב הגביר מהור״ר אהרן לוריא

ואלה דברי דוד האחרונים בְּקָראו את ספר השולמית בַּכתובים ׳

ידידי הבלשן הגדול בשפת עֵבר מוהר״ר ק. שולמאן

נפלאים מַעשיך, שולמאן! זה לך פעם הרביעית אש
באת לביתי ברגלי מבַשר, ותודיעני כי תתן את ספר
הרביעי אשר כתבת, במַכבֵּש הדפוס׳ פְּלאי! ההית
הבונתך למעין אשר תָקיר בלי חָשך דברי דעת ולא יבצ
כמך מזִמת סופרים? עתה לבי אומר לי כל ימי חייך הָי
תהיה כמוצא מים, ותחת עטך, סופר מהיר! תפרה הדעת
כי פריָה ועֲנפה היא בידך, יען כי כל מעשה אשר יעש
האדם פעמים ושלש וראה טוב בעמלו, לא יֵלא עוד מעשו
כָזה וכזה פעמים אין מספר׳ ואתה ידידי שׂוֹשׂ תשיש ע
החפץ והחֶמדה אשר נטע ה׳ בלבך להפיץ מעינות ההבונ
חוצה, כי זה חלק מְשֻׁנָה לאדם מֵאֵל, לדעת חכמה ומוס
להפיצם גם בשוכני ארץ׳ ואנכי זה דרכי לתת עצה למבינ
מרע המחזיקים באהבתי, כי כאשר יגיעו למחצית שנו
גבר, יחדלו מלדרוש עוד מעל ספרי החכמה ולאחר שֶׁבָ
בעִיונם בהתמכרות נפש, ויקדישו כל מה שאספו מהידיעו
בנוער שנותם, להַנות בהן בני אדם אחיהם, כי בזה יתרו
הַכְשֵׁר הכמה ורבה תפארת לאוהב עמיתו׳ ואמר קהלת
אל תתחכם הרבה וגו׳, וכן פליניוס אחד מגדולי חכמ
רומא

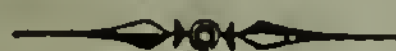
דומא יעץ לבלתי הרבות בדרישת החכמה, באמר:
„Morbus est etiam aliquis per sapientiam mori"
לַהג הרבה אֶנוש לאדם» · ודע לך ידירי! כי מצד אחד
מְשַׁבֵּח ומְהַלֵל המעתיק מספרי חכמה אשר כתבו חכמים
הנודעים למשגב ותהלתם מלאה הארץ, מהכותב על ספר
ענינים יַלדי מזמותיו, ביען כי האחרון מפאת אהבתו לנפשו
כמעט טחו עיניו מראות את המעקשים והטעותים, וכרוך
אחר למחבר ספר ולאב הבנים, אשר ימלא פיו תהלת יְפִי
תמונת בנו אף כי משחת תארו, ופניו מלאים חרוץ ויבלת ·
ואולם הראשון מעשהו לברר מכל אשר תמצא ידו כבורר
האוכל מתוך הפסולת · אך המועיל והמתוקן · ואמנם ההעתקה
מלשון אל לשון, לא נְקַלָה היא, כי היא דורשת לא לבד ידיעת
הלשון על בוריה, גם כל יפיה וכל צלליה — נואַנצירונגען —
כי כל שׁגָה בזה לא יחכם; כי אם גם השגת הענין אשר
הוא מעתיק ממנו · ואל יבהל אותנו החכם יעאַן פויל
בדִמותו את ההעתקה מלשון אל לשון לצד ההפוך מיריעה
המשובצה, כי רב התועלת מההעתקה הנעשה ע״י חכם
הלשון! וכן מני עד ועד עתה אזרו כל חכמי דור ודור
חַיִל להעתיק דברי חכמים וחירותם אל שפת בני מדינתם,
ויהי שמם לעולם ותהלתם עִם שמש. ולך ידידי הנה עשר
ידות במלאכת ההעתקה לשפת עבר, נכבדות מְדֻבר
בה, ונאמנה על זה עֵרות העתקת ספר «מסתרי פארים»,
אשר בכתובים אתך, מי לא התפלא על המלאכה
הכבֵרה ההיא? ומי לא שׁלם תורה לך על הטוב אשר הבאת
ללשון הקדש, כי הִכברת אותה במלים ובאמרי שפר,
ונתת את השפה הזאת גם אחרי מותה שנים אין מספר,
שפה לנאמנים · ומי יכחש לך אשר הופעת נהָרה על
אלה מבני עמֵנו אשר אין נגהּ למו מספרי העמים! מעמק
לבבי ·

לבבי נתונה תודתי לך על עמלך להוציא מספרי העמים, עם ועם כלשונו, דברי חפץ, ולהעתיקם לשפת קדש, רכב וצלח במלאכתך הלזו, יצו ה׳ אתך את הברכה, ויברך חילך ע״י ההדפסה, ופֹעַל ידיך ירצו המבקרים!

וְאֶשָּׂא מְשָׁלִי וְאֹמַר:

תִּפְאֶרֶת גְּדֻלַּת אִישׁ לָעַד בַּצּוּר נֶחֱצָבָה,
עַל צִיּוּן מִפְעָלוֹת חָכָם יוּחָקוּ לְמַזְכֶּרֶת;
הַצִּיּוּן יֵעָלֶה בַּתֹּהוּ הָעִיר כִּי נֶחֱרָבָה,
סֵפֶר חָכְמָה יִהְיֶה לְעוֹלָם הָאֱמֶת לֹא נֶעְדָּרֶת—.

דברי ידידך החפץ בך, משגיח על כל לכודי העברים בגליל ווילנא
דוד לוריא

מליצת החכם השלם מליץ ומשורר מפאר, גביר נכבד ונעלה, עשר ידות לו בכל תושיה כו׳ כו׳ כש״ת מוהר״ר
אליעזר האלבערשטאם נ״י

בעז״ה יום ב׳ כ״ד איר תרי״ר פה ביאלעסטאק.
רב שלום וברכה אליך ידידי היקר משכיל ורב תבונות סופר נעלה ומליץ נעים ונשגב כבוד כוהר״ר קלמן שולמאן נ״י, יצו ה׳ אתך את הברכה בכל מעשיך!

סלח נא יקירי בגֹדל הסרך על אשר אֵחַרְתִּי עד עתה להשיבך דברים על אמָ־יך המפלאים בפז אשר ערכת אלי זה כשְׁבֻעַיִם · חֵי נפשי כי יקרו לי מאוד משאלות לבך, ובכל חפצך אמצא חפץ אשר על כן חַשְׁתִּי ולא התמהמהתי לפקוח עיני על ספרך הנכבד „הליכות קדם", ולהרוץ את

משפטי

משפטי עליו כאשר תַּרְשֵׁנִי ענותך ; אך עד מהרה הִכביד מסחרי את ירו עליו , ויניעני ללכת ולנוע על העצים העתידים לבוא דאנצינה , ורק זה מעט שַׁבְתִּי לביתי , ותהי ראשית מלאכתי לערוך אליך מלים , ולהתעלס אתך בדברי ידידות כאשר אהבתי :

את ספרך היקר «הליכות קרם» קראתי בעין בקורת עד תֻּמּוֹ , ובתם לבבי ונִקיון רוחי — פֶּה חנף שנאתי — אגיד לך כי נפלאה עטך עד מאד , ולמן היום אשר שמעתי את קולך מִתהלך בין ערוגות בִּשְׂמֵי ספרך הראשון «שפה ברורה» , מני אז הכרתיך והוקרתיך כערכך הרב , ועתה הוספת עוד כֹּחַ וָעוז , והנך סופר רב ורם , ובפה מלא אדברה נגדה נא לכל זִקני עַמִּי וחכמיו , כי עָלית על כל בני גילך המושכים בשבט סופר בארצנו , בעזוז לשונך , בְּטֹהַר הניוניך , ובטוב טעם ודעת • • • • •

והנני לגלות אזנך , יקירי ! כי ירידנו • • • הֵביא בידו את העתקתך הנפלאה «מִסְתְּרֵי פאריז» , ויתנה לידי , ובקראי בה נוראות נפליתי , ומאד השתוממתי על המראה הגדול הזה , כי בהעתקה הזאת ראיתי את גֹּדֶל כחך נס בספורים פרזים הנכתבים והנעשים על טהרת לשון הקֹדֶש בהוד והדר עד להפליא , בה ראיתי כי עֹז בידך וגבורה בימינך לתָאר בחרט אנוש את כל הליכות בני אדם אשר התחקה עליהן הסופר המרומם סִי , ולשונך תְּהַלֵּךְ במרחב כאחד הַמְּסַפְּרִים הגדולים (טרגֶ׳הֶולטר) אשר בלשונות החַיּות • מה נפלאים מעשיך ! מעשה ידי אמן נפלא ! ומי יתן ותבצע את המעשה הגדול הזה על ידי הדפוס , וְתִקצור ברנה את עמל כפיך , שמך הטוב ילך למרחוק , וכל קוראי דב־יך יתפלאו , ירוממוך בקהל עם , ויתנו לך הכבוד וההדר הנאוה לך • • • • • • •

בחירי ויקירי ! כמוני כמוך ידעת כי אין מחבר בארץ

אשר

אשר יעשה אך טוב ולא יחטא לפעמים לחקי הלשון, הסדר, וההגיון, כי האהבה אשר הטבעה בלבב האדם לילדי מזכותיו, תעור את עיני אבותיהם, והחמלה על צאצאי רוח אלה, לא תמצא די אונים למול את בשר ערלתם; ועל כן הרהבתי בנפשי עז להעיר לך אזן על איזה הערות אשר — לפי השערתי — מצאתי להעיר במחברתך הליכות קדם חלק ראשון, ואתה בטובתך הודיעני אם כנים דברי, ואם נאמנו צדקו הערותי כו׳ כו׳ ......:

ואני ברוב שרעפי בקרבי על אדותיך, על מפלאות פעלך, ועל הליכות רוחך, החל רוח השיר לפעמני, ונגדה נא לכל אחי ורעי משירי אהודך.

הַחָכְמָה כִּי תָתוּר אַחַר סָתוּם לְבַקֵּר
עַל שְׂדֵי הַהֹוֶה תִּבְנֶה בֵּית מֶחְקָרֶיהָ
וּלְמַעַן הָקֵם בֵּית נֶאֱמָן לֹא יְשַׁקֵּר
עַל מוֹסְדֵי קֶדֶם תַּחֲצוֹב שִׁבְעַת עַמּוּדֶיהָ
הֵמָּה סִפּוּנֵי הַטְּמוּנִים, לָהּ לְהּ יְבֹאֵרוּ
לָדַעַת אֹתִיּוֹת לְאָחוֹר, אוֹתוֹת יְצִירוּ

בַּדֶּרֶךְ זוֹ כִּי תִדְרוֹךְ בְּעָמָל וָטֹרַח
הַמְּלִיצָה אֲחוֹתָהּ גַּם הִיא בָּהּ תֵּצֵא לָשׂוּחַ
שְׁלָשׁ אֵלֶּה בִּנְתִיבוֹת תָּשִׁישׁ לָרוּץ אֹרַח
הֹוֶה, עָבַר, עָתִיד, תֵּדָא עַל כַּנְפֵי רוּחַ
וְאֵת אֲשֶׁר תּוֹרֶה הָאַחַת בִּכְבֹד חֻקֶּיהָ
זוֹ הַשֵּׁנִית הֵן תַּבִּיעַ בְּנִיב שְׂפָתֶיהָ

גַּם אוֹתְךָ יָקָר! כֵּן בְּקֹדֶשׁ חֲזִיתִיךָ
אֶת פְּנֵי הַהֹוֶה הֵן גִּלִּיתָ בְּשָׂפָה בְרוּרָה
עַתָּה בְּרַחֲבֵי מְעוֹנֵי קֶדֶם הֲלִיכוֹתֶיךָ
עוֹד תְּפַלֵּס מַעְגָּלֶיךָ הָלְאָה — נְתִיבָה יְשָׁרָה
אֶל מִימֵי הַרְרֵי־עַד תִּצְעַד, תַּעַל בַּד בְּבַד
עִמְּךָ עֵט סֹפֵר מָהִיר, כֵּן תִּכּוֹן לָעַד.

ידידך באמת אוהבך ומוקירך כערכך הגדול

אליעזר האַלבערשטאַם

הֶגְיוֹן לֵב

מליצת ידיד ה' ואנשים, הרב החכם השלם, מגלה עמוקות מני חשך, וחידות מני קדם, ידיו רב לו בתושיה, ולכל תכלית הוא חוקר כו' כו' כש"ת מוהר"ר שניאור זאקש נ"י בן הרב המאוה"ג המפורסם כו' כקש"ת מוהר"ר צמח נ"י ראב"ד בזאגר חדש.

ידיד נפשי המשכיל על דבר אמת, מְהִיר צדק, יקר רוח, איש תבונה, אשר שָׂם לך בין אדירי המליצים, סופר מהיר להלל, עטרת תפארת ליודעיך ומאהביך כבוד הר"ר קלמן שולמאַן נ"י, שלום לך, שלום־אמת, ושמחת עולם על ראשך!

ידיד נפשי! — כן אקראך מִמעמקי לבבי; ואף כי עיני לא ראתך מעודי עד היום הזה, גם לא אפלל ראות פניך

פניך כל ימי חיי על הארץ, בכל זאת אהבתיך בכל לבבי ובכל נפשי, ודוהי בקרבי ישחרך שַחר וערב. לא נסיתי דבר אליך מיום רואי השמש, וגם אתה לא נסית דבר אלי מעודך, בכל זאת אדמה בנפשי כי נדבדנו איש אל רעהו פעמים אין כספר· אמנם כן כי לא ידעתיך מתמול שלשום אך הלא ידעתי את אחינו בְּנוֹ־הַיים*), ואיך לא ארעך? — לא ראיתי את פניך אך בכל עת אשר עיני נֹכַח מיכיהו יביטו, אז עפעפי יְיַשִּׁירוּ, יָשָׁר! גם נגדך, ולבבי יחשוב כי לא הסבתי עוד עיני מנגדך — לא היו עוד דברי אתך ודברך אתי, אך מדי ידבר אחינו הכהן מיכיהו אלי, אז אָמַרְתִּי לנפשי כי לא חדלתי עוד לדבר אתך· הלא פיך הוא המדבר אלי מפיו, פיו כפיך, כי כמוך כבן־היים, כמוהו כמוך, אחד! — כי יפתח ידיד נפשנו זה את פיו בצדקה, ותורת חסד על לשונו, הן אז אדמה לשמוע דבריך אשר שַׂמְתָּ בפיו, לעבענזאהן יְדבר, ושולמאן יעננו בקול! וכי תשלח את דבריך היקרים הֵנה ונשמע קול אלהים מתהלך בגן מליצותיך וְנְחִי, אז יאמר לי לבי כי מפי מיכיהו יִקְרָאוּ הדברים אליך ואתה כותב על הספר בְּדְיוֹ ⋯

כן הוא, ידיד נפשי! אהבתיך אהבה עזה בלתי סרה, אהבה המה אשר לא תִתּם גם כי תַמנו לִגְוֹעַ! אהבתיך כאז באו דבריך הנשגבים הֵנָה, כי כל דבריך עֲדֵי צִדְקְךָ המה, וכל מליצותיך מליצים הם להגיד לקוראיהן את יָשְרךָ· רבים המה דוברי צחות בלשוננו, אך לא כל איש שפתים

יצדק

---

*) הלא הוא העלם היקר והנעלה, מליץ ומשורר נשגב, מיכה יוסף הכהן לעבענזאהן — ה' יחונן עפרו! — אשר היה אז בקרית מלך רב ב. לדרוש שם ברופאים, ושם — בימי חָלְיוֹ ומכאוביו האנושים — שָׁר את שירי בת ציון הנודעים לשֵם ולתהלה בפי כל חכמי לב ושוחרי שפת קדש.

צדק כמוך, מחמדי! על רבים מהם נקרא בצדק את דברי ירמיהו: «לשקר עשו עט! שקר סופרים!», כי יעשו בנפשם שקר להשמיע דברי מליצה על דברים אשר לא יהגו בלבבם: הם יושבים ספונים בביתם, סגורים ומסוגרים בתוך עריהם, לא נסו הצג כף רגלם בנאות שדה וכרם, הדר השרון והכרמל לא חזו עיניהם, והאביב ביפעת קרשו מעודם לא ראו, ועלינו ישתוררו כי על האביב ישוררו — דרך חכמה לא ירעו, נעו מעגלותיה מהם, ועל רום תפארת החכמה ירבו שיר, וקולם כקול הסיר תחת השיר — בארח צדקה לא אחזה רגלם, ושביבי קדשה לא בערו בכליותיהם, ועל תן ערך הצדקה ישירו ולא יסופו — אחת היא על כן אמרתי: ידברו — ולבם בל עמם, מלתם על לשונם ורוחם לא ידבר בם; בטרם יביעו אמר, לא ידעוהו, ולא יחושו אותו בנפשם, כי אך יעתיקו להם מלים ממשוררי העמים, ולא יחושו השירים ההם חוץ מהמשוררים אשר שרום — ובכל זאת ימלא עור לב הקופים ההם לרבר נבוה על כל מליצה רמה ונשגבה, אלה המעתיקים ידברו עתק על העתיקים לאמר כי עתיקי שדי המליצה המה, «ללשוננו נגביר — יאמרו — על הגבירול *)» · על בני עזרה **): «אין עזרתה בם!» · ועל הלוי ***) יאמרו: «אין לו חלק ונחלה בתוך אחיו משוררי בני ישראל!» · ויען מה? יען כי לפעמים ידברו קשות וזרות כמשוררי ספרד ופרובינצה והנלוים אליהם · אכן רוח השיר, רוח אלהים מרחפת על פני כל שיריהם, כבוד המליצה הנמרצה חופף עליהם, · ומלבם יוציאו מלים · · · · ואתה ידידי היקר! לא כן אתה עמרך כרבים ממליצי

---

*) המשורר הקדמון רבינו שלמה בן גבירול ·

**) האחים המשוררים העתיקים בני עזרה ·

***) החכם הנעלה ראש המשוררים ר' יהודה הלוי ז"ל מחבר ספר הכוזרי.

ממליצי דורנו בארצנו, אתה הוא המליץ האחד מני אל[illegible]
אשר יָאות לו הַשֵׁם הנכבד מליץ, כי אתה הוא המליץ ב[illegible]
לבך ובין לִבּוֹת הוגי דבריך. כאש עצור בעצמותיך כ[illegible]
רֶגֶשׁ־קֹדֶשׁ וכל הפעלה טהורה, ותנעש ותרעש נפשך הערינה
וינועו ויזועו קירות לבבך אשר כהלילים יהמו, ועצור במלי[illegible]
לא תוכל! שלהבת האמת והצדק המִתלקחת בחדרי לבבך[illegible]
תְּהַלֵּךְ בְּעֻזּוּזָהּ גם על פני כל מליצותיך הנשגבות, וכה נשמ[illegible]
את קולך מדבר אלינו מתוך האש הקרושה הזאת — הל[illegible]
כה דברך יקירי כאש, וכפטיש יפוצצו סלעי הלבבות! [illegible]
לכן הנך צודד נפשות בלהבות הגיוניך, לוקח לבבות ברע[illegible]
מדברותיך, וגם את נפשי צוד צְדִיָּת, ולקחת את לבבי ...
אבל יקירי! צר לי מאד כי לא אוכל ראותך פנים א[illegible]
פנים, כי לא אוכל דַּבֵּר בך פה אל פה, כי לא אוכ[illegible]
להבקך באהבים ולנשקך בשפתים דולקים, כי לא אוכל
לבכות על צואריך — אך זאת נחמתי בעָניי: כי אראה
כפריך היקרים, מעשה אצבעותיך, מליצות רָמות וְנִשָּׂאוֹת
אשר כוננת, אז — אראך, ואם כי לא למראה עיני בשר,
אך לבי רואה הרבה ללבך — לב טהור! — נחמתי — כי
בחלום אדבר בך — אֶנְהֶם מעט כי אשתעשע בספריך
הנכבדים, ורוהך על פני יהלוף — אנחם מעט כי בכל
ערב וערב נהגה בך, אני ולעבענזאהן ידיד לבֵּנו, בכל
ערב וערב נשתעה יחדיו אני והוא בדברי חכמה, בחִקרי
קדומים, ובהליכות מליצת שפת קדשנו, ותהלוכות השכלת
בני ישראל בכל דור ודור ובין כל עם ועם, ובכל זאת ראש
דברנו הלא הוא: »שולמאן!«, או כי ישא הוא מדברותיו
עליך, או כי אשאל את פיו אני על דרך ארחותיך, וכן
יתמו גם דברינו על אֹדותיך. כי האמת והאמונה, הצדק
והיושר, המה העולים למעלה ראש על כל מדע והשכל,
על

על כל מחקר ומליצה! אֵי לזאת אהה לנו לשעשועים בכל ערב וערב — מִדֵי דברינו על דבר אמת ואמונה, צדק ויושר, זכור נזכור את האנשים אשר אלה להם, וזכור נזכירך גם אותך וְנָשִׂיתָ בך · אני אכפר באזניו כל הגדולות והטובות אשר מצאתי בין אַחַי אהובֵי לבי אשר לא ימוש זכרם מקרבי כל הימים אשר אני חי על האדמה, כי פגשתי את שָׂשִׂים לעשות צדק, רועי אמונה, רודפי חסר כל היום · והוא יזכיר לפני כי מצא גם הוא את שאהבה נפשו, שאהבה נפשי, אנשי הסיד העומרים בהיכל כל טוב · · · · ושולמאן בראשם ! · · · ·

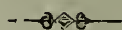
אשר שאלתני ידידי אם אוכל להוציא פה לאור את העתקתך הנפלאה «מסתרי פאריז», לכּגנת לבבי אשיבך דבר כי לא זו — ברלין — העיר, ולא זאת — פרוסיא — הדרך להביא לאונה דברי מליצה ושיר בשפת הקדש! — ראה נא הנה דבריך טובים ונכוחים, ושומע אין לך פה, כי לא ישמעו העברים יושבי הארץ הזאת עברית, וגם המעטים אשר ידעו ספר ולשון עברי ויבינו ביקרתם, לא יקראו רק בספרים הדורשים רשומות קרמוניותינו והוקרים על דבר פליטת סופרינו וספרינו, אבל יסבו עיניהם מנגד ספרי המליצה — רֶוַח לך והצלה לשפת יהודית יעמור ממקום אחר! — ·

ימלא ה׳ כל משאלות לבך לטובה כנפשך שֶׁבעך וכנפש ידידך בכל לב, מכבודך כל הימים, המעתיר אליך: זכרני נא ואל תשכחני! אהבני נא אהבני! ואהבתך לא הסור לעולמים!

ממני אחיך **שניאור זקש**

ברלין כ״ה בחדש העשירי ית״ר שאת לפ״ק

פֵּתַח דָּבָר

בספר שׁוּלַמִית זה שִׁלמתי את אשר נָדרתי להַשלים את סִפרי הליכות קדם עד כי יהיה לספר שָׁלֵם. אמנם רק את סִפרי הִשלמתי, אך לא את הָענינים הנכבדים המְדֻברים בו, כי ארוכה מארץ מִדָּתָם, ורְחָבָה מרַחבי תבל, והספר הזה ועוד אלפי ספרים כמוהו אך כמר מדלי הם, וכשחק מאזנים נחשבו מול חִקרי קדומים ההם. והנה כבר הודעתי נאמנה, ועתה אוסיפה נא להודיע: כי לא לחכמי לב וְרַבֵּי התבונה, חִברתי את הספר הזה, לא להשכיל את המשכילים בָּעָם, טִפחתיו ורִביתיו; כי מה ידעתי ולא ידעו הם ביתר שאת? אבינה, ולא יבינו המה ביתר עז? ואת מי אין כמו אלה? — אך למען צעירי הימים חַלֹּתִי גם ילדתי את ספרי זה, צעירי הימים אשר עוד לא פֻּתְּחָה אזנם לשמוע כַּלְּמודים, אשר דרך שפת קֹדש עוד לא ידעו, ומֶחקרי ארצות קדומים ודברי ימי קדם ונפליאות נשגבות הם בעיניהם. אך למענם עשיתי זאת — למען יִטְעַם חִכָּם מֶתק נִיב שפתנו הקדושה, ולבבם יבין צַחות נְאֻמָהּ, יְפִי הגיוניה, ועזוז מדברותיה. למען ידעו שֵׁמֶץ דבר מהליכות ארץ מורשת אבותינו, עָרֶיהָ, הרריה, יַמֶּיהָ ונהרותיה, אשר שמותיהם הנכבדים נשואים

תמיד

תמיד על שפתי מחוקקנו, נביאינו וחוזינו הקדושים
וזכרם לא ימוש מפינו ומפי זרענו עד עולם. למען יד
ראש מלים מתולדות אבותינו הקדמונים, אשר אם הט
דרכם, פקד ה׳ בשבט פשעם, ואם היטיבו לכת, הט
ה׳ חסדו למו. למען יבינו אל פעולות הכמי בני קד
לפני דורות עולמים אשר הפליאו לעשות נוראות ונצורו
בארצותיהם, ויבנו כמו רמים ערי מסכנות, מגדלי
הקורעים לב השמים בשיא חסנם, היכלים נוראים אש
יהרד לבנו מפני תועפות עזם, ומצבות רמות ונשאו
אשר ירעד רוחנו מפני חסן תלפיותיהן, ועוד בנינים
נפלאים ונשגבים כאלה אשר כל רואיהם יאמינו כ
בוניהם קרצו מחמר אחר מאשר קרצנו אנחנו, וכח
ידיהם היה מעל כל כח אדם ילוד אשה —.

והנה גם ב פ ת ח ד ב ר י למחברתי זאת, אגלה
את אזנכם, בנים מקשיבים! כי כל הדברים והספורים
והענינים אשר נקבצו באו בספר הזה, כלם מיוסדים על
אדני האמת, ומפי סופרים ונוסעים יצאו, אשר עדותם
נאמנה מאד, וכל דבריהם כנים ואמתים, ואנכי שמתי
את דברי הסופרים הרבים והנוסעים השונים ההם, בפי
איש אחד עובר ארחות קדם אשר יספר לנו את כל אשר
ראו עיניו, יען כי בדבר הזה יוחקו הספורים בלב הקורא
ביתר עז, כי גדול כח המספר את מראה עיניו מהמספר
את משמע אזניו —.

ובטרם אשים קנצי למלים, אטיף לך, הקורא,
דברים מעטים על מבקרי זמננו בארצנו. ואף כי לא
זה

זה דרכי לִפְנוֹת אליהם ולדַבר בם, ולמִן היום אשר החִלותי למשוך בשבט סופר, לא בִקשתי את אהבת המבקרים, גם לא נפל לבי משנאתם, יען כי — עֵדי בשַׁחק! — לא למען הַנחיל לי כבוד ותהִלה, גם לא לבעבור אסוף כסף, אנכי מחבר ומעתיק ספרים. ומה יִתן לי אפוא ומה יוסיף אם קוראי דְבָרַי יתנו לי תהִלה, או אם ישימו בי תָהלה? הלא בעינַי שתיהן נִשְתָוו! ובכל זאת למען צאת בעִקבי המחברים החדשים אשר חָק להם לערוך מִלים בראש סִפריהם אל המבקרים, אטיפה נא גם אני דברים מעטים על עדת המבקרים, ואגלה את אזני הקורא כי מבקרי זמננו בארצנו יִפָרדו והיו לשלשה ראשים: הראש האחד הם צעירי צאן אדם, אשר הִשָם אלוה חכמה, ולא חָלק להם בבינת אדם, והם בהביטם ספר חדש — יְהִי מָה יֶהִי — ממחבר חדש — יְהִי מִי יֶהִי — יפטירו בשפה ויחליטו בפחזותם לאמר: «אין בו מועיל!» . אמנם לא אֶל כמו אלה אשים דִברתי! כי לבני בלי שֵם כאלה לא יֵאות השֵם «מְבַקר», כי אם «מוציא דִבָה», ומצות המלך החכם היא לאמר: «לא תענוהו! —» . הראש השני הם האנשים אשר לבם לא צָפון משכל, גם יש לאֵל ידם לעשות להם עֵט סופרים, אפס כי מאהבָתם העזה את נפשם לא יוכלו דַבֵר טוב על פועל ידי אחרים, כי הה לאהבת־נפש! *) היא תְעַוֵר גם את עיני פִקחים מלהביט מישרים על מעשה רֵעיהם, ותְסַלֵף גם את דִברי צדיקים אשר ידברו

*) אייגענליעבע .

יַדַברו אנשים אחרים — גם זה רעה חלָה ! ולשוא נַרבה לאנשים כאלה רפאות ! תְעָלה אין להם ! — · והראש השלישי הם אנשי לבב , תופשי תושיה , אשר ידם רב להם בחכמת סופרים , ושֵׁם למו בין אדירי המליצים והמשוררים — אשר לא אלמן ישראל מהם גם בדור הזה — הם הם אשר בצֶדק יָאות להם שֵׁם מבקר , ולהם משפט הבקורת · אכן גם למבקרי אמת כאלה , דְבַר שִׂפְתֵי המחברים אך למותר , יען כי הם גם מבלעדי כל הִצטדקות , בצדק ישפטו את עמיתיהם , וסמוך לבי ובטוח כי אם ימצאו בספרי זה מְעֻוָּת בדרכי הלשון וְסֶלֶף בהליכות הענינים והספורים הנמצאים בו , לא ישימו בי עון אשר חטא , מדעתם כי — זולתי נביאינו וסופרינו הקדושים — לא נִקה עוד כל מחבר משגיאות ושִׁגיונות · ומה גם איש אשר כמוני · אשר אך זה מעט החִלותי לכתוב דברים כאלה , וּבְחֹסֶר ספרים הדרושים להֵפֶן הזה אשר בלעדם לא ירים איש את ידיו ואת רגליו בהליכות קדומים , ורק בסירת דוגה ובלי מָשוט וָתֹרֶן חֵרפתי את נפשי בחקר תהום רבה הלזו — · האמנתי כי בדבָרַי אלה יצאתי ידי הובת המחברים החדשים , ומה אוסיף עוד דַבֵּר אל המבקרים ? — ·

' ואני תפלתי לך ה׳ אלהי הצבָאות ! כי תִשלח אורך ואמִתך , המה ינחוני במעגלי צדק , יביאוני אל הרי קדשך ואל קדוש משכנותיך , שם אחזה בנעמות ימינך נצח · ואשבעה בהקיץ את תמונתך !

המחבר

א

הַר הַכַּרְמֶל

בֹּקֶר תשמע קולי , ידיד יקר ! בקר אערך לך מכתבי במרום הר חמד , הר משבח בפי ספרי קדש , ומְנֹאָר בפי כל אנשי התרים , הלא הוא הר הכרמל · מי יברא לי ניב שפתים להביע אחת מני רבבות רגשותי המתרוצצות כעת בהדרי לבבי ! כגבר סְתום עינים מנֹעַר אשר כתע לפתאֹם הפְקחנה עיניו בליל אביב , והשמים עם כל כוכבירם יופיעו מול עיניו בהודם הנורא , הלא יִשֹּׁם , ישתומם , יִבְהל וְיִדֹּם ; כן נדמיתי גם אני בהופיע לנגדי יפעת הכרמל , דוחי ישתומם בקרבי , נפשי תתפלא , ובלשוני אין מִלה ! השמים אשר לראש ההר הזה , טהורים הם כעצם דספיר מאין כמוהם בכל רהבי השמים, השמש יאיר פה שבעתים מבכל אפסי ארץ , ובכל זאת לא יפיץ חֹם לוהט כבכל ארצות הקדם , כי הים הגדול , אשר יְלַהֵךְ עֲפר רגלי הכרמל , יַשֵּׁב עליו רוח צח אשר יקרר חֹם היום והרבוני קיץ · הרוח אשר אנכי שואף לאפי בהר הזה , רוח עדנים הוא , חַיֵי נשמות הוא , רוח אלה׳ים הוא ! כל המשת חושינו יִשְׂבְּעוּ פה שובע שמחות ונעימות אין קץ · עינינו תראינה גפני אורות אשר עֲנָביכו ענבי נֹפֶת וכעין החשמל ינוצצו , זיתים רעננים הנושאים יפֵה פרי תֹאַר תאוה לעינים , ורבבות עצי הדר אשר פִּרְיָם פרי קֹדֶש הִלולים משמחים אלהים ואנשים . רבבות פרחי וכר מְעלפים הוד והדר , וכחמדי כל

צמחי עֵדן אשר תוציאם האדמה למיניהם · וכי נשא עינינו צפונה ונגבה, נראה הדר השרון אשר יכתיר בעטרות פרחים את מוסרות ההר הזה מסביב, ומערָבה מראה הים הנרוח והנורא אשר גליו יהמיון בהמון פחרים לקול צנורי הנחלים המתנפלים מראש הצורים בשאון נחמד ונעים · אזנינו תשמענה רִננת כל כנפי רננים· בין סְבכי היערים וסרת הָרֹעִים ונִעִים צלצלי חליליהם, ושריקות עשתרות ועדרי צאן רחלים עִם ·צליל קול פעמוניהם · אַפֵּינו ירח ריתניחות משובב נפש אשר יתנו כָל משפחות הפרחים והנצנים סביב סביבי, הַכַּנּוּ יטעם נֹעם כל פ־י מִגדים, וּמֶגד כל פרי המר ותנובות שָׂדָי · וכל יצורינו יתעננו על נֹעם חֹם השמש ועל יְקר רוח הקר אשר יוציא הים הגדול מאוצרותיו, ועל כל יִלדי שֶׁפר אשר בכרם ה׳ צבאות זה ובגן ·עדנו הלז ·

תבְנת הר הכרמל היא על שפת הים הגדול מנגב ללשון ים עכו · והוא גביה מאד בערך 1500 רגל, ומרחוק יראוהו הבאים באניות אל ארץ כנען · שֵׁם ההר הזה מרכב מן כַּר (צאן) וכן מָלֵא, כי הוא מלא עשתרות צאן אין מספר אשר תרעינה עליו, או הוא מרכב מן כֶּרֶם ומן אֵל (ווייגבערג=גאַרטען), והוא שֵׁם כללי אל כל חלקה טובה המוציאה רב התנובות. ומן עפרות ההר הזה יזלו פלגים יבלי מים רבים אשר ישקו את ארכתו וישימוה פֹּרִיָה ומברכת בכל עתותי השנה כעדן גן אלהים.

מן הדברים הנפלאים אשר בהר הזה, הן המערות הגדולות והעמוקות אשר תמצאנה בכל עבריו (ובפרט בצדו המערבי) למאות ולאלפים. מבוא המערות האלה צר עד מאד, והן תעקשנה אורחותיהן תחת האדמה עד כי יקל לאדם להֵחָבֵא בתוכן, ולזאת יאמר עמוס (ט׳, ג׳): ואם יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים. ועד היום נודעת המערה אשר הִסְתַּתֵּר אליהו התשבי בתוכה מפני אחאב ואיזבל, ארכה כחמש עשרה

רגל

רגל, ורחבה שתים עשרה רגל. המערה הזאת היתה מקלט ומנוס להנביא הקדוש הזה, גם בית תפלתו, ובה התפלל אל ה' כי יתן טל ומטר על הארץ · למעלה מהמערה הזאת תמצא המערה אשר התבודד בה אלישע הנביא, והיא חצובה בצור, וקרוב לה באר מים, ולפי מסורת קדמוניה באה השונמית אל המערה הזאת לחלות את פני אלישע בעד בנה המת. במורד ההר נמצאת עוד מערה אשר עשרים רגל ארכה, שמנה עשרה רגל רחבה, ושתים עשרה רגל קומתה, ועל ירה באר מים חיים ועצים נחמדים, והיא נקראת בשם «מערת בני הנביאים» · ולפי מסורת קדומה קבל בתוכה אליהו הנביא את ראשי בני ישראל הבאים לדרוש מאתו את דבר ה' · למעלה מהמערה הזאת כמהלך שעה אחת ישתרע שדה רחב ידים אשר יקרא בשם «שדה קשואים», (מעלאָנענפעלד), על כי ימצאו שם אבנים דומים בתבניתם לקשואים, וכל הרואה אותם יאמין כי הם קשואים אשר התהפכו ויהיו לאבנים. על דבר האבנים האלה יספרו אנשי המקום את הספור הזה אשר נחלו מאבותיהם: אליהו הנביא עבר על פני השדה הזה בחרבוני קיץ, ויצמא מאד למים, ויחל את פני אדון השדה הלז כי יתן לו אחד מן הקשואים אשר בשדהו להשיב את נפשו הצמאה, אך אדון השדה לא נתן לו את שאלתו, ויוסף עוד התל באיש האלהים ויאמר: «הקשואים אשר אתה רואה, אך אבנים הם ברמות קשואים» · ויקלל אותו הנביא בשם ה' לאמר: «כדבריך כן יהי לך!» וכרגע התהפכו הקשואים ההם ויהיו לאבנים עד היום הזה · והנה דבר האבנים האלה, אמת הוא, אך הספור אשר יספר על אדותם — המאמין גם הממאן להאמין לא יחוש — ·

לפי עדות סופרים רבים התבודד גם החכם הקדמון פיטאגארוס היוני על הר הכרמל ימים רבים, ושם אזן וחקר תקן את נאמיו ומשליו ודברי חכמתו וחידותיו העומדים לנס

עמים

עמים עד היום הזה, ועוד חכמים רבים ונכבדים אוו את הה
הזה למושב למו · ובאמת כל נפש זַכָּה אשר תכסיף להרב
באלהים ולהתענג במחזה נועמו היא תשבע שמחות וגי
בהתבודדה על תועפות ההר הטוב הזה, כי תשיש על אֱלֹהֶי
אשר חָנְנה דֵעה בינה והַשכל להכיר את גדולתו ואת נועם
אשר הראה בתבל ארצו ·

ב
הַר סִינָי

ההר אשר חָמַד ה׳ לשִבתו, הוא בקצה צפונית למִדב
הנורא הנקרא מִדְבַּר סיני · המדבר הזה הוא אחד המדבריו
אשר בארץ ערב, ואשר חנו בו בני ישראל אחרי צאתם מאר
מצרים (שמות י״ט, א׳—ב׳ · ויקרא ז׳ ל״ח · במדבר א
א׳—י״ט · שם ט׳, א׳) · והוא מישור גדול ורחב ידים, וסבי
לו הרים נוראים וסלעי מגור אשר מִמַראיהם תרעד נפש הרואה
תבונת המדבר הזה, גבוה מתבונת המדבריות האחרים אש
לפניו; ובמסלול צר יעלו אליו בין סעפי הסלעים ·

הערביאים יקראו את הר סיני בשֵם טֹאר סינַא, וקדו
הוא בעיניהם כבעיני היהודים, גם הנצרים והישמעאלים קדו
יאמרו לו, כי כֻלם יאמינו אמֻנה אֹמֶן כי על ההר הזה נִגל
כבוד ה׳ לתת לעַמו תורת אמת וחֻקי חיים אשר יעשה אותם
האדם וחי בהם חיי זמן וחיי עולם · ההר הזה גדול הוא ונרחב
ומתחלק לשלשה ראשים, הראש האחד הפונה קדמה מזרח
הוא הנקרא הר סיני, והערביאים יקראו לו געבאַל מוז
(הר מֹשֶה), והראש השני הפונה מערבה הוא הנקרא ה
הורב

הורב, ובפי הערביאים יקרא געבאַל האַראַב, והראש השלישי לא נזכר בספרי הקדש, רק בספרי חַכמי העמים, ויקָרא בפי הערביאים בשם געבעל קאטהארינא· על הר חורב יִמָצא דרך בעל מדרגות, ובדרך ההוא יעלה האדם בין מצרים (טנגע טרעפטען) על ראש הר סיני·

כל אנשי השם אשר העפילו לעלות על הר סיני, יעידו ויגידו כי ההר הזה נָאוה קֹדש הוא, ויאוֹת לו להיות המקום אשר יבחר בו ה׳ לתת את תורת קדשו· כי מראשו נִשקפים מראות אלהים אשר ימַלאו את נפש הרואה פחד אלהים והדרת קֹדש. חֲצי האי סיני, יֵרָאֶה מראש ההר ביפעת תפארת המדתו, גם מחוזי ארץ אפריקא וארץ ערב ויפיעו ביִקר הדרתם, ומכל עברים מסביב יתנוססו תעפות הרים נשׂגבים ותלפיות סלעים גוראים מעֻלפים הוד אֵימה ומרעידים רוח כל בשר איש בצלם דמות תבניתם:

האבנים הנמצאים בהר סיני, נפלאים הם במאד מאד, כי ימָצאו בהם דמות שׂעפים וענָפים כתמונת הַסְנֶה· ואם ישברו לחלקים רבים, יֵרָאֶה בכל חלק וחלק צורת הסנה ולכן יקרא שם המקום ההוא סיני· (ועיין דרשת הז״ל במסכת שבת פ״ט ע״ב)·

הר סיני הוא הר סלע מסלעי גראַניט, וגבהו חמש אלף ותשע מאות וחמשים ושש רגל צרפתית· גבַה הר חורב שבע אלף ותשעים ושבע רגל צרפתית· וגבה הר קאַטהאַרינאַ שמנה אלף ומאה וששים ושמנה רגל צרפתית· וכל אלה יֵחָשבו מגבהַ פני ים סוף אשר הוא גבוה שלשים רגל מפני הים התיכון· (החכם הנוסע רוסעגגער)·

האנשים אשר תִנָם ה׳ לעלות בהר הקדש הזה, כֻּלם כאחד יתנו עדיהם כי בהציגם כף רגלם על ראש ההר, הָפַךְ להם ה׳ לב אחר ורוח חדשה הרש בקרבם· הגיונים חדשים

אשר

אשר לא שְׂעִרוּם מורשי לבבם מעודם, כברקים יתרוצ
בחכם, ועל כנפיהם יִשָּׂאוּם אֶל ימות קדם דורות עולמים·
כרגע ישכח שם האדם את עֵת הַיָה *) דורו יַס״ג וְיַעְלֵם ממנו
וזֵכר כל בני חֶלְדּוֹ גָז חִיש וְיָעוּף, ארבעת אלפי שנים כ
הִנֵה ישובו כמשואות נצח, ונכַח פניו יתיצבו, ועיניו הראינ
רבבות אלפי ישראל נצבים בתחתית ההר, וה׳ עליהם יֵרָאֶה
ובשופר גדול יִתָּקַע, ומתוך רבבות חזיזים ורעמים ישמיע ה
את הוד קולו· ודִבּרות קדשו מתוך לרבות אש — ואז תפ
על האדם אימתה ופחד, מפני פחד ה׳ צבאות, שְׂאֵתו תְבַעֵ
אותו, ומפני הודו הנורא הזה מי יעמוד, ומי יקום בהדר
גאון קדשו? — ·

ג.

הַר תָּבוֹר

השמש יצא על הא״ץ, ואנחנו באנו עד רגל הר תבור· מנוחה שאננה שורדת על פני הכִּכָּר, ודמיה נעימה מרחפת סביב סביב. שכבת הטל הֹנָה עוד על כל שיח השדה, והמון צפרים עפות ישירו ויזמרו ממעל לראשנו· תחת כַּפוֹת רגלינו רֻפַד יצוע דשא, וירק עשב רָמֵי הקומה יכסו את סוסינו עד חזיהם· על יד הכפר אשר שֵׁם «דבורה» נִקרא עליו, ישבנו להנפש· הכפר הזה קטן הוא, ונבנה אל המקום אשר נפל שם סיסרא ביד יעל אשת חבר הקיני· מהכפר הזה יֵרָאֶה שְׂדֵה המלחמה אשר נגף שם ה׳ את מחנה סיסרא לפני בני ישראל· ועל יד הכפר הזה העפלנו עלות על הר תבור· צלעי ההר הזה זקופים הם

*) דיא געגענוואַרטיגע צייט .

הם מאד ומלאים מעקשים והרורים, ומבין חַגְוֵי סְלָעָיו יתנוססו עצי חמר נותנים ריח ניחוח· על כל מִדרך כף רגל יציצו עֲשבות אָחו וחציר רב ורם ופרחי תפארה· בעמל רב עלינו על ראש ההר, ושם הֻרְאנו לדעת כי אין נכונה בפי הסיפרים אשר יְסַפרו לנו כי ראש ההר הזה מָצוק הוא, אין זאת! רק הוא שטוח ורחב ידים במהלך חצי שעה, ומכֻסה בירקרק דשא, ובמרום קִצו יערים קטנים נחמדים למראה, גם ימָצאו שם אבנים גדולות מחרבות בית תפלות הנצרים אשר כוננו ידי העלענא המלכה אֵם המלך קאָנסטאַנטין הגדול. בימי יוסף בן מתתיהו היתה על ראש ההר הזה עיר מבצר גדולה, וטיטוס הרס אותה בעֶברתו (וכן מוכח ממספר עָרי שבט יששכר שהר תבור (הכונה העיר שעל ראש הר זה) גם היא במִספר כל הערים)· בימי אינאכענץ השלישי בנו הישמעאלים מבצר גדול על ראש ההר הזה·

תְכֻנת הר תבור היא בצפון ארץ יהודה (בארץ הגליל על גבול נחלת זבולון יששכר ונפתלי) בתוך בקעה גדולה אשר תקיפהו מסביב, ונשקף על פני ים כנרת· גבהו בערך שלש אלף רגל· והוא אחד ההרים הנחמדים אשר בארץ יהודה, כי הוא עגול מכל סביביו כאגן הסהר מעשה ידי אמן, עד כי ישתוממו כל רואיו על עגול תמונתו *)· תחתיתו חלמיש צור ומן הוא ומעלה יכסיהו יערים גדולים ועבֻתים, גפני אדרת ועצי זית ושאר כל עצי פרי תאוה לעינים, וכל יעריו מלאים כנפי רננים· אך בימים האלה ירבצו בין סבכי יעריו ובין חגוי סלעיו אריות ונמֵרים חזירי יער וכל חיתו גוי אשר יתנו התיתם בלבב הנוסעים· לפעמים יכסה ערפל וקיטור את ראש ההר הזה, ואז לא תוכל עין רואה לראות גם את הדברים הקרובים אליה מאד· נשאתי את עיני דרך תימנה וראיתי את עֵמק יזרעאל בהודו והדרו

*) ועל היותו עגול כטבור נקרא בשם תבור, בחלוף הטי"ת לתי"ו

והררו, ובמרחק שעות אחדות ראיתי את תעפות הר חרמ
ועוד הלאה ראיתי את הרי הגלבוע, ובשפלה את עין דור, ומש
והלאה את הָרי שומרון ביפים, ודרך צפונה ראיתי את י
כנרת גם את הים התיכון*).

ד
הַר הַלְּבָנוֹן

לפני חדש ימים בהיותי עוד על האי כפתור (Cyprus)
נגלו לפני תעפות הר הלבנון וְרוּם תַּלְפִּיוֹתָיו, ולבבי פָּחַד וְרָח
אז מכראה עיני ונפשי נכספה גם כלתה לעלות בההר הטו
הזה ולעמוד בִּמְרוֹם קדשו · ועתה—כְּהִלָּל שֵׁם ה׳—עתה הנג
עומד על ראש הלבנון, ועיני תראינה את הודו הנורא ויפע
הֲדָרתו ·

הר הלבנון הוא הר מפאר במאד מאד, וסובב והולך
מקצה

*) החכם המפאר הערדער בסִפרו היקר (גייסט דער העברעישן
סְפּֽעזיע) הלק שני, הִ־בה לדבר על אודות ההר הזה, ולפי דעתו היתה דע
משרע״ה שֶׁיִּבָּנֶה בית המקדש על ראש ההר הנחמד הזה, ודבריו מְיֻסָּדִי
על הכתוב (דברים ל״ג י״ח י״ט): »עמים הר יקראו כי שם יזבחו זבחי צדק
קוב קרא את דבריו הנעימים ותשבע נהת · ובכל זאת מֵאנתי לקבל א
דעתו, עד שמצאתי ראיתי בספר הנכבד תבואות הארץ להרב השלם ר
יהוסף שווארץ נ״י, שגם דעתו כדעת החכם הערדער, וז״ל הרב הנ״ל
»וכמעט נראה ההר הזה (הר תבור) בראש לכל הארץ, ועליו נכון להיות
»מקום המובחר בית המקדש שהוא ראש לכל הארץ והארצות, ובלי ספ
»כי על זה כוון המדרש הביאו הילקוט בפרשת וזאת הברכה בפס׳ק ויששכר
»באהליך וז״ל דבר אחר ויששכר באהליך מלמד שבית הבחירה ראוי היתה
»להבנות בחלקו של יששכר עכ״ל המדרש, והכוונה על ראש הר תבור
»שהוא בחלקו של יששכר כמו שאבאר בסמוך״; עכ״ל הרב רי״ש ·

מקצה מערבית צפונית ועד פאת מזרחית דרומית לארץ יהודה, יפריד בין ממלכת פלשתים ובין ממלכת ארם (סיריען), ושמו על שם לֹבֶן השלג הרובץ על ראשו ברוב עתותי השנה, גם על שם לֹבֶן אדמתו אשר היא לבנה כלבנת השלג. והוא נורא ברוב גבהו ורום תעפותיו, לא יעבו אליו בגבהם כל הרי אזיע; ולרוב גבהו יתקבץ עליו בימי החורף שלג רב מאד, והיה לעת הקיץ כי יכם השלג הזה מעוז חם השמש, אז יפלו נהרי נחלי מים בקול שאון נורא מבין סלעי ההר ההוא אל העמקים אשר בין בתריו, והמים האלה טובים ומתוקים מאד לשתות (ירמיה י״ח, י״ד). וההר הזה יחלק מדי התפשטו מגבול ארץ כנען והלאה, לשני הרים גדולים: ההר האחד פונה מערבה; וההר השני יטה מזרחה, וביניהם בקעה גדולה ורחבה במאד מאד, הנודעת מספר יהושע (י״א, י״ז) בשם בקעת הלבנון, ובספרי העמים תקרא בשם (Coelesyria) (חלל־סוריא), וכן יכנוה לפעמים בשמה העברי (Bekaa) (בקעה), והנה סופרי העמים יקראו את ההר המערבי בשם לבנון, וההר המזרחי הנצב למולו אל עבר פניו יקראו בשם עמית־הלבנון (Antilibanon) על כי הוא נצב לעומתו*) בעמית איש הנצב לנגדו, ובספרי הקדש נקראו שני ההרים יחד אך בשם לבנון לבד (מחקרי ארץ). וחוג שני ההרים האלה הוא מהלך מאה שעות.

הלבנון עם תלפיותיו יפרדו והיו לארבע נפות שונות מאד: אדמת הנוף הראשון פוריה היא ומבורכת עד מאד במגד תבואות שמש ובכל פרי הלולים, ובמקומות רבים יתנוססו שם עצי הדר מלאים ברכת ה׳. הנוף השני הוא צחיח סלע, לא

*) מלת anty בלשון יון היא כהוראת מלת לעומת בלשון עבר והשם עמית בלשון עבר נגזר ממלת לעומת כאשר יבין כל משכיל.

לא יצמח בו כל צמח וכל ירק עשב, ושממת עולם רבצה
עליו כל הימים. הנוף השלישי אף כי הוא גבוה מאד, יְרָ
עליו עצים רעננים בכל עתותי השנה, ומִזגו נעים הוא
להפליא. גנים רבים שתולים בו בְנָוה, ובתוכם עצי פרי חמד
בהירי כל פרי סוריא. פלגים יבלי מים יזלו מבין עפרותיו
והם יַשְקוּ את אדמתו, וישימוה דשֵנָה ופּרִיָה במאד מאד
והנוף הרביעי ירום ונשא וגבה מאד, וראשו מגיע השמימה
שלג עולמים רובץ עליו, וְקֹר עז ועצום ישלט שם שלטת ול
לא יצמחו שם כל פרי תבואה וכל צמח השדה, ובימים ידועי
בשנה לא יוכל כל אדם לבוא שמה. ובמרום הנוף הזה יתנש
הארזים הגדולים והנוראים אשר יתזו פני רקיע בתעפות גְא
צמרותיהם, וראשם ממעל למשכנות עננים יגיע.

בהר הלבנון נִבנו ערים רבות וכפרים אין מספר
ויושביהם בעלי דת מחשר, גם נצרים הנקובים בשֵם מַאראָניטן
ובשלשה מקומות נִמצאים שם אחינו בני ישראל: בעי
טראבלו"ס ובדי"ר א"ל קאמ"ר יִמָצאו בערך שמונים בע
בתים אשר רובם סוחרים; בהספי"א בערך שלשים ב"ב, וה
אהובים מאד בעיני הדרוזים יושבי המקום ההוא, גם הם גבור
כֹחַ ואנשי חיל, ועובדים את האדמה ככל גויי ההר, ובנותיה
רועות צאן ומחזיקות קשת ורומח בידיהן ללחום עם חית השד
וערת שורדים. וזה כתשע ועשרים שנה אשר יצאה נער
יהודית בעיר הספי"א עם צאנה השדה וקשתה בידה, ופתא
פרץ איש ישמעאלי ממחבואו ויתפוץ לענות את הנערה, כ
בשדה מצאה ואין מושיע לה, ותזהיר אותו לאמר: "אל תג
בי כי מות תמות בידי, ולא שמע אליה וגו', ותקם הנער
ותור חֵץ שנון, ותפלח את כליות הזד הארור ההוא, וימ
לעיניה. וכאשר נודע הדבר לשופטי העיר, ויהללו בשערי
את מעשיה. בשנת תקצ"א בעת אשר מרדו יושבי גלילת סאנו"ר

באבדאלא

באבדאַל״אַ הפּאַשאַ אשר בעכו , וַיִשְׂגְבו במִבְצר סאנו״ר וישתיתו את חיל הפּאשאַ , אז חִלה הפּאַשאַ את פני האמי״ר כי ישלח לו מבני מרינתו אנשי חַיִל יודעי מלחמה , וישלח לו האמי״ר בערך מאה אנשים יהודים מעיר די״ר א״ל קאַמי״ר ומחספי״א , והם כבשו את מבצר סאנו״ר בגבורתם ובחכמתם , ויעשו להם שֵׁם , והפאשא בחכמתו הרס את המבצר ההוא עד היסוד , והוא הרב עד היום הזה . (הרב ר׳ יהוסף שווארץ נ״י).
גם נהרות רבים ועצומים יוצאים מהר הלבנון , ארבעה מהם גדולים ורחבי ידים , וחמשה קטנים מהם . הנהרות הגדולים המה : א) הנהר הנִקרא בלשון ערבי בשֵׁם ״אַל־עוי״ והוא (לא נזכר בספרי הנביאים ובדברי חז״ל) , ונקרא כן על כי הוא עז וסודר בלֶכתו מדרום לצפון שלא כדרך כל הנהרות , וגם על כי הוא שוטף ויורר בשאון ורעש גדול מאד (ובערים אשר על שפתו גרים שם יהודים וכותבים בגט דיתבא על נהר מורד) . ובפי העמים הקדמונים נקרא הנהר הזה בשם אַראַנטים (ור׳ בנימין בעל המסעות קורא אותו נחל יבוק , ושְׁנה מאד) . ב) הנהר הנקרא בלשון ערבי ווער״י חאסבי״א , ובפי העמים הקדמונים לעאַנטי״ס . ג) נהר אמנה . ד) ונהר פרפר*) .
וחמשה נהרות הקטנים המה: א) הנהר הנקרא בלשון ערבי נאַהר אברהים , ובפי העמים הקדמונים אַראָני״ס . ב) נהר אַל־עו״ר ובימי קרם עליטהערו״ם , גם נקרא עוד בשם אַל־גביר (ר״ל הגדול) . ג) נהר קל״ב (ר״ל כלב) , ונקרא כן (לדעת סופרים אחרים) על כי יושבי המחוז ההוא היו מבני העוים אשר עבדו את נבחז (מ״ב י״ז , ל״א) שהוא כלבִ לדעת חז״ל בפרק חלק ,

והנהר

*) עיין בדברי הרב רי״ש (אשר ממנו לקחתי את הדברים האלה) , ותראה איך הוכיח הרב הזה בצדק כי אמנה ופרפר הם נהרות קרמיו״ן ופיג״ה הנזכרים בדברי חז״ל בין נהרות ארץ ישראל במסכת חולין ובמסכת פרה פרק ח׳ משנה י׳ , וכן גם דעת הערוך .

והנהר הזה נקרא על שם האליל ההוא , ובימי קדם נקרא הנהר הזה בשם ליציאו"ס · ר) הנהר הנקרא בלשון ערבי בשם תאמו"ר , גם בשם א"ל־קאדי"י , ובימות הגשמים ילך על כל גדותיו ויהיה לנהר שוטף עד כי לא יוכלו עוברי דרך לעבור אותו , ולפעמים יחכו שם ששה או שמונה ימים עד אשר ישוב מימיו אל גדותם · ה) נהר צאַביראנַי היוצא לדרום העיר צידון רחוק שתי שעות ממנה · (הנ"ל)

גם פרחים רבים נמצאים בהר הלבנון (נחום א׳ , ד׳) אשר יתנו ריח נחמד ונעים , ומן ההר הזה יבוא גם מבחר הלבונה אשר בכל הארץ , עד כי ריח לבנון נהיה למשל בפי מליצי העברים . וריח לו כלבנון (הושע י"ד , ז) , וריח שלמותיך כריח לבנון (ש"ה ד׳ , י"א) . והיין אשר בא מן ההר הזה היה נודע לפָנים בכל ארצות המזרח על דבר נועם מראהו ומתק טובו , ולזאת יאמר הושע במליצתו : זכרו כיין לבנון (הושע י"ד , ח׳) . ועד היום יגדלו מיני יין שונים על הר הלבנון והטוב בהם הוא היין הנקרא על דבר מראהו בשם יין הזהב (גאָלד וויין)*) , והוא ידמה בחזקו ומתק טעמו ליין כפתור (ציפער וויין) הנודע בכל אפסי תבל . ובעמקים אשר בין בתרי ההר הזה , יגדל חציר ודשא הרבה מאד , ושמה ירעו עשתרות צאן ובקר למאות ולאלפים , ומקצת העמקים אשר בין בתרי ההר הזה נחמדים הם ונעימים במאד מאד כי מלבד פרחי חמד אשר ישעשעו את עין הרואה ואשר יפיצו ריח ערנים גם הנחלים המתנפלים אל תוככם מבין בטני הסלעים , המה יעדנו בקול שאונם את אזן אנוש , והמה עם צללי הרי הבתר יחד יקררו את חום היום . ולזאת הטיב מאד המלך שלמה

לבנות

---

*) ויתכן כי כוס זהב הנזכר בירמיה (נ"א) פירושו כוס יין זהב (רצ"ל) .

לבנות לו באחד העמקים האלה היכל ענג אשר קרא אותו בשם »בית יער הלבנון« (מ״א ז׳, א׳), ואשר הלך שמה בעתותי קיץ בעת חפצו להנפש מכבל המלוכה ולהתענג בנועם מעשי אלוה יוצר כל (מחקרי ארץ).

ה

אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן

ארזי הלבנון נודעים לשם ולתהלה בספרי הקדש, כי הם הגבוהים בכל עצי התבל, ובגבהם יעירו את נפש הרואה, ולכן ינהרו אליהם חכמי לבב מדורות קדם עד ימי הדור הזה להתפלא על הנפלאות הגדולות האלה׳ הארזים האלה טובים הם מאד לבנין, כי מלבד אשר הם קשים עד להפליא, ולא ימשול בם רקבון, גם לא יאכלם פי התולעת, עוד יתנו ריח נירות למאד, ונחמדים הם לעינים בְּאָדָם כראיהם. קורות ב״ת המקדש הראשון היו מעצי ארזים, גם בבהמ״ק השני אשר בנה עזרא הסופר היו העצים הנכבדים האלה, וגם בכל היכלי המלך דוד ושלמה בנו היו ארזים. וכל העמים הקדמונים כבדו מאד את הארזים ויבנו מהם את היכליהם ומקדשיהם, הסופר הקדמון פליניוס יספר כי גג היכל דיאנא אשר בעיר עפעזים היה מעצי ארזים, ובימי קדם הציבו המלכים גם מצבות עוז מהעצים האלה, ואנשי כנען (פהעניציה) בנו מהם את אניותיהם. ועד היום נמצאים בהר הלבנון בערך ארבע מאות ארזים, וארבעה עשר ארזים זולתם אשר הם גדולים ועבים יותר מכלם וכל רואיהם יכירום כי זקנים הנה במאד מאד, ומי יודע כמה אלפי שנים הלפו הלכו

עליהם ! המה ראו את הָדר כְּבוד הארץ הקדושה , וִיקר תפארת גדולתה בימי קדם בעוד שרי עָמדה וּשְׁכִינַת עֻזו בקרבה ; והמה ראו את מַפַּלְתָּהּ ואת הריסותה ואת חָרבותיה ושׁממותיה כהיום הזה , ובבוא משיחנו יראו עוד בכבורה בשוב ה׳ לְשַׁכֵּן את שְׁמו בתוכה : גבה הארזים ההם תשעים רגל , והקיפם ארבעים רגל ; עפאיהם רעננים וירקרקים בכל עתותי השנה ונדמו לענפי רתמים (וואכהאָלדער בייאַם) , ופִרְיָם רומים לפרי עֲצי ברוש (טאַננען) , ומגרעיניהם יזל שָׂרָף יקר הנותן ריח ניחוחי .

ו
הַיַּרְדֵּן

היום בבקר יצאנו מירושלים , ומַגמת פָּנינו לבַקר את הירדן ; כהששים איש נִלוו אתנו בדרך , ולפנינו יעברו עשרה אנשים מְיֻנים מבני הבערואינען לשמרנו בדרך מגדודי הערביאים השוטטים שמה לשלול שלל ולבוז בז · בצאתנו את העיר ירושלים , עָברנו על פני נחל קדרון , ומשם שַׂמנו פעמינו דרך הגן הנקרא גת־שְׁמָנים (געטהשמאַני) , ואחרי אשר עזבנו את הר הזיתים מִימִינֵנו , עברנו את עמק יהושפט , ואחרי שלשה רבעי שעה באנו עד המקום הנקרא בית־עניה (בעטהאַניא) , ושם מצאנו את השוטר (שייך) המחכה עלינו עם יתר אנשי החיל כמִצְוה עליו מְפַקיד ירושלים · השוטר הזה רוכב על סוס יקר במאד מבחיר סוסי עָרָב הדומה בתבניתו ובתכונותיו אל הסוס אשר יתארהו איוב במליצה נשגבה ונפלאה עד מאד*) . מהעת אשר יצאנו מירושלים ,

עברנו

*) בארץ ערב לא ימָצאו רק שני מיני סוסים , המין האחד מִגֻדל המדרגה

עברנו תמיד בין בתי הרים לבָנים וערומים מבלי ירק עשב וחֹרש מֵצל, ורק לרגלי הרים אחדים יצמח חָציר מִדבָּר זעיר שם זעיר שם. פעמים רבות ראיתי כי הערביאים בעברם לרגלי ההרים והם ישַׁחו ויקטפו שרשי חציר יבש ההם ויאכלום בתאות נפש, כי אכף עליהם הרעב. הוי, המראה הנורא הזה יפַלח כחֵץ לבבי, ודִמעותי שטפו על לחָיי. כרבות הדרך, כן רבתה השממה והעזובה; על כל מִדרך כף רגל, אבני נגף וצורי מכשול, שוחות עמוקות וערוץ נחלים ותהומות, אשר אם הטו הסוסים שֶׁעל אחד הצֹרה, נפלנו למשואות נצח. חֹם השמש בֹּער כִּבכבשן, וחִציו כאש אֹכֵלָה. חול הישמון כנחל גפרית, ואבניו כאבני אש לְהָט, בדומיה ורממה תתנהל הָאֹרְחָה לאט לאט, ואין משבית הדומיה האיומה הזאת. כי אם קול תפלת השוטר, ואֶנקת נִשרי שמים המעופפים על ראשי ההרים ומצַלהים את הרוח בקול אנקתם. אחרי מַהלך שש שעות ראינו מראש אחד ההרים את בקעת יריחו, ואחרי שעה אחת באנו אל העיר הזאת.

מעודי לא רִמָּנִי כֹּחַ דמיוני כבפעם הזאת, כי בטרם ראו עיני את העיר ירחו, רמיתי בנפשי כי עיר מִבצר היא וכלילת יֹפִי כבימי קדם קדמתה; אך בגשתי אליה והתבוננתי בה מקרוב, נִגלתה משוגתי!

המרוגה ושמו קאַדישי, והמין השֵׁני מִמרום תמרוגה ושמו קאָכלאַני, ולפי דִברת אנשי המקום ההוא יוצאים הסוסים האלה מֵאֻרות המלך שלמה והסוסים ההם יוכלו לשאת משא כָבֵד כל היום מבלי אשר יאכלו מאומה, ולבם יצוק נחושה ועשוי לבלי חָת, והוא הסוס המְהֻלל בספר איוב, הערביאים שוקדים מאד לשמור את ספר הַיַחש אשר לסוסיהם, ובעל סוס מיוחס כזה, יקר גם הוא מאד בעיני כל יורעיו, כי יחש סוסו אל חיק בעליו ישוב, והחכם רוסאָ העתיק את דִברי ספר היחש אשר להסוסים ההם קום קרא את דבריו ותתפלא.

העיר יְרֵחו (במדבר כ"א, א') אוֹ יְרִיחֹה (מ"א ט"ז, ל"ר) או יְרִיחו (יהושע ב' א', ב' ג') היתה העיר הראשונה אשר כבשו יהושע ובני ישראל בבואם לארץ הקדושה, ואחרי אשר הִפליא ה' את מופתיו בה, ויתנה ביד ישראל, החרים יהושע את כל אשר בעיר, מאיש ועד אשה, מנער ועד זקן, ואת העיר שרף באש (יהושע ו' כ"ו). ומן העת אשר החרמה יריחו, לא נועז איש לשוב ולבנותה, כי יהושע קִלל את האיש אשר יבנה אותה. אך בימי אחאב בן עמרי מלך ישראל (אשר אז עזבו בני ישראל את ה' ויהיו מלעיבים בדברי נביאיו) בנה אותה חיאל בית האלי, ויבא עליו ה' את קללת יהושע, באבירם בכורו יִסְּדָהּ, ובשגוב צעירו הציב דלתיה (מ"א ט"ז, ל"ה). ואת העיר הזאת בִּצְּרוּ מלכי יהודה האחרונים בחומה נשגבה, ויבנו בתוכה בתי חמד והיכלי עֹנֶג. הורדוס האשקלוני בנה בתוכה טירה נִשגבה מְכוֹן לשבתו, וישב בתוכה ימים רבים · אַנטאָניוס שר צבא רומא נתן את מְסִבֵּי העיר הזאת לקלעאָפּאַטרא מַלכת מצרים, כי סביבותיה דשנות ורעננות מאד, שם יפרחו עֲצֵי חמד נושאים צרי מְהֻלל, גם עצי תמרים אשר יתר שאת להם על כל התמרים אשר בכל ארץ יהודה, ולכן נקראה העיר הזאת גם בשם עיר התמרים. תכְנִתה מקדם לירושלים, כמוך לירדן ולים המלח צפונה, ונפלה בגורל בני בנימין*). ועתה היא עיר

---

*) ויתכן כי נקרא שְׁמָה יריחו על שֵׁם הריח, כי בסביבותיה ימצא מבחר הצרי (באַלזאָם) אשר בכל הארץ, והצרי הזה נקרא בפי חז"ל בשם משחא דאפרסמא (ברכות מ"ג), ולדעת היוסיפון לעברים הוא נקרא שמן פנג, ויאמר עוד יוסיפון כי עצי הצרי הזה לא נראו מעולם במקום אחר כ"א ביריחו, ומלכים רבים לקחו מנטעי העצים האלה ויגטו לטעת מהם בארצם במקומות רבים ולא קבלו העצים את טבע הארץ ההן ויבשו, ואחרי חורבן בית שני נעתקו העצים האלה למצרים ולמקומות אחרים, אך עוד נשארו

עיר נָחרבת, שַׁמָה ושאיה, ויושביה מְתֵי מספר שוכנים בבתי חמר ומלונות שִׁפְלי קומה, ותחת הומתה הבצורה היא מוקפת כעת במשׂוּכת הרק אשר עשו יושביה מפני השועלים הקטנים (שאקאלע) המחבלים את פרי האדמה ·

אחרי מהלך שעה אחת מיריחו, באנו אל באר אלישע. מֵי הבאר הזאת מהורים וזכים ומצהירים כלְבנת הברולה, גם טובים ומתוקים מאר · בימי אלישע הנביא היו המים ההם מרים ומאררים, וכל שותיהם שָׁתו רעל וּמָוֶת, גם השחיתו במרורותיהם את פרי הארץ עד כי היו פרי רוש וכל אוכלם יאשמו · והנביא הקרוש הזֶה רִפא את המים ההם בשֵׁם ה׳, אין בהם עוד מָוֶת ומשכלת, אך הם משובבים נפש וימתיקו את תנובות שרי כהיום הוה, בתאות נפש שתיתי את המים החיים ההם, ותפקחנה עיני ·

מבאר אלישע נסענו הלאה, ועברנו בתהו יְלֵל ישמון, בדרכים מְלֵאים הרורים ומַעֲקשים · הה! תַּהְתֻּם בדרך דומיה איומה רבֶצֶת עליה, ועצבת נוראה תשלוט שם שלמת · זמן רב ישבתי על דַבֶּשֶׁת גְמַלִי תפוש במזִמות יגוני עד כי זכרתי אנה אני הולך, וכמֵקיץ משנת עולם הקיצותי כרגע, זכרתי כי עוד מעט ואראה את הנהר המְהֻלל מכל נהרות תבל את הנהר אשר שם חָשַׂף ה׳ את זרוע קדשו לעיני רבבות אלפי ישראל, את הנהר אשר בדבר ה׳ חָצָה את מֵימָיו הרבים והאדירים עַד יַעבור עַם אלהי אברהם, את הנהר אשר שמו נורע בסִפרי הַקֹדֶשׁ לתהלה ולתפארת, הלא הוא — הירדן · הרעיונות האלה השיבו את נפשי, ותחי רוחי בקרבי · בשמחת לבב נשאתי את עיני ואראה מרחוק יערים נחמדים

נשארו מהם גם ביריחו עד היום הזה עכ״ל · ועיין עוד בדבריו ותמצא בהם עוד טעם אחר לשֵׁם יריחו, ועיע במתקרי ארץ ·

נחמרים וירקרק עשב מחמדי בת עין, ולבי אמר לי כי מבשרי שלום הם המה, אשר יבשרו לנו כי קרובים אנחנו אל מחוז חפצנו · אחרי מהלך רבע שעה הופיע לנגדנו כל ככר הירדן אשר כלו משקה כגן ה׳, ומרחוק ראינו מים צהובים מתגלגלים ומטים עקלקלותם בשטף עוז בין שני החפים המעלפים בערבי נחל · המים ההם מי הירדן, המה · אחזת מרעי מהרו ויבואו הירדנה, וירחצו את בשרם במים, והמים אף כי איננם עמוקים שם יותר מארבע רגל, הם שוטפים במרוצה נמהרה מאד ובכח גדול עד כי לא יוכל איש לשחות בתוכם מבלי אשר יאחז בחבל קשור על שפת הנהר · בלב רגש נצבנו על חוף הירדן זמן רב, וזכרנו את כל הגדולות והנוראות אשר הגדיל ה׳ לעשות בנהר הזה: פה העביר יהושע — על פי ה׳ — את שש מאות אלף בני ישראל בחרבה (יהושע ג׳, ד׳) · פה לקח אליהו הנביא את אדרתו ויגלם ויכה את מי הירדן ויחצו הנה והנה ויעבור הוא ואלישע ביבשה (מ״ב ב׳, ח׳), ואלישע הכה גם הוא את המים האלה באדרת אליהו ויחצו הנה והנה ויעבור את הירדן (מ״ב ב׳, י״ג י״ד) · פה הפיל אחד מבני הנביאים את הגרזן הירדנה, ואלישע קצב עץ וישלך המימה ויצף הברזל (מ״ב ו׳, ה׳, ו׳, ז׳) ·

לפי דעת חז״ל במסכת בכורות (דף נ״ה ע״א) נקרא הנהר הזה בשם ירדן על כי הוא יורד מדן *) · ומוצאו ממערת פאמיאס לדרום עיר באניאס כמהלך שעה אחת; בצאתו מהמערה ההיא, הוא קטן מאד אך מדי לכתו יתנפל לתוכו נחל דן היוצא בערך שעה אחת צפונית מזרחית לעיר באניאס, גם נחל חספיא יוליך אליו את מימיו הרבים, ושלשתם יחד יתלכדו ויהיו לנהר אחד הנקרא בשם ירדן · והוא יעבור דרך ים

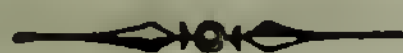
*) ועיין בספר מחקרי ארץ בשם ירדן

ים סומכי (הוא מֵי מרום), ומֵרי רִדתו דרומית מן הים הזה, ינאו מים ו הָלך וְנָאה · לדרום ים סומכי דהבו בערך עשרים פסיעות · לדרום ים כנרת בערך שמנים פסיעות · סמוך לירידו תשעים פסיעות · בשפת ים המלח מאתים, ולפעמים שלש מאות פסיעות · ועָמקו שש או שבע רגל לדרום ים כנרת, וסמוך לירידו ועל שפת ים המלח עומקו חמש או שש אמות, וכל זה בימות הגשמים (ר"ה א' י"ב, ט"ו) אך בימות החמה עמקו רק שלש רגל · שלשה נשרים נִבנו על הירדן, הגדול מכֻּלם יקָרא בלשון ערבי בשֵם דשיסי"ר אבנ"י יעקו"ב (נשר בני יעקב) *), והוא בנין אבנים, ארכו בערך ששים פסיעות, ואותו בנה מלך הנצדים באלדויאן, ואיבראהים פַאשאַ תִקנו שנית, · הנשר השני נקרא בשם דשיס"ר מידשאמ"א (ר"ל מקום קבוץ המים), יען כי שם מתקבצים מי הידמוך ומי הירדן, והנשר השלישי נקרא בשם דשיסי"ר א"ל ק:אפי"ר, והוא קטן מהשנים הראשונים, ונבנה סמוך לים כנרת מול כפר צמח ·

כִּכַּר הירדן וכל סביבותיו, נחמדים אף נעימים הם במאד מאד, וכל לשון למודים גם כל עט סופר לא יעצרו כחַ להביע ולסַפר שמץ דבר מהודם והדרת קדשם · הַכִּכָּר הוא מישור יגדול ודחב ירים עד מאד, וגלי הירדן מִתגלגלים שם בהמיה נעימה. על שני הֲפי הירדן יצמחו עצים רעננים מחמדי בת עין, וענפיהם ישתרגו וְיִנָטו כְּאהָלִים לָשֶׁבֶת, והאהלים ההם אהֶל בתוך אהל המה, וכֻלם מעשה ידי אלהים, ואין קץ להודם ולהדרם! שְׁפַל קול גַלֵי הירדן, נעים זמירות הצפרים

*) כי לפי דעת הערביאים עבר יעקב ובניו במקום הזה בִבואו מחרן · אך שגגה היא בידם כי הוא עבר אז לדרום בית שאן את הירדן בפתח סוכת ושלם, ואולי כשברח יעקב חרנה עבד אז את הירדן במקום הזה (הרב ר' יהוסף שווארץ נ"י) ·

הצפרים, שביבי השמש המתנוצצים בתוך האהלים ההם דר
ענפי העצים, וחפי הירדן הנחפים בצמחי תפארה, והדוכי
הקדושה השוררת בנוה שלום הזה, כלם כאחד ירוממו א
נפש האדם, יעירו ויעוררו בקרבה רעיונות נשגבות והגיו
קדש, עד כי תתמוגג בשלהבת יה, תשתורר מכבד נעימותיה
ותשתפך משפעת שעפיה ··· אלהי! עלי נפשי תשתוחה
על כי אזכרך מארץ ירדן ··· הוא! גמר אמר כפתחי פי
ואפס דברים מדל שפתי! ····

ז

ים כנרת

ביום אתמול העירותי שחר ושמתי לדרך פעמי לשה
את הים המפאר, ים כנרת· ככבי בקר אספו נגהם, ורק הילל
בן שחר יניה אורו בזהר הרקיע כסגורת הקדש בהיכל ה'
דומיה ושקט יהגו אף יסעו בדרך ארחותי, ויעירו גם יעוררו
רעיונות נשגבים בחדרי לבבי· בלכתי מהלך הצי שעה
נגלה השמש בהדרו, ומנגה נגדו יפוז כל הרי כנוהה וסלעי
מרגוע, והארץ האירה מכבודו. רבבות צפרים יקדמו פניו
בנעים קול זמרתם, ותגעש ותרעש זכרת יה זאת, ומורשי
לבבי יזועו בקרבי. פתאם הופיע לנגדי הוף הים הנפלא, ים
כנרת, ונפשי יצאה למראה עיני. השמש צפה את שרשי הים
זהב טהור, וגליו הטהורים מתגלגלים בהמיה נעימה מאד, ועל
כל סביבותיו יציצו ויפרחו עצי עדן וכל פרחי תפארה מחמדי
בת עין ולוקחי נפשות·

הים הזה הוא בגבול מזרחי לארץ ישראל (במדבר ל"ד,

א), ארכו בערך שתי פרסאות, ורחבו שלשה רבעי פרסה, בספר יהושע (י״א, ב) הוא נקרא בשם כִּנְּרוֹת לבד, ובספר מלכים א׳ (ט״ו, כ׳) בשם כִּנֶּרוֹת · ושם הים הזה לדעת סופרים אחדים הוא על שֵׁם תמונתו, כי הוא רחב מלמעלה (לפאת צפון), וקצר מלמטה (לפאת דרום) כתבנית הַכִּנּוֹר. ובלשון ארמי יתהפך השם כנרת לשם ננּיסר או גינוסר, ומזה יקרא היום בפי סופרי העמים בשֵׁם (Genezareth) · גם יקרא בשם ים הגליל, יען כי נפות ארץ הגליל יגבילו אותו ממזרח ומצפון. יקרא עוד גם בשם ים טבריה, וזה על שם העיר טבריה (Tiberis) אשר בנה אותה המלך הורדוס על שפת הים הזה ויקרא את שמה לכבוד הקיסר טיבעריוס אשר משל אז על מלכות רומא*) · והעיר הזאת מְהֻללת מאד בתלמוד בגלל המעינות החמים הקרובים לה (חמי טבריא) אשר הם טובים מאד לרפואה. ולדעת חכמי התלמוד כוננה העיר טבריא במקום אשר עמדה לראשונה העיר חמת או רַקַּת (מגילה ו׳ א׳), ובתוכה ישבו הרבה מתופשי התורה בישראל אחר חורבן בית שני (מחקרי ארץ).

הירדן יורד לתוך הים בצִדו הצפוני סמוך לכפר נחום, ויוצא ממנו סמוך לכפר סאמא״ח (כפר צמח), ומֵי הים הזה לא יתערבו במֵי הירדן, וכמעט נראה דרך מהלך הירדן בכל הים (וכן אחז״ל בראשית רבה פרשה ב׳: הירדן עֹבֵר בים טבריא ולא מתערב בו, מעשה נסים בדבר עכ״ל). וזה הים יתנגד בכל הֶכְנותיו לים המלח · כי מֵי ים המלח מלוחים מאד, ומי הים הזה טובים הם ומתוקים · הבקעה אשר על שפת ים המלח,

שמה

---

*) וכן דרשו חז״ל עה״פ (תהלים מ״ט, י״ב) קראו בשמותם עלי אדמות, טבריא על שם טיבעריוס, אלכסנדריא על שם אלכסנדרוס, אנטיוכיא על שם אנטיוכוס · ומה שדרשו רז״ל (מגילה ו׳ א׳) בטעם השם טבריא, הוא רק דרך אסמכתא וזכר לדבר כידוע, (ארץ קדומים) ·

שַׁמָּה וּנְשַׁמָּה ולא יעלה בה כל שיח וכל צמח , והבקעה א
על חוף ים כנרת , פּוֹרִיָה היא במאד מאד , ומלֵאה מֶגֶד
פרי תבואה · בְּמֵי ים המלח לא יִמָּצא דָּאג וכל נפש חיה
ובמֵי ים כנרת ידגו כל מיני דגים וישרצו כל שרץ המים ·
פני ים המלח לא יַעבור אני שיט גם סירות דוגה , ועל ים כנר
אניות רבות יְהַלֵּכון , וסירות דוגה אין מספר יַחלפו על פנ
בהשקט ובטחה , כי כל ימי השנה לא יֵשֵׁב שם רוח , וס
לא יתחלל על גליו הטהורים , ורק לעתים ידועות יזעף הרו
שמה , ובזעפו יהפוך כרגע את האניות העוברות בו ולפעמי
יַכֶּה הרוח בַּיָם גלים עד כי ישטפו ויבואו אל בתי טבריא
(הרב רי״ש נ״י) ·

הסופר הנכבד יוסף בן מתתיהו הכהן בספר מלחמ
היהודים ספר (שלישי , פרק ל״ג) יַפליא מאד את הוד הי
הזה ואת חמדת הבקעה אשר סביב לו , ועל כי דברי הכ
היקר הזה נעימים הם ונכבדים , על כן אעתיק בזה את דברי
ללשונינו הקדושה : מֵי ים גניסרת (כנרת) טובים הם ומתוקים
במאד מאד וַזַּכִּים כלבנת הבדולח , קרים כְּמֵי שלג , וטעמ
יעמוד בם אף אם יעמדו זמן רב מול קרני השמש בהרבוני קיץ
בְּמֵי הים הזה ידגו דגים רבים ושונים כאין כמוהם בכל הַימים
ובכל הנהרות · והאדמה אשר סביבותיו , ארץ מבֹרֶכֶת היא
רַשֵׁנה ופּוֹרִיָה עד מאד · כל שיח וצמח , כל נטעי נעמנים וכל
עצי פרי אשר תחת כל השמים בארצות שונות , כלם כאחד
הוציא ארץ חמדה הלזו מֵחֵיקה , ויושביה יוסיפו עוד לְהַרְוֹת את
האדמה ולהולידה ולהצמיחה ביגיע כפיהם ועמל נפשם , עד
כי דָמתה הארץ הזאת לעדן גן אלהים · רוח צח מרחף על
פניה תמיד , רוח צח אשר יכשר להוציא כל פרי תבואה מרחם
האדמה · בה ינדלו עצי פרי אשר לא יצמחו כי אם בארץ צפון
הקרה ועצי פרי אשר לא ינדלו בלתי אם בארץ תימן החמה

כאשר

מאד, גם עצי פרי אשר לא יעשו פרים רק בארץ אשר לא יחסר בה המזג בין קר ובין חם · כל הרואה את ארץ חמדה הזאת, יכיר וירע כי עיני ה׳ משוטטות בה מראשית השנה ועד אחרית השנה, ונפשו אִוְּתָה לפָאר אותה בכל פאַר, בכל הוד והדרת קדֶש. גם ארבע עתות השנה תעסלנה לְעַטֵּר אֶת ראשה בעטרת תפארת, ולעשותה צְבִי לכל הארצות. ופרי הארץ (הנודעים בשם פירות גינוסר) יעמדו ימים רבים, ענבים ותאנים יֵאָכְלוּ בה עשרה חדשים בשנה, ושאר פרי חמדתה יֵאָכְלוּ כל ימי השנה, עכ״ל.

הנה כי כן היתה הארץ הלזו בימי יוסף בן מתתיהו הכהן, וזה פריה בימי קדם ההם, ימים לא כבירים אחרי מלחמת פֶעספאַסיאַנוס אשר נלחם עם בני יהודה על ים כנרת זה והִכה בְים חֵילָם · אך בימים האלה אין עוד תהִלת הארץ הזאת כבימי קדם ההם, יען כי אדני הארץ, אדנים קשים הם, עריצים ואכזרים, ויְאַסְרו את ידי עובדי האדמה בנְחֻשתים, גם ישימו על ברזל על צואריהם, והארץ ההֻללה הזאת נהפכה במקומות רבים לארץ מלֵחה. ההרים אשר סביב לה, יפים ונחמדים הם גם היום, אך רֻבם ערומים מכל עצי פרי ומֶגד תנובות שָדָי · מכל הערים והכפרים אשר עִטרו את חֻפי ים כנרת ויכללו את יפיו, אין שריד וזֵכר עוד בלתי אם עִיִים ונלים נצים. לפָנים התנוססה על חוף הים הזה ממַעֲרבה העיר המפארה הנקראת בשם כפר נחום*) · ועתה אבד כל

זכר ·

*) כפר נחום נקרא כפר תנחום ונזכר במדרש קהלת בפסוק כל הדברים יגעים, ובמדרש ש״ה דף י״ז ע״א ר׳ חמא דכפר תנחומין, והוא למזרח גינוסר כחצי שעה (ס׳ כפתור ופרח), ועתה הוא חרב, ומקומו ידוע לאחב״י (וקוראים אותו עד היום כפר תנחום) ע״י ציון קבר נחום הנביא ור׳ תנחומא ור׳ תנחום ע״ה, והוא סמוך לשפת ים כנרת לצפון טבריא בערך שעה א׳, ולפ״ד הוא כפר תחומין הנזכר בירושלמי סוף מס׳ תרומות, ותענית ס״א, (הרב ר״י שווארץ נ״י) ·

זֵכר לה, ולא יֵרָאוּ בתוכה כי אם מְעִי מפָּלה ושרידי עמורים מנפצים· גם העיר גערא‍ַזא או נערגאזַא (גִרגשי), אשר ישבו בה בימי הבית השני יהודים רבים, יוָנים וסורים, ואשר נהרסה בידי חֵיל רומא, גם העיר מאַגדאָן (מגְדו) אשר נחרבה גם היא מידי הרומאים, וגם העיר בֵּית־צַיְדָה *) וְכורָזִין (בעטזאַיידא אונד קאָראַצאַים), כֻּלן ספו תמו מן בלהות ולא נותרה מהֵנה כי אם חרבות וערֵמות עפר וָבמות יָעַר· על חוף הים השני יֵרָאו עוד מערות אחדות חצובות בסלע אשר היו קברי בני העם בימי קדם·

אמנם אף כי יצא מהים הזה כל הדרו אשר היה לו לפני אלפַים שנה, וכל עָריו וכפָריו עִם כל היכלי תפארתם היו לְשַמָּה, בכל זאת עוד הוּא תאוה לעינים גם עתה, ומראהו עוד נאוה תהִלה גם בימים האלה: מכל עבריו יְסֹבוהו יַערי חמד אשר ענפיהם מְעֻלפים בזֵר פִרחי נעַם, ונטוים על פני מֵימיו הטהורים, עד כי יֵרָאֶה הים הזה כּרְאִי מלֻטָש גדול וּרחב ידים אשר מסגרתו מְפֹארָה בפִטודי ציצים ושלל צבע רקמתים, וזֵר פרחי תפארה סביב לכסגרתו·

ח
יְרוּשָׁלָיִם

עד הנה לא גליתי עוד את אזני הקורא שמץ דבר על דְבר ירושלים עיר הקדש, כאשר היא עתה בימי הֲריסותה, על

*) העיר הזאת נבנתה בימי בית שני קרוב למקום העיר אַזְנות־תָּבור אשר היתה בנחלת מטה נפתלי (יהושע י"ט, ל"ד), ותְכנתה במקום תוצאות [illegible]ד ירדן אל ים כנרת, ונקראת בית־צידה על כי רוב יושביה היו צדי דגים מן ים כנרת ומן הירדן, והיא נודעת מאד אצל הנצרים (מחקרי ארץ)·

על דבר הומתה המקפת אותה מסביב, ועל דבר חוצותיה ושוקיה, גם על ארות אחינו בני ישראל השוכנים בקרבה · ועתה כאשר הניח לי ה׳ מעט מעצבי ומרגזי, עתה אטיף לך הקורא אמרים על כל הדברים היקרים ההם.

לפי עֵדות סופרים רבים מחכמי העמים נבנתה החומה המקפת את ירושלים עד היום, בשנת 1534 בפקֻדת השלטון זאליםאן בן המלך זעלים (שְׁלֵם) ראשון · אך האיש המְנַצֵּחַ על בּוֹנֵי החומה, לא הִקִּיף את הר ציון בחומה הזאת, וכאשר נודע הדבר אל השלטון, קָצַף מאד על האיש ההוא, וַיְצַו להסיר את ראשו מעליו · גֹּבַהּ החומה הוא בערך כאה ועשרים רגל, ובה אבנים גדולים במאד מאד אשר כל רואיהם יכירום כי מאבני בית המקדש המה. על החומה יֵרָאוּ כְּתבות עתיקות אשר בלי תפונה תַּגֵּדְנָה את השנה אשר נבנתה בה החומה, ואת המלך אשר בנה אותה, אך אנשי ירושלים נרפים הם, ולא ישיתו לבם להוציא העלומות ימי הקדם לאור·

שלשה ראשי רחובות (הויפט שטרַססן) בירושלים עה״ק, ואלה שמותם: א) הארַאט־באב־על־האַמאָנד (רְחוב הָעַמוּד), והוא הולך בלי סררים מצפון העיר עד דרומה. ב) הארַאט־על־האַלאַם (דרך עֹצֶב), (דער טוּזערנֶהחַטטע וועג), וגם הוא הולך בלי סדרים יותר עוד מהראשון. ג) שוק־על־קעביץ (שוק הַקִּבּוּץ). ועוד שבעה חוצות קטנים מהראשונים, ואלה שמותם: א) הַאראַט־על־נַאסאַרא (רחוב הנצרים). ב) הַאראַט־על־מוזלעמין (רחוב המושלמים) · ג) הַאראַט־על־אסמאן (רחוב הארמעניער). ד) הַאראַט־באַב־האַטטע (רחוב בית המקדש). ה) הארַאט־על־צאהארא (דהם חֶספּסנטוֹיבּס טטהֵרטפּירטמ) ·

ו) הַאראַט־על־מוגראַבע (רחוב הטוננסים). ז) הַאראַט־על־יאַהוד (רחוב היהודים). וכל החוצות האלה אינם מרוצפים באבנים, ולכן הם מלאים רפש וטיט כל ימי הגשמים עד כי תטבענה רגלי ההולכים בַּבּוּץ, ובימי החמה יעלו תול

 ואבק

ואבק רב עד כי יְעַוְרו את עיני העוברים · גם אין אחד בת
אשר יתהלך במישרים מהלך חמש עשרה קומות (קומפטס
מבלי מעקשים והרורים וְעִיי מַפָּלָה · כל בתי העיר לא נב
מאבני גזית לחמדת עינים , כי אם מאבני השדה כאשר ה
מבלי כל פאר · הבתים ההם איש באחיו יְדבקו , ואינ
גבוהים יותר משתי מַכְפֵּלות (שטאקקווערק) , גם אין להם חלונ
על פני החוצות , רק בצד הפונה אל החצר , וגגותיהם שטוחי
או עגולים ומשוחים בסיד , ולכן נדמו הבתים ההם כבת
כלאים וכקברי מתים לדאבון נפש רואיהם ·

כבכל ערי ארץ הקדם יגורו היהודים גם בירושלים בחל
מיוחד , והוא בעיר התחתונה בין הר המוריה ובין הר ציון
בתי היהודים נופלים בערכם מכל בתי העיר רָעֵי המראה , ו
הרואה אותם יאבין כי עניים מרורים יתגוררו בהם , עני
אשר בביתם אין להם ואין שמלה · ובכל זאת ימצאו שם ג
עשירים הממלאים בתיהם כל הון יקר , ורק מיראתם פן יתנפ
עליהם הישמעאלים וְהַרְדוּיִם לשלול שלל ולבוז בז ! יתחב
בבתי החמר שפלי קומה ודלי המראה — ·

כל הימים אשר עמד הבית השני על תלו , היה הבי
הקדוש הזה בית תפלה לכל היהודים , ובכל זאת נמצ
בירושלים עוד בתי תפלה ובתי מדרש רבים מאד *) · ועד היו
ימצא עוד היום כְּקדש מעט אשר ידמה בכל תכונתיו והליכו
אֶל בתי קֹדש ההם · הבית הזה גדול הוא ורחב ידים , אך ל
נבנה בהוד והדר כְּנָאוֹת לבית אֵל ומִקדש מלך הכבוד , ג
בכל ספרי תורה הרבים הנמצאים בתוכו , אין אחד בהם אשר ה
תְּפוּשׂ זהב וכסף ופנינים כבשאר בתי תפלות היהודים אש
בארצות איירופא , וכל זה מפחד לבבם לבל ימשכו עליה
את עיני עַמֵּי הארץ ואדוניה השואפים לְבַלַּע חיל זרים · מ

ארון

*) ת"פ בתי כנסיות היו בירושלים וכל אחד ואחד היה לו בית ספ
ובית תלמוד (ירושלמי פרק בני העיר ומדרש איכה פסוק בלע ה') ·

ארון הקדש אשר בבית הזה, דולקים נרות תמיד כל הימים וכל הלילות, ובארון מונחות לוחות אבן עתיקי ימים מאד וְהרות עליהן עשרת הדברים. סִפרי תנ"ך רבים מאד יִמָצאו בבית הזה, והם ערוכים ושמורים לכל יבוא להגות בהם, אחד מחכמי הנצרים אשר שִׁחר את הבית הזה, הִשתומם מאד בראותו את הכבוד וההדר אשר היהודים מכבדים ומהררים את סִפרי תורתם ואמונתם, וַיָעִיד כי לא נמצא עַם ולשון תחת כל השמים אשר יתנו כבוד ויקר כזה לסִפרי דתם ואמונתם. ובבית התִפלה זה יִמָצאו גם בָתֵי ספר לנערי בני ישראל, ובהם מורים משכילים וחכמי לב השוקדים תמיד על חִנוך הילדים. והילדים ההם אף כי מְסֻבלים המה בַלמודים כל הימים, בכל זאת הם טובי מראה ושמֵחים וטובי לב תמיד. ולמען אחַי ורֵעי החפֵצים לדעת את תהלוכות אחינו בני ישראל הגָרים בירושלים ועלילותיהם, אעתיק בזה דִברי פי הכם מחכמי העמים אשר כתב זִכָּרון בספר מַסְעותיו על דבר היהודים ההם, והֵא לך העתקת דבריו: "היהודים הנמצאים בעת בירושלים (בשנת 1852), הם בערך ארבעת אלפים*), ורֻבם מארצות נכריות. גם יש בהם עשירים גדולים אשר אהבת ארצם הקדושה נוססה בהם ונפשם אִוְתָה לְהִקָבֵר בעיר קִברות אבותיהם הקדושים. והם יצילו פעמים רבות את נפשות כֹּהֲנֵי הַנְצָרים השוכנים בירושלים, בְּהַלְווֹתָם אותם כסף ודֵי זהב לתת כֹּפֶר נפשם לאויביהם העריצים אשר יתעוללו עליהם עלילות ברשע כפעם בפעם. יהוּדי ירושלים מלובשים תמיד בבגדי כבוד תחת אשר יתר העמים המתגוררים שמה הולכים בבגדי עְדים וקרועים. וביום השבת יוסיפו עוד היהודים ללבוש בגדי

תפארת

---

*) והרב ר"ש כתב כי בעת הזאת מספר היהודים הספרדים אשר בירושלים הוא בערך ארבעה אלף נפשות· והאשכנזים (ממדינות אשכנז והאללאנד אונגארין וגאליציען ורוסיא) הם בערך אלף נפש· הישמעאלים בערך ט"ו אלף, יונים וארמעניער וכו׳ בערך י׳ אלף, סך הכל שלשים אלף

תפארה לכבוד היום הקדוש ההוא . ואת בניהם הם מחנכים
מימי יַלדותם על פי דרכם , יַקדישום לתורה ולתעודה , יְאַלְפוּם
חכמה ודעת , וידריכום במעגלי צדק ומסִלות ישרים · רוב
היהודים יודעים לשונות אחרות , וכמעט כֻלם מדברים שפת
ספרדית (ספאניש) ואטלקית (איטאליעניש) בשפה ברורה כילידי
הארצות ההנה · כל הימים אשר אנכי יושב בירושלים לא
ראיתי איש יהודי אשר יבקש פת להם על פתחי נדיבים או
ברחובות קריה , או ילך בבגדים קרועים וצואים כבני
הערביאים ויתר בני קדם המתגוררים שמה . דרשתי וחקרתי
סבת הדבר , וראה זה מצאתי : יען כי היהודים לא ישאו
את עיניהם אל עזרת נדיבי בני עַמָם אשר בכל הארצות ,
אך הם מְיַגְעים את כפיהם בכל עבודת מלאכה לילה ויום ;
כי הם שונאים מאד לאכול להם עצלות , והבטלה היא אֵם
כל חטאת בעיניהם . פעמים רבות ראיתי כי איש יהודי יעשה
חנותו ברחוב על אבן מתנודד , וימכור שם דברים קלי
הערך מאד , וביגיעת נפשו וחריצותו ימצא גם בדבר הזה
חַיַת ידו ושבר רַעבון ביתו , וישמח מאד בחלקו אשר חָלק
לו ה׳ . ושָבע ביום יהַלל את שֵם ה׳ כי לא עֲזבו ולא נְטָשָהו
לבקש אגורה או פת להם מעוברי דרך . היהודים הם בעלי
מלאכות שונות , ויש בהם גם אמנים נפלאים אשר יקר
למצוא כמוהם גם בערי אייראפא . גם ראיתי ביניהם אנשי
קומה יפה תואר ויפה מראה , ומראיהם שונים מכל עַמֵי
הארצות . ילדי העברים יפים הם ונהמרים , חן וְנֹעַם על
פניהם ילינו , ושביבי גיל מִבָבות עיניהם ינוצצו , בן הנכר
אם תְעה יתעה בחוצות ירושלים , אז יְקַדֵם איש עברי את
פניו וְיַנְחֵהו אל מחוז חפצו , וכל זה בלי כל אהבת בצע רק
מאהבת אדם . ומי לא יכיר וידע כי משנה תְהִלה יאתה להם
בשִבתם בין אבירי לב ולא יָאלפו את ארחותם , ועוד יוסיפו
לָעוז במָעוז הצדק . ומה מאד השתוממתי בהתבונני את עזוז

אמונתם

אמונתם בה' וחוקת בטחונם ותקותם אל אלהי אבותיהם! בכל לב ובכל נפש ייחלו אל ה' כי עוד ישוב וירחמם, עוד יאיר פניו אליהם, ועוד ישלח להם מושיע. ועד אשר יערה עליהם רוח ממרום, הם נותנים בעפר פיהם, נותנים למכיהם לחי, יטו שכמם לשבט הישמעאלים, שבט הנוגש בם, ישאו ברומיה אכזריות הדרוזים צורריהם, וזרון לבב הערביאים וכל בני קדם שונאיהם ומנדיהם. פעמים רבות ראיתי המון יהודים נצבים לפני המקום אשר היה שם בית מקדשם, ושופכים שיחם בדממה, רק שפתיהם נעות, ודמעות כנחלים שוטפים על לחייהם, ואנחות כסערות תפרוצנה מקירות לבבם. ובכל פעם אשר ראיתי את המראה הזה, לא יכולתי תת פוגה לעיני, ובכיתי מנהמת לבי. עד הנה דברי פי חכם חן.

הנוסע געארג ראבינזאן הבריטאני יעיד כי בבית תפלת אמאר (הנצב על מקום בית המקדש) יראו אבנים גדולים אשר ארכם שתים עשרה עד חמש עשרה רגל, וגבהם חמש עד שש רגל, וכל רואיהם יכירום כי עתיקי ימים המה, ונחצבו בשנים קדמוניות מאד, יען כי הם מהֻסבים בתבנית אחרת מכל אבני גזית אשר בהיכלי הדורות האחרונים האלה. ומי יודע אם לא שרידי אבני בית המקדש המה! החכם הנוסע רוסעגגער מדד את גבה ירושלים, והנה היא גבוהה מעל גבה פני ים סוף שתי אלפים וארבע מאות ושבעים ותשע רגל צרפתית.

עתה בא מועד פרידתי מירושלים עיר הקדש, עתה הנני עומד הכן לשום לדרך פעמי, ולבי נשבר בקרבי וכל קרבי התחלחלו. הה! צרות רבות ורעות מצאוני מעודי ועד היום הזה. אבי ואמי מתו עלי בעודני באבי. רעים אהובים ירדו לעיני ביון שאולה. חצים שנונים נחתו בכליותי, מצרי שאול השיגוני בין המצרים, וכל משלחת מלאכי עברה

וזעם דכאו לעפר חיתי מיום רואי השמש ועד היום הזה !
אך עדי אתה בשַחק, אתה אֵל דֵעות! אם כל רִבבות
תלאותי ומצוקותי כָּפפו כה את נפשי רוחי ונשמתי כַּיֹּום היום
אשר בו אפְרדה מירושלים עיר האלהים! — הה, אם
אשכָּחֵך ירושלים, ישכחני הָאֵל ה׳ אשר אין שִכחה לפני כִסא
כבודו! אם לא אזכרכי, עיר הקדש, לא יזכרני אֵל עליון
בזִכרון עַמו! — .

ט
מִצְרַיִם הָעֶלְיוֹנָה

זה מעט באתי למחוז חפצי, ורגלי עומדות בארץ נוראה, ארץ עתיקה מאד, ארץ פלָאות ונצורות מימי עולם, הלא היא ארץ מצרים העליונה. בנפש נִבהלה אתבונן את משואות עריה, ערי קרומים, אשר לפני דורות עולמים התנוססו כאבני נֵזר בתוך כל ערי התבל, שַמָה החזיקתני בראותי את הַשַמות אשר שָׂם ה׳ בארץ המדה הזאת, איך הרס בעֶברתו את מִבצריה הרבים, אִבד ושִבר את מַצבות עֻזה אשר התגאו עד לב השמים בִגְאון תַלְפִיוֹתֵיהֶן, וכל היכלי חָסנה הבנוים לבלי חָת הֵשַח השפיל הגיע לארץ. על רָבֵי עריה גָזר ה׳ אָמַר כי תשָכחנה כמת מלב שנים אין ככפר, ועל שְכִיות חמדתה חרץ משפטו כי יכֻסו בעפר מָות לדור דורים, ועל כל יושביה כי יסופו יִתַמו מן בלהות וישָבת מאנוש וִכרם. פלצות בעתתני! ועם לבבי אשיחה: תחת מָה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת? ומה חרי האף הגדול הזה? ורוח מבינתי יענני: תחת כי ארץ פסילים היא מיום הִוָסְדָה! תחת אשר מלכיה שריה וכהניה התהללו באלילים ובאימים התהוללו· תחת אשר יושביה השתחוו לְצַלְמֵי אֶפֶס

ויגזרו

וַיְּנָזְרוּ לַבֹּשֶׁת, שובבו משובה נִצחת, ויכעיסו את ה׳ בתועבותיהם וגלוליהם · לא היה גוי וממלכה תחת כל השמים אשר הִתחברו לעצבים ושִקֻּצים, כיושבי ארץ מצרים! ותהי הנקלה בעיניהם לעבוד את כל אלילי הגוים הקדמונים, לכרוע ברך ולהשתחוות לאליל אפאללא *), מערקור (הוא מרקוליס

---

*) אַפּאָללאָ הוא אליל השמש אשר עבדו אותו כל הגוים הקדמונים כימי מטלכות האליל · בֵּאור שֵׁם אַפּאָללאָ הוא מ ש ח י ת ל ח ב ל, גם מַ ק ר ה ו פ ג ע, יען כי עובדיו האמינו כי עז להם השמש המביא קטב ודֶבר, קרחת, דַלֶקת, עִוָּרון וכל חלי ומדוה לוהטת, כלם מידי אפאללא יבאו · והאליל הזה נִקרא בשמות רבים עַל־פי פְעולותיו אשר יִחסו לו המאמינים בו, ואחר מהם הוא שֵׁם סמינטהעאוס, אשר כלשון גוי כרתים (קלעסטענזער) באורו ע כ ב ר · ונקרא כן יען כי פעם אחת השחיתו העכברים את יבול האדמה במחוז טראָיא, והשמש כחֻמו המיתם, ויושבי הארץ האמינו כי יד א פ א ל ל א עשתה זאת, ולכבודו יָצרו את פִסלו בתבנית איש גבור חיל הרומס על עכבר. (געטטערלעהרע פֿאָן ראַמלער, בערלין 1774, § 34, 35). ועַ״פ הדברים האלה יתבררו דברי כהני פלשתים וקוסמיהם בשמואל א׳ קאפ׳ ו׳: ד) ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו וגו׳ המשה עֳפלי זהב וחמשה עכברי זהב · ה) ועשיתם צלמי עפליכֶם וצלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ · וראיתם אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת, ואם לא וידענו וגו׳ מקרה הוא היה לנו. יא) ואת עכברי הזהב ואת צלמי טחוריהם, וכן בפסוק י״ז ואלה טחורי הזהב וגו׳ · והנה הפסוקים האלה כדברי הספר החתום מזה: א) מה הם צלמי העפלים? ב) איזה יחס יש להם עם צלמי העכברים? ג) מדוע מאס הכתוב בשם עֳפלים ויבחר תחתיו את שֵׁם טחורים? בטה יפה שֵׁם האחרון מן הראשון? ד) ואם באמת גַּיב שֵׁם עפלים נבזה הוא, מדוע לא בָחר הכתוב בכל הפרשה הזאת ובפרשה שלפניה לדבר בלשון נקיה וַיִּכתב בכל פעם עפלים, ורק בפסוק י״א וי״ז טִהר את לשונו ויכתוב טחורים? ה) מה היא כוונת הכתוב באמרו צלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ? הלא היא חידה כלי פתרון; ו) מה הוא האות אשר שמו להם כהני הפלשתים וקוסמיהם: אם יעלה הארון דרך בית שמש אז ידעו כי יד ה׳ נגעה בהם,

ואם

מרקולים הנזכר פעמים רבות בדברי הז"ל) , באכום (הוא אליל היין כנודע לכל קורא בספרי המיטהאלאגיע) , וועגוס אלילת

ואם בדרך אחרת מקרה הוא היה להם ? — . אמנם ע"פ אמונת הגוים הקדמונים ההם באליל אפאללא (כאשר זכרנו) , יתבארו כל הפסוקים האלה בנקל . כי ה' נגף את הפלשתים במחלת הקדחת הבאה מֵעז חם השמש , והפלשתים האמינו כי מאת אליל אפאללא באה להם המחלה ההיא , וזה הוא פירוש השם "עפלים" (תַּסְמָּוֹוְתְ־קְרַסְנְקְהייס) , וכן בתוכחתה (דברים כ"ח , כ"ז) "ובעפולים" , ר"ל במחלה קודחת הבאה מידי להט השמש , ויגיד עליו רעו בפסוק ההוא "ובחרס" שפי' מחלה הבאה ע"י השמש (הנקרא גם בשם חרס . אך כֹּהֲנֵי הפלשתים אשר כִּהֲנו לאליל אפאללא , החלו לפסוח על שתי השעפים אם יד האליל הזה עשתה זאת , כי עיניהם ראו אשר גם האליל רָגון נפל ארצה לפני ארון ברית ה' , ובמה גדול כחַ אפאללא מדָגון ? כי על כן נועצו הכהנים והקוסמים לקחת את צלמי אפאללא (צלמי עפלים) עם צלמי העכברים העשוים לכבוד האליל הזה (ממעשה טרָאיַא והלאה , כנזכר לעיל) , ולהשיב אשם לה' אלהי ישראל , ובזה יֵראו לו אות הכנעה ותודה כי רק ירו ולא יד אפאללא נגעה בהם . וזה פירוש הפסוק ועשיתם צלמי עפליכם , וצלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ ר"ל עם צלמי עכבריכם המשחיתים את תבואת הארץ (וכאשר היתה כזאת במח.ז טראיא , כנ"ל) ונתתם לאלהי ישראל כבוד — . אמנם למען דעת אל נכון אם יד ה' עשתה זאת , שָׂמו להם האות הזה : אם יעלה הארון דרך גבולו בית שמש אשר היה שם לפָנים היכל לאליל השמש אפאללא (אשר ע"כ נקרא שם העיר בית שמש —) , אות הוא כי יד ה' רוֹמֵמָה , והוא עשה להם הרעה הגדולה ההיא , ואם דרך אחרת יעלה ולא יאבה אפאללא כי יעבור על פני מִקדשו וללכת אָל אֵל זולתו , אז ידעו כי מקרה הוא היה להם , ר"ל הוא אפאללא היה המִקרה למחלתם העזה (וכאשר זכרנו כי אליו יתסו כל מִקרה ופגע וגם שמו יורה על זה —) . והנה עד כה זכר הכתוב את המחלה בשֵׁם עפלים (אפאללא) , יען כי הוא מספר את דברי הפלשתים אשר זכרו אותו בשמו כי אֱלֹהֵיהֶם הוא , אך לבל יעלה הקורא הָעברי את שֵׁם אלהים אחרים על פיו , תקן הכתוב

(אלילת האהבה וְהַיֹּפִי), ועוד רבים כאלֶה, וילכו ויעבדו גם את הצִפּור איבים, את הַתַּנִין*), את הַשׁור (הוא שׁור הנקרא אפים

הכתוב לקרוא תחתיו "טחורים" · וכן בפסוק י"א וי"ז אשר החל הכתוב לכתוב את דברי עצמו, כתב צלמי טהוריהם גם טחורי הזהב · והנה גם שֵׁם טחורים יורה על מחלה קודחת בשם ע פ ל י ם, כי כבר הוכחתי במקום אחר כי שמות רבים אשר הפ"א פעל שלהם אות ט', עיקר שרשם הוא ב' אותיות אחרונות, כמו טבל הוא שוה בהוראתו אל ב ל ל (כי הטובל הוא גם בולל), טָפַשׁ דומה אל פוש, פשה (כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נ', י"א) ופִשתם (מלאכי ג', ב'), ט ר ף דומה אל ר פ ה (כי הטורף הוא מרפה את הנטרף), טמן אֶל מן (לשון הַזמנה), כי הט ו מ ן איזה רבר מ ז מ י ן אותו לזמן עתיד, ט פ ל (על מחשבה רעה) דומה אל פ ל ל, וכן הרבה, וגם טהר דומה הוא אל ה ר ה (המורה על מוקר וְהֶרֶב), וכמ"ש הרב י' פירשט בס' אוצר לה"ק, ובכן הוא אחד עם שם עְ פ ל י ם המורה ג"כ על הם ולהט השמש — · (בשם ידידי הרב ר' מרדכי פלוגיאַן נ"י בעה"מ ס' תלפיות) ·

*) היא הצפרדע הגדולה אשר בנהר נילוס הנקראת בשֵׁם קראָקאָדילל, ודע נא כי בלשון ערבי תקרָא הצפרדע הזאת בשֵׁם פ ר ע ו ן · ובמבטא העִברי הוא פרעֹה, ועפ"ז נרע מדוע יכֻנו כל מלכי מצרים בשֵׁם פ ר ע ה כי הגוים הקדמונים כִּנו א"ע בשם אלילם הראשי, גם שִׁתפו את שֵׁם אליליהם לשֵׁם עצמם, כמו נבוכדנאצר, נבוזראדן, נבושזבן (ע"ש אליל נְבו) בֵּלשאצר, בֵּלטשאצר (ע"ש האליל בֵּל) וכן שמות הרבה), גם יובן עי"ז בֵּאור תֵּי פ ר ע ה וּבֵאור דברי יחזקאל (כ"ט, ג') הנני עליך פ ר ע ה מלך מצרים ה ת נ י ם ה ג ד ו ל הרבץ בתוך י א ו רָ י ו אשר אמר לי יְאורי ואני ע ש י ת נ י, וכן (שם ל"ב, ב') ואתה כ ת נ י ב ג' עד פסוק ו' · (הרב ר' יצחק בער לעווינזאהן) · ונראה לי כי השם פּוֹטִי פַר הוא שם מורכב מן פ ו טִ י (אשר הוא שמו העצמי), ומן פָּרַע (אשר הוא שֵׁם פ ר ע ה אליל המצרים כדרכם לצרף את שֵׁם אלילם לשמם העצמי), והשֵׁם פ ו טִ י פֶּ ר ע כֹּהֵן און (בראשית מ"א, מ"ה) הוא לעֵד על דברינו · אך העברים אשר לא ישאו את שֵׁם אלהים אחרים על שפתם, הֵסבו את שֵׁם פ ו ט י פ ר ע לשם פ ו ט י - א ל, כדרכם לצרף את שם אֵל

 אל

אַפִּיס, סאַראַפִּים), את הכלב *), את החתול, ועור המ
בהמות שדי והיתו יער, דגי הים ושרץ המים, ולפי דבר
החכם לוציאַן והחכם יופעגַאל עברו המִצרים גם את כל צמ
הַשדה וזרועי נַוֶה ולכל האלילים האלה הִרבו מִזבחות לחטא
הִקריבו להם כעס קרבנם, וַיִסְכו להם נִסכי דָם, דְמֵי אדם —
העמיקו שִׁחֵתוּ! נִאפו, וְדָם בידיהם! על כן ח־ה אף ה׳ בהם
וַיֵט ידו עליהם, ובמלחמות תנופה נלחם בם׳ בכל אלה
מצרים עשה שפטים, הָפַך מִשֹרֶש את המון מקדשיהם, ככ
יוצר נִפֵץ את היכליהם, וכל במותיהם ומזבחותיהם ומצבו
עָום ערה עד היסוד בם׳ הִשבית את הכמרים, הולי
את כֹּהֲנֵי אן שוֹלָל וַיאבדם׳ בחורי מצרים הִגיר על ידי חרב
מבחר גבוריהם הִתִיק כצאן לטבחה, וכל יושביה הִקדיש ליו
הרֵגה׳ חשף ה׳ את זרוע קדשו, וראו כל בשר כי ה׳ אלהי
אמת, הוא מלך עולם, אין עוד מלבדו! — ׳ ימים אין מספ
חלפו, הלָכו, שנים על שנים סָפו עבָרו, ודורות לאלפים
נִגזו וַיָעופו וארץ מצרים העליונה שוכנת בערפל, לָט
בצלמות, דָלה מאנוש ונִשכחה מני רגל׳ עד אשר התנוסס
דעת אלהים בכל ארצות תבל, ומִלאה הארץ דֵעה אֶת א
אמת, ואדם אַיִן אשר יפְתה עוד בסתר לבבו להאמין בהבל
אלילי

אֶל שמותיהם, כנודע — (וזה הוא שאמרו חז״ל ״פוטיאל שפִּטֵ
עגלים לעבודת אלילים״ —) . ובשם הבחור המשכיל כו׳ יוסף נה
ווילקאוויר שמעתי כי השם פוטִי בלשון מִצרית הוא כמו סָרִיס בלשו
עברי, ופוטיפר כאורו סְריספרעה, וכאשר יבאר כן גם הכתו
לאמר פוטיפר סְרִיס פרעה (בראשית ל״ט, א׳)

*) הוא אליל נבחז הנזכר כמ״ב (י״ז ל״א) שהוא כלב לדעת חז״ל
בפרק חלק, ואת האליל הזֶה עברו אחרי כן בני העוים.

אלילי הגוים הקדמונים, ואז הֵעִיר ה׳ את רוח חכמי כל דור ודור לרדת מצרימה ולהתחקות על שרידי בניניה העתיקים, היכליה הנפלאים ארמנותיה הנשגבים, טִירותיה הנוראות ומקדשיה הבנוים לתלפיות בְּעֹז והדר, אשר בדברים האלה יתר שאת לבני מצרים ויתר עָז על כל העמים הראשונים והאחרונים למן עולם ועד עולם, עד כי בצדק נוכל לחרוץ את משפטנו, כי כאשר היו המצרים נופלים מכל בני האדם בעבודת אלהיהם, כן היו נעלים על כל בני איש בהכמת הבנינים ופִּתֻּחֵי אבן וציורים נפלאים ונוראים במאד מאד. ובדור דֵעה כדור הזה אשר אנחנו חיים כלנו היום, הוסיפו עוד חכמים רבים ונכבדים לצלול בנִבכי תהום רבה זאת, וידלו משם פנינים יקרים אין ערוך אליהם. לפניהם נגלו תעלומות העיר הישנה דענדעראַ, מסתרי קריה נשגבה טהעבען (נֹא אָמוֹן), רזי עולם הצפונים בהיכלי קאַרנַאק ולוקסָאר, אוצרות השֹׁךְ הטמונים בעיר עסנאַ ועדפו, ומטמוני מסתרים אשר בערי הערמאָנטיש ואָמבאָס, סיענע (סְוֵנֵה) והאי פהילאָ (פּול), ועוד ערים רבות כאלה. ומה רב טוב צפון בחֵקֶר דברים עתיקים כאלה! מה יקר ונכבד הוא לאדם לדעת הליכות יְמות עולם, מחשבות אדם ותהבולותיו בשנות קדומים, ועלילות מִצעדי גבר לפני דורות עולמים! כל איש חכם, יבין את הטוב וְהַיְקָר הצפונים בחִקרי קדומים האלה, ודבר שפָתי בזה אך למותר. ומה גם לנו בני ישראל יקרים מאד הדברים האלה. יען כי על פיהם יתבררו ענינים רבים בדברי תורתנו הקדושה, ובספרי הנביאים והכתובים, גם דברים רבים מדברי חכמינו ז״ל והידותם. והנה בהטיפי אמרים על עָרֵי מצרים הקדומים ועל כל נפלאותיהן, לא אחדל מִסַפֵּר בדברים מעטים גם את תולדות יושביהן והתהלכותיהן, ומה גם את מעללי אחינו בני ישראל אשר התגוררו שמה

ביָמי

בימי קדם ההם · ובכל דְּבָרַי תהי האמת נֵר לרגלי, והאמונ
אור לנתיבתי ·

ו

הֵיכְלֵי מִצְרַיִם הָעֶלְיוֹנָה

הנחל אשר יאור מצרים הולך בתוכו (דאס ניועהאל) יֵחָלֵק לשני הלקים, ההלק העליון אשר ישתרע עד מקום חָמִיס*), נקרא בשם מצרים העליונה (אָבערעגיפטען), והחלק התחתון אשר יפגע במקום צערקאוארום (אשר שם יִפָּרֵד היאור והיה לשני ראשים) יכנה בשם מצרים התיכונה (ווּיטטעלעגיפטען) והנחל הזה היה בימי קדם יפה נוף ומכלל יֹפִי, ערים רבות גדולות ונכבדות מאד התנוססו כאבני נזר על אדמתו · היכלים גדולים אשר ראשם מגיע השמימה, וארמנות נוראים אשר תעפות הררי אל למו, התנשאו בשיא הסנם על פני כל הנחל הזה ומגדלי עוז וטירות נשגבות וציונים נפלאים כללו את יָפְיוֹ · אמנם אם נתבונן בשני הלקי הנחל הזה, נראה כי כאשר שָׁקד הזמן לנתוש ולנתוץ את שארית בניני ימי הקדם אשר במצרים התיכונה, כן שָׁקד לשמור ולנצור את יתר הבנינים העתיקים אשר במצרים העליונה · כי במצרים התיכונה לא

*) חָמִיס נגזר משם חָם בן נח אשר בָּנָה את ארץ מצרים (עיין רש"י במדבר כ"ב), וכן נקראת גם כל ארץ מצרים בשם ארץ חָם (תהלים ק"ה, כ"ג · שם ע"ח, נ"א), וכן יעד הסופר פלוטארך כי ארץ עגיפטען נקראה בימי קדם בשם חֶמְיָא · וגם ברורות מאוהרים מצינו הרבה מקומות במצרים שנגזרו משם חָם, כמו חָמִיס (שזכרנו בזה), פְּתֶחֶמִיס, פְּסִיםַאחָמִיס, גם האליל המון, וארץ אמון, ועיר נא אמון נגזרו משם חם, כי הערביאים והמצריים מבטאים אות ח' כאות ה' או א' · (רי"ב לעווינזאהן) ·

לא נותרו (זולת הרבות היכלים מעטים) כי אם המצבות העתיקות הנודעות בשם פיראמידען *) , תחת אשר במצרים העליונה הותיר הזמן היכלים רבים וגדולים , מקדשי בני הם עתיקי ימים עד מאד , ארמנות ובירניות וטירות נשגבות אשר קירותיהם נֶחפים ברבבות ציורים וְטוֹטָפות הכהנים והרטומי מצרים · ואף כי אין אִתנו יודע עד כָּה איך נִבנו מצוקי עולם ההם , ומה הן היריעות . הרמות וההכמות הגדולות הספונות בטוטפות וציורים ההם , בכל זאת יִוָדעו על פיהם תְּכנת העם היושב בארץ ההיא , כי היה עַם רב ועצום , הֲכַם דָרְשִׁים וַכביר דעת בחכמת הבנינים מאין כמוהו תחת כל השמים מימות דורות עולמים ועד ימי הדור האחרון הזה ·

שרידי הבנינים הנוראים ההם , יָחֵלוּ להפיל את פחדם ויראת כבודם על פני הַהֵלֶך בהציגו כף רגלו על מקום העיר הישְׁנה טענטירים (הנקראת כעת בשם דענדערא) בפאת היאור המערבית, כי בעיר הזאת יתגאה עוד היכל רם ונשא עתיק לימים מאד הנודע לשֵׁם ולתהלה ולתפארת בגלל מסלת הַמַזָּלוֹת (טהיערקרייז) החצובה בסלע במרום כִּפָּתוֹ · ההיכל הזה יקרא בשם היכל איזיס (הירה), ונִבנה בתבנית נפלאה במאד מאין כמוהו בכל הארץ תחת השמש . וכאשר נֵפֶן מהעיר הזאת צפונה , נפגע בעיר נוֹשָׁנָה ומהֻלָּלה במאד מאד, היא העיר הגדולה והנכבדה נֹא אָמון , בעיר הזאת יופיעו נכַח פנינו גדולות ונצורות

---

*) פיראמִיד היא מִלה עברית מרכבת משתי תיבות פְּאֵר עַמוד , ר"ל עמוד מְפאָר (חייגע פרהַכֿט זייֿלע) (והוא ע"ר פארי המגבעות שבי' המגבעות המפוארות , עיין רש"י שם) . ולפי עדות היוסיפון לרומיים בָנו היהודים אשר היו בגלות מצרים את הפיראַמידען ההם , ואין זר אתם במלאכה הכבדה והנוראה הזאת , ובלי ספק קראו אותם היהודים בשמות עבריים (כי הם לא שנו את לשונם העברי גם בהיותם בארץ מצרים , וכעדות חז"ל) . (הג"ל) .

ונצורות אין חֵקר, נוראות ונפלאות עד אין מִספר · שני הַ
היאור מְמלאים שָׁמה בחָרבות עולם ושרידי דורות ימי הקדם
אשר שָׂרדו עוד קִיָּמם וְעמדתם בקִרית מלך זאת העתיקה כּ
עָרֵי מלוכה אשר בתבל ארצנו · בעיר הזאת יתנשאו היכל
גדולים אשר שִׂיאָם לָעָב יגיע, מִקדשים נוראים אשר נִב
כמו רָמים, וסביבם עַמודים גבוהים עד לֵב השמים אשר נ
ימיהם כימי השמים, כרובים (ספינקסען) החצובים במלאכ
רַבָּה ונשגבה במאד. מאד, ואָבעליסקען רָמֵי הקומה אש
ישתוממו עליהם כל חכמי לב · אלפי שנים הָלפו הלכו ע
ראשיהם, והם עודם נִצָּבים בתעצומות עֹז כבלעי עולם
הזמן הנורא עִם כל כלי מַשְׁחֵתו, לא יַעצר כֹּחַ להסיע אף א
אחת כאבני מַשׂכּית ההם, ומרגיזי אֲרָצות עִם כל כלי מַפָּץ
קִצרֵי יד המה לְהַכל ולהשחית את מוסדי נצח ההם · ועד היו
יקום ויתעודד בעיר נֹא אמון · היכל נורא עד מאד הנקר
בשם היכל יופיטער *), היכל אשר נִלאו כל חכמי לב לבו
עד תכלית מלאכתו ותקר תבניתו, עד היום יתנוסס הי
המלך מעמנאָן בכֹחו וגבורתו כבימי עולם, ובתוכו תִּתנ
עוד מַצַּבְתּוֹ הגדולה והנוראה הנודעת בשֵׁם מצבת מעמנאָן
עד היום נותרו שָׁם עוד היכלים ומקדשים אשר לא נודעו ל
מספרם

---

*) יופיטער הוא אחד משמנה האלילים הגדולים אשר כִּבדו וְקר
המצרים, ומהם קִבלו אחרי כן היונים, ומהיונים קבלו הרומיים. ות
ידוע הוא כי העמים הקדמונים נתנו את שֵׁם אלהיהם לכל גבור והכם
וכן מצינו בדניאל (א׳, ז׳) שֶׁהֵסבו את שמו לשֵׁם בלטשאצר אליל הכשדים
כמ״ש שם (ד׳, ה׳) די שמיה בלטשאצר כשם אלהי. וכן קראו המצר
ליוסף בגלל חכמתו בשם אליל יופיטער, אשר הוא חָם בן נח אבי המצרים
והאליל הזה נקרא ראשונה בשם יו אשר פירושו (דער יונגע) ואח״כ נִתַּן
גם שֵׁם פַּטֶּר אשר פירושו (דער פַאטער), ומזה יצא אח״ז שם מרכב ה
יופיטער, ואם תתרגם את השם הזה בלשון עֵבר יהיה אַבְרֵךְ, ר
אָב רַךְ כשם יופיטער ממש. (הרב רי״ב לעווינזאָהן).

מספרם, וקברי המלכים התצובים בְּקִצְבֵי הָרֵי סלע ומהֻללים במאד מאד בגלל כֹּבֶד מלאכתם הנפלאה, ובגלל הציורים המשוחים בַּשָׁשַׁר על קירותיהם סביב סביב, ואשר כל הרואה אותם יאמין, כי תמול מְשָׁחָם הַצִּיָר בַּשָׁשַׁר אף כי דורות עולמים ואלפי שנים עָברו עליהם · וכאשר נצא את פני העיר נא אמון, אז תראינה עינינו את שרידי הבנינים העתיקים אשר בעיר הישָׁנה הערמאָנטהיס (הנקראת כעת בשם ערמענט) · בעיר הזאת היה היכל גדול לאליל טיפאָן, הוא בעל צפון *) · ההיכל הזה נהרס מבחוץ, אך מִבַּיִת עוד הוא חזק כביום הִבָּנותו · במרחק חמש מיל יֵרָאֶה ההיכל היפה אשר בעיר עסנעב (ולפנים נקראה בשם לאַטאָפּאָלים) · בעיר הזאת נבנו היכלות מקדשים רבים, ומההיכל הראשי נשאר עוד האולם הגדול לחמדת עיני הרואים · גם כל ההיכל הגדול והנשגב ההוא עודנו עומד על תִּלּו בתעצומות עֻזו, אך לא תשורנו עַין רואי בגלל הבתים הרבים אשר נבנו על פני כֻלו ועל כל סביבותיו, ואם יוסרו הבתים ההם, אז יתראה ההיכל הגדול ההוא לעיני השמש · אם נֵפֶן משם לפאת היאור המזרחי, נראה את שרידי הבנינים אשר בעיר כּנובים, ומשם נִפנה דרך תימנה, נפגע בעיר ערפוּ (היא העיר העתיקה אשר נקראה לפָנים בשם אַפּאָלינאָ־פּאָלים הגדולה), אשר בתוכה יתנוססו עוד שרידי היכלים ומקדשים גדולים ונוראים במאד מאד, אשר אין כמוהם תחת השמש זולת בעיר נא אָמוֹן · בעיר הזאת יִמָּצא היכל גדול ורחב ידים אשר על גגו השטוח בָּנוּ להם הערביאים כפר קטן מִבָּתֵּי חֵמר, ועל הגג ההוא יִמָּצאו הלונים

או

---

*) וכן דעת חכמים אחרים מחכמי הנצרים הקדמונים כי האליל טיפאָן הוא בעל צפון הנזכר בתורה, וחִלּוף הבָרת ט״ה לצד״י הוא מצוי בלשונות המזרחית · (ועיין בספר בית האוצר להרב ריב״ל צד 206, וצד 207) ·

או פתחים אשר בערם ישליכו יושבי הכפר רֹמֶן ורפש וטיט אל ההיכל פנימה, עד כי רב חדריו ואולַמיו הנפלאים נמלאו רפש וטיט בְּלִי מקום, וגם העמודים המפֹארים אשר שמה שקועים בתוך הרפש, ורק ראשיהם יֵרָאוּ החוצה · ובכל זאת יעמוד עוד כל ההיכל הזה בשיא חָסנו, ולא חלו בו ידי הכליון להסיע אף אבן אחת ממקומה, וגם פתְּחֵי האבנים (דיא סקולפטור אשר כתלי ההיכל ספונים בהם, גם הם לא גֻשחת מוֹזָן, ועודם שלֵמים כביום צאתם מידי האמן הגדול לפני דורות עולמים · על יד ההיכל הגדול הזה, ימָצא עוד היכל קטן ממנו אשר לפי צִיוריו ותכְנותיו נֵדע אֶל נכון כי הוא נִבנה להאליל טיפאָן אשר מפיו תֵּצאנה כל הרעות (לפי אמונת המצרים), ומודעת זאת כי כן היה דרך המִצרים לבנות אצל ההיכלים אשר להאליל פועל הטובות גם היכלים להאליל פועל הרעות *) · כצאתנו את פני העיר ההיא, נפגע בשרידי ההיכלים והצִיונים הרבים אשר בעיר עליטטהיאַ · בעיר הזאת תראינה עינינו שתי מְערות אשר התעתדו לקִברי בני הָעם ועל קירותיהן מחֻקים ומשוחים בּשָׁשַׁר ציורים רבים אשר יֵרָאֵנו לדעת את הֲליכות בני מִצרים בבתיהם ושדותיהם, ואת תכנית מלאכתם ומִסחרם בימי עולם ושנים קדמוניות · מהעיר ההיא נבוא אל העיר סילזילים הנקראת בעת בשם געבעל סעלועלע, ר"ל שלשלת גבעות **), ואל העיר אמבאם

---

*) המצרים האמינו בשתי רשויות, פועל טוב ופועל רע, שם פועל הטוב הוא אֲסִירִיס (השמש), ושֵם פועל הרע הוא טיפאָן · והפרסים יקראו את הפועל הטוב בשֵם אָרמוצר, ופועל הרע בשֵם אַחרימאַן (עיין בית האוצר הנ"ל) ·

**) כי במחוז העיר הזאת תִּשְׂתָּרֵעַ שלשת הֲרֵי סֶלַע אשר מהם חצבו להם המצרים את האבנים הגדולים והנוראים למבנה היכליהם ומקדשיהם וטירותיהם, ולמבנה הפיראמידען, האבעליסקען והספינקסען, כאשר הוכיחו זאת חכמי הצרפתים אשר ירדו לרגלי באָנאַפּאַרטה מצרימה ·

אָמבאָם *) · עתה נרימה פעמינו , ונלך הלאה בערך חמש מיל , עד כי נבוא אֶל קְצֵה גבול מצדים העתיקה · אמנם במקום הזה הוסיפו עוד המצדים להרבות את מִספר מצבותיהם הגדולות , היכליהם הנוראים ומקדשיהם הרמים והנִשאים , למען תֵּת פחדם ויראת כְּבוד חכמתם ובינתם ועזוז נוראותיהם על פני בני הנֵכר אשר יציגו את כף רגליהם בקצה גבול ארצם · על הגבול ההוא קרוב לעיר הישָׁנה סיענע (סְוֵנֵה) , יתנוסס הָאִי עלעפֿאַנטינע , ובמרחק מיל לפאת דרומית יתנאה האי פֿהילאָ · ושני האיים האלה (וביחוד האי פֿהילאָ) מלאים בנינים רמים ונשאים , גדולים ונוראים , מאין כמוהם בכל ארצות תבל תחת כל השמים · זולת המִצרים בָּנוּ על האיים האלה גם בני היונים , הרומיים והערבּיאים בנינים רבים וגדולים במאד מאד , אך כֻּלם כאחד היו למְעִי מפָּלה וגלים נִצִּים , ולא נותר בהם אבן על אבן , ורק בניני המִצרים אשר הם עתיקים אלפי שנים מהבנינים ההרוסים ההמה , רק הם עודם עומדים בתעצומות עֻזם וְשִׂיא חָסנם כביום הִוָּסְדָם ! הם בְּשְׁנוֹת עולמים יתקלסו , וימי הנצח מְשחק למו ! לְכל חֲלִיפָה , כל מַעללי איש יָסִיפו יִתַּמוּ יחלפו ואינם , ורק הבנינים הנוראים ההם , רק הם ושנותיהם לא יִתָּמו ! נִפלאים מעשיהם עד מאד , ואין אִתָּנו יודע עד מה — ·

ויתר דברי הבנינים הנשגבים אשר במצרים העליונה וביחוד בעיר נֹא אמון , הלא הם כתובים על ספר הליכות קדם חלק שני · הדברים ההם העתקתי בקצרה מדברי החכם החוקר בקדמוניות הערען , אשר הוא לקח את דבריו ההם מהספר הגדול והנפלא במאד מאד תוצאת לבב חכמי צרפת

אשר

*) היכלי העיר הזאת נהרסו כמעט עד אחד , ורק הרבות שני היכלים נותרו עוד עד היום הזה ·

אשר ירדו לרגלי באָנאַפּאַרטה מצרימה · הספר היקר ההוא לא ימָצא כי אם בהצרות מלכים ובבתי העשירים הגדולים, יען כי מְחִירוֹ הוא רב מאד, עד כי רק מחיר חלקו השני יותר מארבע מאות שקל כסף ·

יא
בֵּית שֶׁמֶשׁ

היום בטרם בֹּקר הרימותי פעמי לשחר את הרבות העיר הישנה בית־שמש אשר במצרים*), ובצאת השמש בגבורתו באתי למחוז חפצי · על מקום העיר הזאת נבנה כפר רע המראה ושמו מאַטאַריעה, ובתוכו בתים נהרבים ואבני גיר מְנֻפצות · «העיר בית־שמש היתה בימי קדם עיר נכבדת מאד הכְּנתה על שפת נהר נילוס מצפון לעיר נוף, ונקראה כן על כי היה בקרבה היכל גדול ומפאר אשר עבדו בו

*) כי גם בארץ ישראל נמצאו שלש ערים הנקראות בשם בית שמש: א) בגורל מטה יהודה בקרבת ארץ פלשתים (יהושע ט"ו, י') ונתנה לבני אהרן הכהן (שם כ"א, ט"ז · מ"א ד', ט' · דה"א ו', מ"ד, דה"ב כ"ח, י"ח) והיא אשר בא אליה ארון ה' ואשוגה בשובו מארץ פלשתים (ש"א ו', י"ב) וסביבותיה היתה המלחמה בין אמציה מלך יהודה ויהואש מלך ישראל (מ"ב י"ד, י"א). ב) בנחלת מטה נפתלי (יהושע י"ט ל"ח שופטים א', ל"ג) והג') בנחלת מטה אשר (יהושע י"ט, כ"ב). וכל הערים האלה נקראו בשם בית־שמש מאת הכנענים על כי היה להם בקרבן היכלות לשמש, ונשארו בשמן גם אחרי אשר ירש ישראל את ארץ כנען · הרב רש"ל בספרו מחקרי ארץ, (ועיין בספר ההוא בשֵם עיר שמש) · וגם בארץ מצרים היו שלש ערים בשם בית שמש, והן: העליאפאָלִס, אַפּאָללינאָ פָּאלִיס הגדולה והקטנה · וידוע הוא כי אַפּאָללאָ הוא השמש ופאָלִיס הוא עיר — ·

בו המצרים לשמש (כי השמש יקרא בלשון יון העליאָם, ושם עיר בכלל הוא פאָלים בלשון הזאת, ועיר שמש הוא העליאָפאָלים)· בתוך ההיכל הנדול ההוא היו מצֵבות נשגבות במאד מאד, והנביא ירמיה (מ״ג, י״ג) בהנבאו עַל מפלת מצרים יזכיר גם את מַצבות עוז ההן לאמר: „ושִׁבר את מצבות בית־שמש אשר בארץ מצרים ואת בתי אלהי מצרים ישרוף באש״· ולדעת מבארים אחדים יכַנה ישעיה הנביא את העיר הזאת בשם עִיר הַהֶרֶס או עיר הַחֶרֶס: „ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עִיר הַהֶרֶס יאמר לאחת״ (ישעיה י״ט, י״ח) כי השמש תקרא לפעמים בלשון הקדש בשם חֶרֶס, כידוע, (הרב ר״ש לעווינזאָהן)· והמתרגם יונתן תרגם פה בהשכל ודעת את השם עיר ההרס על פי שני אופנים: ראשונה תרגם כפי הקרי: עיר החרס, קרתא בית־שמש והיא העיר אשר קראוה היונים בשם העליאָפאָלים, גם הוסיף לתרגם כפי הוראת הכתיב: עיר ההרס, דעתידא למחרב, כי השם הרס ענינו שממה חורבן ואבדן· אמנם לא כן דעת חז״ל בפסיקתא רבתי (פרק י״ז *), כי לפי דעתם בית שמש ועיר ההרס שתי ערים הֵנָּה·

העיר

---

*) ואעתיק לשון הפסיקתא כאשר נמצא כעת בספרים שלפנינו, ואח״כ אגלה דעתי בהבנת דבריו: ביום ההוא יהיו חמש ערים (ישעיה י״ט, י״ח) כו׳ עיר ההרס עיר השמש נוון אלכסנדריא נוף מנפות תחפנס חופיינס ועיר ההרס סרק אני ועיר שמש אילו פולים עכ״ל· ולפי דברינו על שמות חמשת ערי מצרים: און· בית־שמש נא· נוף· תחפנהס, דעת לנבון נקל לבוא אל סתרי כוונת הפסיקתא ולהגיה חשכו משגגת המעתיקים ודמדפיסים, והוא: כי לדעתי אלה הן חמש הערים אשר ידברו בהן שפת כנען: א) נא זו אלכסנדריא (ונוון ט״ס)· ב) נוף זו ממפים או מנפים (ומנפות ט״ס)· ג) תחפנס זו דַפְנִים (וחופיים ט״ס)· עיר ההרס זו סרקאני (סאראַצענען) (וסרק אני בשתי תיבות הוא ג״כ ט״ס), כי לדעת

החכם

העיר הזאת רהוקה היא מקאירא מהלך שעה והֲצי ו לִפְנים היתה עיר גדולה ורהבת ידים, ולפי עֲדות סופרים רבים היתה בת מאה וארבעים שטאַדיען*) · הליכות העיר הזאת בראשית ימי הִוָסְדָהּ, נעלמו מכל חכמי לב יודע העתים

החכם אמגוס מרציליוס נאחזו הסאראצענען בנוף אחד אשר בין מצרים ובין מדין / והם היו לרוב יושבי אהלים / וכן דרש בילמדנו על הכתוב כנהלים נטיו וגו׳ כאהלים וגו׳ (במדבר כ״ד / ו׳) : בקש לעשותן כאהלים של סרקין שהן מטלטלים ונעקרין · וכן תרגם הירושלמי (בראש׳ת ל״ז כ״ה) ארחת ישמעאלים סיען דסרקאין . והוראת שם סרק בלשון ערב הוא שודד / גנב ומהרס / לכן יפה תרגם הפסיקתא ע״ד ההרס כרקאני (ודע נא כי גם הרב ר״י שווארץ בספרו תבואות הארץ הגיה את דבר הפסיקתא הזאת כדעת המחבר הזה / אך על השֵם סראקני כתב וז״ל לא זכיתי לדעת תכונת עיר זאת / כי עיר סיראַקוס היא־באי זיציליען ואין לה שייכות לארץ מצרים עכ״ל / ומזה נראה כי הוא לא ראה את דברי המחבר הזה —) . ה) עיר שמש זו העליאָפאָלים (ואילו פולים מ״ס) . והנה מוכח כי שונים הם דעת יונתן והפסיקתא זה כזה בתרגום השם עיר ההרס / כי לדעת יונתן בית־שמש ועיר ההרס עיר אחת הן / ולדעת הפסיקתא שתי ערים הן ·

ומעתה הגירסא הנכונה בדברי הפסיקתא לפי דעתי כן הוא : כתיב ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו׳ עיר ההרס וגו׳ (ישעיה י״ט / י״ח) נֹא (זו) אלכסנדריא[1] · נֹף (זו) מעמפֿיס[2]) . תַּחְפַּנְחֵס / דַפְנִים . עיר ההרס כרקאני . בית־שמש / העליאָפאָלים · (הרב בעל ארץ קדומים) ·

*) שטאַדיען היא מִדָה ידועה אצל הקדמונים / והוא שש מאות רגל .

---

1) וכן תרגם יב״ע בירמיה (מ״ו / כ״ה) ובנחום (ג׳ / ח׳) · ורבינו סעדיה גאון תרגם בבראשית (מ״א / מ״ה) את שם «און» (כהן און) אמא״ם א״ל אלכסנדריא ולפ״ד העיר און ה״א נא (הרב רי״ש) ועיין בס׳ מחקרי ארץ בשם און .

2) וכן תרגם יב״ע בירמיה (מ״ר / א׳) נוף מפס ר״ל מעמפיס / ובישעיה (י״ט / י״ג) שרי נוף תרגם אינש מכיס והוא טעות סופר וצ״ל מפים / (רי״ש הנ״ל) ·

העתים, יען כי היא עתיקה מאד לימים· היתה עיר מולדת אסנת בת פוטיפרע אשר נתן אותה פרעה ליוסף לאשה *)· בימי אנטאָיוכוס עפיפאנוס אשר רָדַף באכזריות רָצַח את היהודים, הֵחִישׁוּ יהודים רבים מִפלט למו בארץ מצרים, לְהֵחָסוֹת בצֵל המלך החסיד פטאָלמעאוס פיהלאָמעטאָר, ויבואו וישבו בעיר הזאת בהשקט ובטחה, והמלך החסיד הזה נתן להם רִשְׁיוֹם לבנות על יד העיר הזאת בית מִקדש לשֵׁם ה׳ אלהי ישראל, והמִקדש הזה עָמד על תִּלּוֹ עד ימי וועספּאַסיאַנוס אשר צִוָּה לנציבי רומה לנתוץ ולהרס אותו עד היסוד· מההיכל הגדול אשר היה בעיר הזאת (ואשר עָברו בו המצרים לשמש) לא נשאר בלתי אם הִרְבּוֹת ופְרָצות, גם אמנם מיתר הפליטה הזאת נִכּיר ונֵדע את עֹיא הסַן תִּפארתו ואת יְקר הוד חמדתו אשר היה לו בימים הראשונים בעָמדו עוד על תִּלּוֹ על פי הסופר הנאמן דיאָדאָר הזיציליאני (בספרו הראשון פרק ל״ז) ידענו כי המלך זעזאָסטרים הֵקים שני אבעליסקען לפני ההיכל הזה אשר גבהם מאה ועשרים אַמות באמת איש, ורֹחַב רגלם שמנה רגל· הם האבעליסקען אשר לְקָחָם קיסר רומה אויגוסטוס בלָכדו את מצרים ויביאם לעיר מלכותו רומאה· לפי דעת החכם החוקר בקדמוניות שאמפּאָלליאָן עָמדו לפנים שני העמודים הנקובים בשֵׁם עמודי קלעאָפּאַטרא לפני מבוא ההיכל המפאר הזה אשר בעיר הזאת, ומשם לֻקחו ויובאו לעיר אלכסנדריא· ועוד יעיד החכם

*) כי כהני מצרים היו בימי קדם נכבדים במאד מאד, יען כי הם היו מזרע המלוכה וחכמי הרָזים ויודעים סִתרי הטבע, וְעָמדו במעלה אחת עם המלך רק כִּסאו גדול מִכִּסאותם· כי על כן לא יכול פרעה להגדיל ולרומם את יוסף ולהשליטו על כל ארץ מצרים, כי אם בתתו לו את בת כהן און לְאִשה, ובדבר הזה קנה לו יוסף שם גדול ויקר בעיני כל יושבי מצרים, (החכם הערען בספרו היקר על קדמוניות ארץ מצרים חלק שני)·

החכם הגדול הזה כי המלך מָרים הקים את העמודים הה
לפני מבוא ההיכל ההוא, ולפי דבריו הוא המלך מעספהע
אשר יאמר הסופר פליניוס כי הוא הקים את העמור
ההם *) · והוסיף עוד החכם הנזכר כי הכתבה העתיקה הנמצא
על העמורים ההם, היא מעשה ידי המלך ועזאָסטרים א
הבאים אחריו · אך רבים מחוקרי קדמוניות ימָאנו להאמ
בדבריו באָמרם כי אם היתה כזאת, הלא אז לא חָד
הסופר הקדמון דיאָדאָר להזכיר זאת בספרו אשר ידבר ש
על אֹדות האבעליסקען אשר בהיכל השמש הזה ואשר עינ
ראו אותם ·

המראה הראשון אשר תראינה עיני האדם בהצינו כ
רגלו על מקום העיר בית־שמש, הלא הוא אָבעליסק גדו
הנחצב מאבן גראַניט אדום, ודומה בגָבהו ובתבניתו לעמוד
קלעאָפאַטראַ · הנוסע החכם ואַנסלעב מדד את תבני
האבעליסק הזה, וימצא כי הוא איננו רָבוּע כיתר האבעליסקען
רק שני צלָעָיו רחבים משני צלעים האחרים · הצלעים
הרחבים הם שש רגל, והקצרים חמש רגל וָחֵצי · ע
האבעליסק הזה חרותים אותות תרטומים (הירָאָגליפען) במספר
מעט אך עוד לא נִשתתו מֻזקָן, ומראיהן עָמד בהן כביום
אשר יצאו מתחת ידי האמן · והאותות ההן החרותות על
צלעו האחת, חרותות גם על שלש צלעותיו האחרות ·
האבעליסק הזה איננו עומד על כן (פוס=געשטעל) כיתר
האבעליסקען, רק על הארץ ·

על יד האבעליסק הזה תִמָצֵא אבן גדולה במאד מאד,
והיא רבועה על ארבעת רְבעיה, ועליה עָמד עַמוד גדול בימי
קדם · מִדת האבן הזאת, נֶעלמה ממני, יען כי מכל עבריה
התפוצצה

*) עיין בספרי הליכות קדם על דברי עמודי קלעאָפאַטראַ ·

תפוצצה מרוב ימים או בזרון העריצים ההם אשר שִׁבּרו את עמוד אשר היה עליה. הן כל אלה נותרו עוד מהבנינים נפלאים אשר היו בעיר המְהֻללה הזאת בשנים קדמוניות! תרם ספו תמו סן בלהות ואבד כל זֵכר למו. —

יב

אַלֶכְּסַנְדְרִיָא

אלכסנדריא נבנתה בשנת 334 לפני ספירת הנצרים ' פי המלך המרומם אלכסנדר המוקדני אשר שמו נקרא ליה' תבנתה על פי יְאור המערבי קרוב אל הים, ולפי פרים אחרים נוסדה על מעי מפלת העיר העליזה נא אמון ודעת בכתבי הקדש *)· ואלכסנדר ברוחב לבבו תִּכֵּן את העיר הזאת (אשר הוא בערך תשעים ושש שטאַדיען), התוה על הגליון את תורת תוצותיה ורחֹבותיה עם כל נותיה וצורותיה, ויפקיד על בִּנְיָנָהּ את חֲכַם חרָשים וַחֲכַם זים דינאָקראַטוס· הוא דינאָקראַטוס אשר שָׁב וַיִּבֶן את ההיכל

*) ולכן תרגם יונתן בירמיה ובנַחום את העיר נא אָמון בשֵׁם סנדריא רבתא (ובן מפרש רש"י ורד"ק עיי"ש)· גם חז"ל הביאו את ומו במדרש רבה (בראשית א') ובפסיקתא רבתא (ר"ש פ' ל'). ה הראב"ע הררי"א ור"ע הארומי לא ישרה נפשם בתרגום הזה, מרם כי אלכסנדריא נבנתה כערך תשעים שנה אחרי מות נבוכדנצר — באמת צדקו דברי יונתן, כי לא עלה על לבו אשר נבוכדנצר יב את אלכסנדריא הבנויה שנים רבות אחרי מותו, רק הוא יורנו יגובו כי העיר נא אָמון הָעתיקה, תִקָרֵא כָעֵת בשֵׁם אלכסנדריא, כי סנדר בנה את העיר הזאת על המקום אשר היתה שם לפָנים העיר אָמון — ·

ההיכל הגדול בעיר עפעזוס אשר נשרף באש על י
העראסטראט · ובימים לא כבירים נעשו בעיר הזאת ה
אניות (האפען) , אפיקי מים (קאנאלע) , בורות (ציסטערנען)
ברכות , בארות , אנמי נפש , בתי רחצה (באדער) , ב
משחק (טהעאטער) , בתי משוש (וסטהייזער) , בתי מסבנות
בתי נשק ובתי מושב , היכלי ענג , מגדלי עז , טירות נשגב
עפל ובחן , וכל שכיות החמדה ומשכיות לבב עם כל תענוג
בני אדם · ולמען מלא את העיר המהללה הזאת כבוד
הושיב אלכסנדר בתוכה המונים המונים. מבני יהודה ב
מקנה וקנין , גם סוחרים רבים ונכבדים מכל עמי הארצות
ויפתח לפניהם כל שערי ארצו הגדולה , והנהה עשה להם כ
תרומה ומכל מס וכסף גלגלת , עד כי בימים מעטים נ
רבבות עם מכל אפסי ארץ אל העיר החדשה הזאת , וימלא
כבוד והדר עם כל סגלות יקרות ·

אחרי מות המלך אלכסנדר , היתה העיר הזאת ע
הראשה בכל ארץ מצרים ומקדש מלך למלכי בית תלמי א
מלכו בתוכה כשלש מאות שנה · ובימי המלכים הא
רהבה ונסבה העיר המהללה הזאת , גדלה והצליחה במ
מאד , עד כי היתה צבי ממלכות , תפארת גאון מצרים
כלילת יפי ומשוש, כל ארץ הקדם · תלמי ואטער , המ
הראשון אשר שם את כסאו באלכסנדריא , ירה את א
הפנה אל היכל החכמה בארץ מצרים*) · כי הוא יסד בתי
בית

*) גם היהודים אשר היו בימים ההם במצרים , הקדישו את ימי
לחכמה ודעת , ויותר מכלם היהודים אשר באלכסנדריא , עד כי ג
והצליחו גם עשו פרי , ויהיו חכמים מחכמים בכל החכמות הרמות והירי
הנשגבות אשר נודעו אז בתבל • ומה מאד מפליאים סופרי הזכרו
את בית המדרש המפאר אשר היה לחכמי ישראל באלכסנדריא ! מ
המדרש ההוא החלה לצמוח חכמת הקבלה הטהורה והליכות רזי ע
וסתרי

בית מִדרש החכמה (מוזעאום) להיות בית מועד לחכמי כל הארץ אשר נִקבצו באו להגדיל הכמה ולהאדירה בשמחה ובטוב לב מרוב כל כיר נדבת המלך הטובה עליהם . והמלך הזה אסף וקִבץ המון ספרי חכמה מכל חכמי העמים , ויתנם בבית אוצר הספרים (ביבליקָטהעק) אשר בנה על יד בית המדרש הנזכר . והמלכים אשר ישבו על כסאו אחריו , הוסיפו לאסוף עוד חמדת כל ספרי הקדם , עד כי לאחרונה נמצאו בבית אוצר הספרים הזה 700000 ספרי חכמה , וכל המדעים אשר יצאו לאורה בארץ אזיע ובארץ יָוָן מיום אשר החלה רוח החכמה להתנוסס באדם , באו אל אלכסנדריה לעשות פרי תבואה באור פני המלך החכם הזה · גם המשא והמתן הֵרים קרנו בכבוד בימי חֵפץ האֵלה , והעיר אלכסנדריא היתה סְחֹרַת גוים רבים ועצומים ביתר שאת ויתר עָז על צור וצִירון בימי הצלחתן . סוף דבר כי עֹשֶׁר כל הארץ וחֵיל

כל

כִתרי התורה , וסופרים נאמנים יעידו כי יוליוס קיסר רומה (אשר היה תוכן גדול ותִקן חשבון עִבור השנים לבני עַמו) למד את חכמת הקכלה מאת חכמי אלכסנדריא האלה , ומילידי העיר הזאת היה החכם הגדול הנפלא ידידיה האלכסנדרוני , הנודע בשֵם פילון היהודי (Philo) , והוא היה בסוף ימי בית שני בימי המלך אגריפוס בן אריסטובלום , וסופרי הזכרונות מפליאים מאד את עֹצֶם חכמת העִברי הזה ככל מדע והשכל ומפורט בחכמת המבטא והפלוסופיא , וכל ספרי אפלטון (Plato) היה יודע על פה , גם היה דומה לאפלטון בכל דרכיו , עד שקראו אותו חכמי זמנו בשם אפלטון השני , ויהי שמעו הולך בכל הארץ , והיה יקר ונכבד מאד בעיני קלוידיוס (Claudius) קיסר החמישי לרומה , והסב לישראל טובות גדולות · והרב ר' יש"ר מקאנדיאה בס' מצרף לחכמה מהלל מאד את החכם הזה , והעלה לשמים שיאו , ומכנהו בשם המליץ הגדול הפילוסוף הכולל ר' ידידיה אלכסנדרוני הנקרא פילון , ואמר שם כי חכמי זמנו כתבו עליו : או שאפלטון מדבר בלשון פילון , או פילון בלשון אפלטון ליופי לשונו בשפת יון עיי"ש (הרב רי"ב לעווינזאהן) ·

כל העמים נהרו אל העיר העליזה הזאת, גם כגלת
החכמות וחמדת כל האמנות נָעוֹ הלכו אליה לשמע שֵׁם ה
הגדול ההוא. והמלך הלמי פילאַדעלפוס הוסיף עוד ע
חיל בחכמה, ויכונן עוד בתי מִדרש רבים להכמה ודע
הוא תלמי המלך אשר שלח אל אלעזר הכהן הגדול א
בירושלים (הוא אֲחִי שמעון הצדיק) להעתיק לו את הת
ללשון יָוָן, והכהן הגדול ההוא שלח אליו ע״ב זקנים מיו
ירושלים, והם העתיקו לו את ספר התורה במועצות ו
ובלשון צחה ונמרצה כיד חכמת אלהים הטובה עליה
ומי יספר את התשועה הגדולה אשר נעשה אז לבני ישר
ע״י ההעתקה הנפלאה ההיא, גם ע״י התשובות אשר הש
הזקנים ההם אל המלך על ע״ב שאלות בהכמת המד
אשר שאל מהם! כי המלך ההוא שלח להפשי יותר מ
אלף יהודים אשר היו לעבדים בארץ מצרים, ויתן כֹּפֶר נ
בעד כל אחר עשרים אדרכמונים. גם קִבל מהם אנ
רבים במפקר אנשי צְבאותיו גִבורי החיל, גם כִּבֵּד רבים
בתתו מִשְׂרָה על שִׁכמם, וַיְנַטְּלֵם וינשאם כל ימי חייו.
הזקנים החכמים הגדולים מאד, נתן המלך מתנות ר
ויקרות, וישלחם אל ביתם בכבוד והדר כיד המלך.
אלעזר הכהן הגדול, שלח מִנחה יקרה מאד, גם כלים יק
ונכבדים שלח המלך לפָאר את בית אלהינו אשר בירוש
(כמו שמבואר באריכות בספר הדרת זקנים להרב החכם
עזריה האדומי). והמלך תלמי הזה בָּנָה על הָאִי פַארוס מג
גדול ומְהֻלל מאד, הנודע בשֵׁם מִגדל המֵאיר (לייכט=טהור
להאיר ליורדי הים באניות בליל החֹשך ואפלה. וכל מגד
אורה אשר נִבנו מאז ועד עתה, יִקָרְאו על שֵׁם המג
הנפלא הזה אשר הוא אחד מן הדברים הנפלאים אשר נע
בידי אדם תחת השמש. המגדל הזה נוסף על ראש ס
כבד

בד , גבהו ארבע מאות רגל , וממרום קָצו יראה האדם מרחק
ארבעים שעות. והוא נִבנה מאבני גזית לבָנים , ובו תַחתִים ,
שנִים , שְלִישים, ורְבִיעים , ובתוכם יציעים רבים אשר כִּפותיהם
נשענות על עמודי שיש .

בשנת א־בעים ושבע לפני ספירת הנצרים , היתה
מריבה בין תלמי הצעיר ובין קלעאָפאַטרא אחותו על דבר
המלוכה , ויוליוס צאֶזאַר שליט רומה התעָרב בדבר הריב
הזה , ויאכה להיות שופט ומוכיח בין האח והאחות , אך
יושבי אלכסנדריא לא אבו שְמוֹעַ בקולו , ויִחר אף יוליוס
עליהם , ויַקדיש על אלכסנדריא מלחמות תנופה , ובידו
החזקה לכד את העיר , ויעש בה נקמות ושְפָטים בחרב ובאש.
האש הגדולה אשר הצית בתוכה, התלקחה עַל כל סביבותיה ,
וַתלַהֵט בתי המד והיכלי ענג רבים מאד , וגם בית המלך
היתה לשרֵפה מאכולת אש , ובבית אוצר הספרים אשר על
יד בית המלך , נשרפו ספרים יקרים בערך000 , 400 ספרים .
בעת ההיא מצא יוליוס צאזאַר יהודים רבים מאד בארץ
מצרים . ולפי עֵדות סופרי העמים נמצאו אז מאה רבבות
יהודים בארץ ההיא , וחז״ל בפרק החליל הֵעידו כי היו
כפלים כיוצאי מצרים (והוא מאָה ועשרים רבבות) . והיהודים
הראשונים אשר באו לגור שם , היו משארית בני יהודה
אשר עזבו את ארצם מפני הכשדים בזמן גלות בבל עִם
יוחנן בן קרח כנזכר בספר ירמיה (מ״ג) , ואולי היו שם
יהודים עוד מזמן סנחריב שנאמר : הוי היורדים מצרים
(ישעיה ל׳) , (וכן משמע בירושלמי סוכה (פרק החל ל) ועיי״ש
בפי׳ יפה מראה , ובתוספתא דסוכה שם) , ונראה כי גם אלה
לא רצו להזור לא״י כאשר העלה עזרא את הגולה , כאשר
היהודים שנשארו בממלכות רבות ולא עלו לא״י כ״א מעט
מנורע . ומטעם שכתב האברבנאל כי ידעו בבירור שלא

היתה

היתה הגאולה ההיא גאולה שלֵמה רק פקידה זמנית עיי״ש
ובמשך הימים הרבים (קרוב לג׳ מאות שנה) אשר ישב
היהודים במצרים, שכחו את לשון הַקֹדֶש, ולא יָדעו ממנ
עד מה, ושפָתם היתה שפת יְונית בלולה בדרכי הדבו
המיוחדים ללשון עברית לבדה, ולכן נקראת שפתם בשֵ
העללעניסטיש (והיא שפת יונית־עברית) על שֵׁם היהודי
ההם אשר נקראו בשֵׁם העללעניסטים*), ונזכרו בירושלמ
מסכת סוטה פרק אלו נאמרין הלכה א׳ בשֵׁם אלוניסתון **)
(הרב רי״ב לעווינזאָהן נ״י).

מקץ שבע עשרה שנה בא אָקטאַפּיוס צאֶזאַר ע
מחנהו הגדול מצרימה, וַיִּלָחֶם שם עם אַנטאָניוס שר צב
רומא אשר בידו עהותי אלכסנדריא בימים ההם. ותעז י
אָקטאַפּיוס ויך את היל אַנטאָניוס עד הרמה, כי בגדה ב
קלעאָפּאַטרא ידידת נפשו, ואָקטאַפּיוס בא העירה ועטר
נִצָּחון בראשו, ויקח אוצרותיה הרבים והעצומים, ויצו לכ
אנשי חילו לבל ישלחו ידיהם בשלל העיר, ויסלח לכ
יושביה, וישמח מאד כי הרהיב את ממלכת רומא גם בִּמְחו
מצרים זה.

אחרי הדברים האלה שָׁבה אלכסנדריא לקדמתה, וַתַּעַ
מעלה מעלה בימי קיסרי רומא, ותהי כהר נוים כבימ
נעוריה

*) ע״ש היְוָנים הראשונים אשר היו נקראים בשֵׁם העללענען.

**) יתכן כי גם בימי המלך תלמי פילאַדעלפוס שכחו היהודים אשר במצרים את לשונם העברי, וכמו זרה נחשבה להם, ולכן לא צִוָּה להם המלך להעתיק לו את התורה משפת עֵבר אל לשון יון, כי המעתיק יאת לו לדעת את השפה אשר הוא מעתיק ממנה כהשפה אשר יעתיק אליה. אמנם יהודי ירושלים ובפרט הכה״ג ידעו את לשון הקדש בימים ההם עד כי כתבו בה ספרים, ולכן שלח תלמי המלך אל הכה״ג אשר בירושלים להעתיק לו את התורה —.

נעוריה, רבתי עם, שרתי במדינות, והמון רב מבני השמים (מטילמן), הפרסים, והיהודים שכנו בתוכה בהשקט ובטחה. ומספר אנשיה יותר מן 700,000 נפש, וכל העמים הרבים והשונים אשר ישבו בתוכה, החזיקו איש איש בתורתו ודתו מבלי מפריע, עד כי היה לשחוק מַכאיב לב לראות המון הבלים שונים ודֵעות שונות ומעשי תעתועים אין מספר אשר נקבצו באו בעיר אחת —.

אך ברבות השנים ירדה שמש אלכסנדריא עשר מעלות אחורנית, כי הִרגיזוה מַרגיזי ארצות, ותהי עשוקה ורצוצה כל הימים. בימי המלך קלויריוס, אוירעליאַן, ודיאָקלאַטיאָן באה העיר במצור פעם אחר פעם, גם נִלכדה ונִבקעה ונֶהרסה פעמים רבות זה אחר זה, עד כי בראשית ימי המאה השביעית לספירת הנצרים נָסַבָּה מירי הרומאים אל ידי הפרסים. ובשנת 642 לקח אותה מידם הגבור הנודע עמרו שר צבא הכַליף אָמַאר. ועל ידי המָצור והמלחמה העזה מֵעטו יושביה, ויֵצא ממנה כל הדרה. בעת ההיא הִלה הפילוסוף יוחנן (יִקָהַנֶּפּס) את פני עמרו שר הצבא לבל ישחית את שארית הספרים אשר נשארו עוד בבית האוצר, ואשר היו מֻצָלִים מאש יוליוס צאֶזאַר בהצותו על העיר, ויֵּעָתֶר לו עמרו, ויבטיחהו כי לא תאֻנה רעת אל הספרים ההם. אך אחרי כן נִחם עמרו על דבריו, באָמרו: יָרֵא אנכי את ארוני הכליף לעשות כדבר הזה ואת פיו לא שאלתי. ויהי כאשר שאל עמרו את פי הכליף מה לעשות בהמון הספרים ההם, ויענהו העריץ מענה נִמרצה לאמר: אם כל הספרים ההם לא יכלכלו בתוכם כי אם כל הכתוב בספר הקאָראַן (תורת הישמעאלים), הלא המה אך למותר ולא יצלחו מאומה; ואם כתובים בכם דברים אשר לא נמצאו בהקאָראַן, הלא מָשחתם בהם, מום בם, ודתם להִשָּׂרף באש —». הדבר

יצא

יצא מפי הכליף, והספרים היקרים ההם נתנו לאש, וישיקו בהם את בתי המרחצאות אשר באלכסנדריא ארבע שנים. בעת אשר גלהם עמרו באלכסנדריא, היתה עוד עיר גדולה מאד, ומספר יושביה רב ועצום עד כי נמצאו בה מבני ישראל לבדם יותר מארבעים אלף איש. גם היו בתוכה ארבעים אלף היכלים, ארבעה אלף בתי רחצה, ארבעה אלף שוקים (פלֶטצע), ובתי מושב אין כספר. אך מן העת אשר שפכו הישמעאלים את ממשלתם עליה, הלכה העיר הלֹך והסור. מַצבות עֻזה הורידו לארץ ראשן, מגדליה הנפלאים ירדו פלָאים, היכלי תפארתה היו לְשַׁמָּה, ארמנותיה וטירותיה עָרו עד היסוד בם, והומותיה הבצורות נפלו ונֶהרסו ויהיו לְעִיים וגלים נִצים. ובדורות האלה נשכחו גם המקומות אשר היו שם בראשונה כל מחמדי ימי קדם ההם, ועָלֵינו לשבח להספרים העתיקים אשר רשמו בכתב אמת את המקום אשר הִתנוסס בו בית המִשחק, ואת המקום אשר נִבנה שם בית מִדרש החכמה, היכל סעראפיס (שור אַפיס), דרך המֵרוץ (ווינ־פָהן), בית הלמוד (גימנאזיום), ועוד מקומות אחרים אשר היו שם לפנים חמדת העיר הזאת. ולולי הִשאירו החכמים ההם זִכּרון בַּספר את המקומות המעטים ההם, כי עתה לא נִשאר כל זֵכר למו ונִפלאת בעינינו איכה נִמלטו עמודי קלעאָפאַטרא ופאָמפעיוס מִכַּף כל העריצים ומְכַּלֵי מַשְׁהֵתָם אשר עוררו את חמדת כל העיר הזאת! וכן הלכה אלכסנדריא הָלֹךְ ודל מדור לדור, ויושביה ימעטו ויצערו משנה לשנה מתִּגרת ידי התלאות הנוראות אשר השתרגו עָלו על צוארם. ואם אמרתי אספרה נא כל המצוקות אשר מצאות מימי נוסְעֵי הַצְּלָב עד ימי הדור הזה, תִּקְצַרְנָה שְׂפָתַי לְסַפֵּר, כי אין מספר למו! סוף דבר כי אלכסנדריא צְבִי עָרֵי התבל תפארת גְאון מצרים, ירדה מטה מטה עד כי היתה

כאתת

כאחת הערים בְּנוֹת בלי שֵׁם, וּשְׁאָר סְחרה אשר נשאר עוד בה, כאין וכאפס הוא מול סְחַר עָרֵי איירָאפּא בּנות המסחר.

בשנת 1798 פָּרְצוּ הצרפתים ויעלו כשואה עליה לרגלי שר הצבא באָנאַפּאַרט, ובסופה וסערה הרעישו את חומותיה, ויבקיעו אותה אליהם· אךְ לא היתה ארכה לשלוָתה, כי בשנת 1801 שבה להתענות תחת ידי הישמעאלים אדוניה הראשונים, וַתֵּשב והרר פלאים כבראשונה. ומי יודע אם לא היתה כבר עיר נֶחרבת בתוךְ ערים נְשַׁמּוֹת, לולי הופיע עליה אור הפֶּחָה מחמד עַלִי, ובאורו ראתה אור. הגבור המשכיל הזה קרע אותה בחזקת היד מידי השלטון, וישלוט בה שלטת. ומהעת ההיא התנערה אלכסנדריא מֵעֲפַר מָוֶת, הֵרִימָה קַרְנָה בכבוד, ותשב לֵאוֹר באור החיים, חרבות עולם נבנו בתוכה, ובתים שוממים נוֹשָׁבוּ, היכלי עֹנֶג הָיוּ מערֵמות עֲפָרִם, ונַחלי הַבַּתּוֹת הִתהפכו לנחלי עדָנים· סְחַר נוים אליה יבוא, וחכמי חרשים ינהרו אליה מכל אפסי ארץ. כי מחמד עַלִי ישים עינו ולבו עליה להשיבה אל כבודה הראשון ולשום אותה תְהִלָּה בארץ· בני איירָאפּא אשר לא ראו את העיר הזאת עשר שנים, לא יאמינו כי זאת היא אלכסנדריא האבֵלה והשוממה. ולולי תראינה עיניהם את עמודי קלעאָפּאַטרַא ומצבת פּאָמפּעיוס בתוכה אז האמינו כי אל עיר אחרת הובילום רגליהם.

ובכל זאת עוד היא מלאה פְּרצות ומַעקשים ובנויה בלי מִשְׁטָר וסדָרים. חוצות רבים יִמָּצאו בה אשר הם צרים ומְעֻקלים, בלי מִרצפת אבנים ומלאים רפש וטיט. בתים רבים יֵרָאו בתוכה אשר נבנו בלי טוב טעם ובלי כל יֳפִי ובלי חלונות מבחוץ, ונִדמו כבתי כלָאים, שוקים רַבִּים יִמָּצאו בה אשר הם מלאים חרבות ובתים נְשַׁמִּים, ויושביהם

עניי עם ואביוני אדם · ודעת לנבון נָקל כי עוד מֵאות שנ
תעברנה עד אשר תִּבָּנֶה אלכסנדריא וְתִכּוֹנֵן בסדרים נכונ
ובהוד והדר כארחת מערי איירא פא . ובימים האלה (שנ
1853) תִּראינה עיני הנוסעים אך ההפוכות וזרות בת
העיר הזאת : היכלי תִפארה · בנוים על ירי מלונות קטנות
בני מְרום עַם הארץ הממלאים בתיהם סְגֻלות המדינות
יושבים אצל בני דַלַת עַם הארץ אשר בביתם אין לח
ואין שִׂמלה . אנשים מהירים במלאכתם והרוצים בכל עבוד
ומִשלח יד , יגורו בתוך אנשים עצֵלים הטומנים ידם בצלח
ומבלים בְּבַטָלָה כל ימיהם , ישמעאלים וְהַגֵּרִים הנלוזי
במעגלותם ושומרים הבלי שוא , יושבים על ידי אנ
איירא פא הַמְיַשְׁרִים ארחותם וכל מעשיהם · בתבונה . · פ
תהימנה דרכי העיר מרבבות אדם העושים מִקנה וקִנין
ושם שַׁמָּה ושאיה , ודומית מִדְבַּר תִּשְׁתֵּרֵר . שָׂרִים ורוזנ
הלובשים בגדי כבוד מחמרי בת עין , יתהלכון יחד . ע
דָשִׁים ודלים ההולכים ערומים ויחֵפים . מרכבה מרקדה רתומ
לסוסים מְיֻזנים עם רַכָּבִים מלבשים ארגמן ומשבצות זהב
תעבור בתוך עדרי גמלים אשר ינהגו ערביאים כלובשי
בגדים צואים , נְשֵׁי איירא פא בַּעֲדִי עֲדָיִים ומְקֻטרות מ
ולבונה עִם כל ראשי בשָׂמים , תלכנה על ידי נשים רָעוֹ
המַראה ההולכות יָחֵפות , ושִׂמלתן אך כְּתֹנֶת בד קרועה
ותחת צְעִיף תכסינה תמיד את הוטמן ופיהן במִטפחת נמבזה
וממעל להמטפחת נִשקפות שתי עינים אשר נִכבה אורָן
ועצב נורא יציץ מֵחוֹרֵיהֶן · בני איירא פא יושבים ספונ
בבתי תמרתם , והיה כִּנור ונבל ויין משתיהם , ואת שמו
מלכיהם מַלְכֵי צדק בפיהם יְבָרֵכו , ולפני הלון ביתם יעבר
אסירי עני וברזל ונוגשים יַכּוּם במקל הובלים , או בני ענ
עוֹלֵי ימים אשר בזִקים יעבורו והשוטרים יעבידו אותם בפרך
הרשי

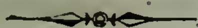
רשי עץ ואבן יַפליאו את מעשיהם להקים מַצבות עז זכרון
דור אחרון, ועל ידיהם יחפרו הרשי משׂהית בארץ להוציא
בטנה שרידי המצבות העתיקות, וִישַׁבְּרום גם ינפצום
בקיעים ורסיסים למען הוציא משם שְׁבָבִים ואבני גִיר כִּמְנֻפָּצוֹת
החזיק את בֶּדק בתיהם ·

בתי התפלות הישמעאלים רבים הם מאד באלכסנדריא,
ך איננם בנוים לתלפיות ולא הָלו בהם ירי חכמי הרשים
משוך עליהם את עיני הנוסעים · ורק בית התפלה אשר
ם ע״ב המעתיקים נִקרא עליה, רק הוא ימשוך אליו את
יני הנוצרים · הבית ההוא נקרא בשם הזה, יען כי לפי מַסורת
דומה נִבנה הבית על המקום אשר ישבו שם ע״ב הזקנים
שר העתיקו את סִפרי הקֹדש לתלמי המלך והבית ההוא
נוי על הָאִי פַּארוס ·

כְּמִבֵי העיר אלכסנדריא שוממים ולא יעשו כל פרי
בואה · בימות הגשמים תִּשקע שם רגל ההולך בַּבִּצָּה
טיט, ובימות החמה יתהפכו שם פני הארמה להול ואבק
שר אם יַשֵּׁב עליהם רוח קטן יעלו שמימה וְיַכּוּ את עיני
ההולכים בעורון ·

בשנת 1820 החֵל מחמד עַלי להפור תְעָלה גדולה
פלאה מאד · והתעלה הזאת תִּשְׂתָּרַע מהעיר קאירא עד
לכסנדריא, ובתוכה תלכנה אניות בכל עתותי השנה ·
ם התעלה הזאת מאַהמודיעה, על שם שלְטון תוגרמא ·
מקה כשהים עשרה רגל, וארכה כמהלך חמש עשרה
שעות · מאה ושלשים אלף איש עבדו את העבודה הכבדה
זאת שלש שנים לילה ויום · בם זקנים, נשים, ילדים,
ם הָרה ויולדת, אִי נִקי מן העבודה הזאת! נשים רבות
רעו גם ילדו בעת עבודתן, ורבות הפילו את ילדיהן,
כל זה לא הֵנִיע את לבב המושל לְחֶמלה עליהן · שבנה

ועשרים אלף איש מֵתו בחרבוני קיץ ועוז להט השמש מרוב עבודה אשר עֻבּד בם, או תחת שבט הנוגש בם ואין קץ להאכזריות הנוראות אשר נעשו באנשים האובדי ההם העובדים את עבודת פרך הזאת! —· ויתר דברי ימ אלכסנדריא העתיקה, וכל היכלי תפארתה ושכיות חֶמדת בימי קדם, הלא הם כתובים על ספר המסעות להחכ סיקאַרד, ושנוים בּאֲסֻפת המסעות להחכם פוילוס·

יג

הַחֲנוּטִים (מומיען).

המצרים הקדמונים האמינו כי לתקופת שלשת אל שנה תָשובנה נִשמות בני האדם אל גְוִיֹּתֵיהֶנָה אם אך ל תשובנה הַגְוִיות לאפס ואין· ועל כן לא שרפו המצרים א מתיהם באש כההודים והרומאים, כי לפי אמונתם היתה האש חיה רעה האֹכלת את כל היקום תחת כל השמים ולאחרונה בּמְלֹאת סְפקה תשוב גם היא ותהי לְבָעֵר וְכִלָיוֹן חָרוּץ עִם כל הדברים אשר אָכְלה (וכזאת האמין גם צאָרְאָסטער מחוקק הפרסים)· גם לא קברו את מתיהם בעפר כהיונים והיהודים, כי בדבר הזה ישוב הַגֵו לאדמה עפר, גם שָׁטַף מי הנילוס אליו יגיעו וישׁפּוהו למשׁאית נצח· ולמען יעמוד הַגֵו כל ימי עולם, המציאו המצרים את מלאכת החניטה, והיא מלאכה נפלאה מאד לְהַקְשׁות את גְוִיַת האדם בּכֹּפֶר וסמים ידועים להם, עד כי התהפכה הַגְוִיָה ותהי כאבן חזק, ויד הַכִּלָיון לא תשלוט בה עד עולמי עד· המלאכה הזאת היא אחת מִסִתְרֵי פליאות הטבע אשר

ידעו המצרים בשנים קדמוניות, ואשר נסתרה דרכה מעיני כל חכמי התבל מני אז ועד היום הזה׃ ואת החנוטים ההם שמו המצרים בארונות עץ ואבן ויצפינום במערות צורים אשר הצבו על במתי ארץ לבל יגיע אליהם זרם מי היאור סדי עלותו על ארץ מצרים, גם גללו אבנים גדולות על פי המערות ההן לבל תגע בהם יד אדם, ואיש לא ינע את עצמותיהם׃ על קירות המערות ההן היו מחקים ומשוחים בששר כל עלילות האנשים ההם הקבורים שמה, וכל מעשיהם בבית ובשדה ובמלאכת מחשבת ועוד רבות כאלה׃ סוף דבר כי מכבור פרעה הספון בהיכלי שן, ועד בכור דלים החובק אשפתות, ממלכי ארץ מצרים אשר נתנו את לבם כלב אלהים, ועד עניי עם אשר בשפל המדרגה, כלם כאחד חשבו מחשבות כל ימי חייהם איך יחלצו את גוים מתגרת יד הכליון ובשרם ישכון לבטח עד עת קץ הפלאות — .

מפי ספרים קדמונים ידענו כי המצרים האמינו אשר נשמת אדם תרד לעתים מזמנים ממרום שבתה לבקר את בית חמדה פה בשפל (וגם זאת היתה נסבה להמצאת החניטה), ובעבור זאת פארו המצרים את בתי קבריהם בכל פאר לכבוד הנשמה אשר תבוא לבקר אותם׃ ומלכי ארץ הקימו להם מצבות עוז אשר תלפיותיהן למרומי עב יגיעו, יכיהם כימי השמים על הארץ, הלא הן הפיראמידען הגדולים והנוראים במאד מאד, האבעליסקען החצובים אבנים שלמות בתכלית היפי ובהוד נורא, והציונים הנשגבים הנפלאים אשר פסלים יוצרם מאבני גראניט בצלם דמות אמת ותבניתו, וכל אלה לכבוד נשמותיהן אשר תרחפנה פעמים על בתי קבריהם — ׃ המקום אשר בחרו המצרים קבור שם את מתיהם, היה מקום שמם וציה כמדבר, מהם למד גם החכם הקדמון פלאטא, ויצו את בני עמו

לִקְבֹּר את מתיהם בארץ נודה ושממה, והישמעאלים למדו זאת מהערביאים *)·

בִּרֶדֶת חֶבֶר הכמי צרפת לרגלי בְּאָנַאְפָּאַרְט מצרימה, ויחַפְּשׂוּ במערות החנוטים, מצאו מְגִלּוֹת עֲפוֹת תחת אצילי ידי החנוטים ההם, המגלות הלא הן מַעֲלֵי פאפירוס הנמצאים במצדים לרוב, וכתוב עליהן תמונות רבות מאד במכתב החרטומים, אך אדם אֵין אשר יביא לבב הכמה וימצא פשר דְּבַד הידות מני קדם ההם! ואם ידענו את הרשום במגלות הִן, אז נִפְקְחוּ עינינו וראינו הליכות ימי עולם ההם והולדות בני האדם בדורות עולמים· המכתב ההוא לא נשחת עוד מרוב זִקְנָה, וכל הרואה אותו יאמין כי תמול יצא מהחת ידי הכותב, אף כי שנים אין מִספד חלפו עָברו עליו —·

הנוסע החכם וואַנסלעב אשר ירד מצרימה בשנת 1675 לספירת הנצרים, יספד כי הוא ואחות סריצו ירדו במעדת החנוטים אשר על יד הכפר זאַקאַדאַ, וזה אשר הָזָה יספד כדברים האלה: מערות החנוטים הן בבקעה גדולה המכֻסה בחול, בקעה צִיָּה ושממה אשד לא יעלה בה כל עץ, ולא יצמח עליה כל שיח וצמה וידק דשא, לא יָהֵל שם ערבי, וצפיר שמים לא תְשִׂים קֵן לה סביב סביב· בקעה אשד על פני כֻלה מִתגוללת עצמות יבשות, אצילי ידים ורגלים, דאשי אדם מנֻפצים, שברי ארונות, ופסילי אבן אין מספד אשר הִרותות עליהם טוטפות החרטומים וציורים והמונות· הנה זאת תבנית הבקעה האיומה הזאת, הרעד כל נפש מבַלָּהוֹת מִרְאֶה! אין זאת כי אם גיא צלמות, וזה שער התָּפתה! —·

המערה

*) וכן יתחכן כוּת הכתוב וַיִּקָּבֵר בביתו במדבר (מ"א ב', ל"ד) ר"ל בבית קברו אשר היה במדבר (כמו כל מלכי גוים שכבו בכבוד איש [illegible]

המערה הראשונה אשר הפצנו לרדת בה, היתה מקום קבורת הצפרים ההנוטות (אשר עָבְדוּם המצרים הקדמונים אשר הקימו להם מצבות והיכלות)· אחרי אשר פִּנוּ הערביאים (בני הכפר זַאקַארַא) את ההול הרב מעל פי המערה, הורידו אותנו אחד אחר בחבל כמְשֻׁלָּשׁ אל תוך המערה. בהתאסף כל אנשי חֶברתנו לתוכה, העלה כל אחד מאתנו לפיר אש, והלכנו לאורם בתוך בור צלמות הלזו· המערה הזאת היא הצובה בסלע, גְּבֹהָה כקומת איש, רחבה אַמָּה וחֵצִי, וְאָרְכָּהּ היא במאד מאד· סְ֗מִ֗ין ומשמאל אינו תהלוכות רבות הצובות בסלע ובתוכן בתי אוצרות רבים ורחבי ידים· בתוך הבתים ההם אצורים סירות הֵמָר דודים רבים המכֻסּים במכסה המר, ובהם כל מיני צפרים הנוטות, כל צפור וצפור בסיר אחר· השתוממתי על המראה העתיקה הזאת, ולקחתי המש עשרה צפרים עִם פירותיהן, ושלחתים צרפתה אל בית אוצר המלך· גם מצאנו שם בֵּיצֵי הרנגולת אשר לא יצאו עוד מהן אפרוחים, ריח טוב להנה·

«אחרי אשר הִפּשנו בְנרות את המערה הזאת, משכו אותנו הערביאים בחבל, וְעלינו מִתַּחתיות ארץ, ואז צִוִּינו את הערביאים לפתוח לפנינו את המערה השניה אשר כִּתְּמוּ גְּבֵי הול את מבואה, ולא נפתחה עד היום ההוא, אך בִּרדתנו לתוכה עלתה צַחנתה באַפֵּינו, ובְאוֹשׁ הרוח העצור בקרבה שָׁנים אין מספר, עָצַר עָצַר אותנו מִלֶּכֶת בתוכה, גם כִּבָּה את הנרות והלפידים אֲשר בידינו פעמים רבות, עד כי נִלְחַצְנוּ לעלות מתוך המערה ההיא, ותבְנתה נִסתרה כמנו, רק זאת ידענו כי היא עמוקה יתר הרבה מהראשונה·

«מהמערה ההיא ירדנו אל מערה שלישית אשר כבר נפתחה לפנינו, ומצאנו בתוכה שני הנוטים, האחד גדול

והשני קטן כּגְוִיַּת ילד, ושניהם מונחים באדונות · הארו
הגדול נעשה מאבן שַׁיִּש, ועל מִכְסֵהוּ חרושה תבני
הא״ש השוכן בקִרבו, וצלם דמותו בהיותו בחיים חיתו
ויותר מזה לא מצאנו שמה, כי בבר מכרו הערביאי
את החנוטים אשר במערה הזאת לבני איראפא המְשַׁחרי
לדברים עתיקים ·

«אחרי כן ירדנו עוד אל מערה רביעית, והיא אינני
עמוקה כיתר המערות אשר ראינו · המערה הזאת חֻצבה ג
היא בסלע, וארכה מכל המערות מְדָה, גם רָחבה היא כּכֻלן
ומְרֻצפת באבנים · על קירותיה משוחים בַּששַׁר תמונו
וציורים במִכתב החרטומים, והיא מְמֻלָאָה בחול, עד כי ל
יכולנו ללכת בה בְּקוֹמָה זקופה, והלכנו אַט ושחוח, גם זחל
על בִּטננו כזוחלי ארץ ·

«במערות ההן ימָצאו לְהוֹת אבנים גדולות, והרו
עליהן בחרט החרטומים צִיונים ותמונת שונות אשר יאצ
בתוכן חכמת הבֹעמיע ושארי ידיעות ורמזים וָרָזֵי הטבע
גם יֵראו עליהן אותות וצורות אשר אינגן כתובות במִכת
החרטומים *) ·

«הן כל אלה נשארו מהמון תפארת המצרים הקדמוני
ומכל שכיות חמדתם וסְגֻלותיהם! כל הרואה אותם בפ
הראשון, ירגז וירעד, ובעיניו יראה איך הבל כל אדם!—

על שְׂדֵה קברים ההוא יתגאו עוד חמש עש
פיראַמידען מַצְבות מלכי מצרים ובתי קבריהם, ושלש
מהם רמים ונשאים במאד מאד, וְעֵין הזמן חָסָה עלי
מהשחיתם

*) עיין במחברתי הליכות קדם ח״ב צד 144 עד 147 ותר
נפלאות מהמערות אשר הִתְעַתְּדוּ לקברי המלכים ובני העם בעיר
אמון (טהעבען) ·

מהשחיתם · תרעד כל נפש ורוח למראה המִגדלים הגבוהים הנוראים האלה, ולבב אנוש יִמַס בקִרבו בזָכרו איך הבל כל מחשבות אדם ותחבולותיו, כי בוֹנֵי המִגדלים ההם האמינו כי בשרם ישכון לבטח בסתרי חדרי מָוֶת אשר בהם, ועד נצח לא יעוו אנוש להניע את עצמותיהם · אך לא כאשר דִמוּ כן היתה! המגדלים עוֹדם בְשִׂיא חָסְנָן נאונם כביום הֻקְּמָם, אולם עצמות בּוֹנֵיהֶם כבר נפזרו לארבע רוחות השמים, וגם שמם וזכרם כבר ספו תמו לפני דורות עולמים, ועד עולמי עד לא יָזכרו ולא יפָקדו ולא יעלו על לב! — · הה, כן הגוי הזה, וכן כל האדם תחת השמש! — ·

יד

דַמֶשֶׂק*)

אחרי אשר שָׂבעה בת עינינו לראות את שרידי הבנינים העתיקים והנפלאים אשר בעיר בַּעֲלָת, שַׂמְנו פעמינו

---

*) סופרים אחדים יגזרו אמר כי שֵׁם דַמֶשֶׂק מרכב הוא מן דַם ומן שקה (בלוט טרינקענד), יען כי לפי מסורה קדומה הרג קין את הבל אחיו אצל העיר הזאת, וַיַּשְׁק בדמו את אדמת המקום ההוא · ואם אמנם כי המסורה ההיא עתיקה מאד לימים, ואב לבנים יודישנה מדור לדור, בכל זאת לא נוכל להִשָׁען עליה, יען כי בכל דברי קדמונינו ז״ל אין זֵכר לה, ורק מפי הערביאים מורשה היא לנו, ולא מפיהם אנו חיים · הן אמת. כי לא רחוק הדבר שהשם דמשק מרכב הוא מן דם ומן שקה, אך אם דמי הבל הִשקו את המקום ההוא, מי יודע זאת? ויתכן כי חכמי הערביים בראותם כי יוכל היות ההרכבה הזאת, האמינו כי דמי הבל שֻׁפכו שם, יען כי לפי אמונתם היה מקום גן עדן בנוף ההוא אשר נבנתה שם דמשק, וגם אחרי אשר נִגרש האדם מג״ע, התגורר הוא ובניו בסביבות המקום ההוא · ואחרי כן בָּדו מלבם כי על אחד ההרים קרוב

פעמינו לדרך העיר המְהֻללה דמשק · הדרך אשר בין ש
הערים האלה, מלֵאה היא הדורים והתהתים, וההולכים ב
יעברו על פני הרים זקופים וערומים מבלי כל ירק דשא א
תִּלַה עין אדם לנשוא את מ־איהם הנורא ואת תבני
המְזֹרָה · אחרי רדתנו מצלעי ההרים, גֻלו לעינינו צמ
שדה ועשבות אֲחו זעיר שם זעיר שם · ואחרי רגעים אחד
ראינו גיא צר אשר נחל מים הולך בו לארכו, והמים יָ
מאד את שני חֲפֵּי הנחל, ומשם יפרדו והיו לראשים רב
וַיַּשְׁקוּ את בִקעת דמשק · שֵׁם הנחל הזה הוא בַּרַדָא, ומֵי
זַכים וטהורים וטובים לשתות · בירבות הדרך כן ר
ההור וההדר על שני חֲפֵי הנחל הזה, כי עליהם יצמחו עצ
רעננים מחמדי בת עין, ירקרק עשב משמחי לב, גם ה
כלע יֵראו עליהם, והם ישיבו נפש רואם בִיפִי צלמם ובי
המדתם

לדמשק היה מקום ההֲרגה אשר הרג קין את הבל (על ההר היה נ
עוד הלאה), ואח"כ הוסיפו עוד הבְרים להראות שם גם את קבורת ה
ועל שם זה נקרא ההר ההוא הר נהבל עד היום הזה· ולפי דעת ב
ספר בית האוצר בשורש בר נקראה העיר בשם דמשק מפני שהיא
משקה (בחלוף שי"ן ימנית אשר זה מצוי בלשון הקדש ובכל לש
המזרחיות, וכן דרשו הז"ל על דמשק אליעזר שהיה דולה ומשקה מת
רבו, וכן מצינו (עמוס ג׳, י"ב) ובדמשק עריש בשי"ן ימנית, והכונה
עיר דמשק לפי דעת תרגום יונתן שם, וכן דעת בעל סדר עולם וה
רד"ק וזולתם) עכ"ל · ואחוה דֵעִי גם אני בהוראת שם דמשק, ובת
אציע דברי הסופרים הנאמנים אשר יספרו לנו כי עוץ בן ארם יָסַד
העיר הזאת לראשונה, ויקרא אותה בשם ארם כשֵם אביו, ואחרי כ
חרש אותה אליעזר עבד אברהם, והגדיל את תפארתה בבתי חמד
עדן אשר בנה ואשר נטע בתוכה · ועל פי הדברים האלה יתָכן כי בת
נקראה העיר בשם דַרְמֶשֶׂק, כאשר תקרא כן בספר דברי הימים
(י"ח, ה׳—ו׳) והוא שם מרכב מן דַר ומן מֶשֶׁק, ר"ל העיר
דָר בתוכה בן מֶשֶׁק בית אברהם, אך העברים השמיטו ממנו
רי"ש, ונשאר דַמֶשֶׂק, ודגוש המ"ם יעיד על חסרון הרי"ש בכל מק

המרתם ופרחי הורם · כפרים אחרים נשקפים שמה ביפעת מראיהם, וַיְכַללו את יְפִי הַנוף ההוא · כשעה אחת עמדנו על חוף הנהל הזה למען הביט על תפארתו, גם לשבור את צְמָאֵנו, ולהִנפש מעטל הדרך וְחֹם היום · זאת המנוחה הֶחליפה את כֹּחֵנו, ויהי בנו כֹחַ ללכת הלאה · אך לדאבון נפשנו ראינו כי מֵי הנהל הזה יַטו עקלקלותם וידביקו את רגלי ההרים עד אפס מקום לעבור בחרבה, וההלכים שמה לא ימצאו דרך אח־ת כי אם להעפיל עֲלות על הררי סלע וצוקים גבוהים, או לְהַרף את נפשם וללכת כל הדרך במֵי הנחל הזה · לעת ערב באנו אל כפר גדול (אשר שכחתי את שמו), וַנָלן שמה, ובטרם בֹקר נסענו לדרכנו, והלכנו בחִפזון לבוא דמשקה בטרם יפנה היום וְיִנָטו צללי ערב ·

בכל ערי ישמעאל אין עיר אשר תשנא את כל בני הנֵכר בעלי דת אחרת, ואשר תחזיק בהבלי שוא בכל עז, כהעיר דמשק · היא תְתָעֵב את כל בני איירֹאפא אשר לא מבעלי דת מחמר המה, תצדור את אמונתם ודתם, גם תשנא את מלבושיהם תכלית שִׂנאה · בטרם שׂם אביהים פאשא את משטרו על דמשק, לא יכלו הנצרים לרכוב על סים בִּמְסִבֵּי העיר הזאת, כי אם על חמורים, ובבואם העירה ירדו גם מהמודיהם וילכו ברגל, ואוי לאיש אשר עבר את הפקדה הזאת! וגם עתה אחרי נשאם את על אברהים פאשַא, עוד הם עוינים את כל בני איירֹאפא אשר לא מבני דתם המה; ואשר לא ילבש בגדי ישמעאל, סחי ומאום הוא בעיניהם · עוד אנכי יושב תפוש ברעיוני לבבי, והנה איש ישמעאל לקראתנו, ויגל את אזננו כי מגפת החלי־רע פָרצה בדמשק, ורבים חללים הפילה שָמה · כחֵץ שָנון פָלחו דבריו כליותי ולבי, ולא יכולתי מַלֵט נפשי מאימת המות אשר נפלה עלי · ובכל זאת החִזקתי ואִמצתי לבבי ללכת

דמשקה

דמשקה, וה' הטוב בעיניו יעשה· והנה עוד הפעם אנחנ
בדרך מלאה רכסי הרים וערוץ נחלים כבתחלה· זמן ר
עלינו הרים, ירדנו תהומות, ורגלינו התנגפו על אבני נג
וצורי מכשול, השמש בוער ככבשן, והציו כאש צרבת
חול הישימון בנחל גפרית, ואבני המקום כאבני אש · נח
זועה יוררים מגויתנו, וסביבותינו הרי אימה וסלעי סגור
ולתרת רוחנו היו גם מאשרינו מתעים, ויתעו אותנו בתה
לא דרך · דמינו כי בעמק רפאים הובילונו רגלינו, ובעמ
שאול המבעה נפשנו · אך פתאם צהלו פני מאשרינו
והכרת פניהם ענתה בם כי מצאו את הדרך הישרה, ובנ
שאפנו רוח חיים, ויהי בנו כח ללכת הלאה · אפס כי עו
לא שלמה ענגת נפשנו, ונבוא במשעול צר וגיא צלמות
ורעדה אחזתנו מבראה עינינו · אך מנהלינו הבטיחו ל
נאמנה כי קרובים אנחנו אל העיר הקדושה · בשם הזה יכ
הישמעאלים את העיר דמשק, ויען כי בתוכה יתאספו ההולכ
(דיא פילגער) מצפון אזיע, ומשם ילכו אל עיר מעקקא מק
שם קבר מחמד נביאם. זמן רב עברנו בעמק הבכא וג
צלמות ההוא, ומהלל שם ה' כי באנו עד קצו ונצא למרחב
ויהי כאשר צעדנו ארבעה חמשה צעדים, והנה שמ
חדשים וארץ חדשה! מראות אלהים ראתה עיננו, ויערן
ה' יישירו עפעפינו! בקעה גדולה ורחבת ידים תשתרע לפנינו
בקעה אשר על כל עבריה יתנוססו יערי הוד מחמדי ב
עין ודליותיהם דלו למרום ונדמו כתלפיות הפיראמידען
או ישתררנו וינטו הנה והנה ויראו כאהלי ישמעאלים נהדר
למראה · בקעה אשר על כל סביבותיה שתולים ע
אפריקאזען, ציטראנים ותפוחי זהב המזהירים כזהר כוכ
הרקיע, וכעין החשמל מבין עפאיהם ינוצצו · בקעה אש
כראש הרריה יופיעו גפני אדרת אשר שריגיהם ישתו מכב
אשכלותיהם

אשכלותיהם, ענבימו כשושני ערנים יאדימו, ובהוד מראיהם ישמחו אלהים ואנשים. בקעה אשר על כל אפסיה יתנאו עצי תאנים ורמונים, ועצי תמרים יניעו שם את גאון ראשימו. בקעה אשר דמיונה ככרם ה׳ צבאות וְגַנּוֹ אשר נטעה ימינו בעדן מקדם. בקעה אשר אין כמוה בכל ארצות תבל תחת כל השמים, ואין אֹמֶר ודברים להגיד ולספר שמץ דבר מהדר כבוד יפעתה ויקר תפארת הודה׃ בכל מקום אשר עין אדם צופיה, יֵרָאוּ משכנות רֵעִים, אהלי אַבִּרים, בתי משוש, והדרי עֹנֶג משמחי לב, וסביב להם נְאוֹת רשא, גנים כלאים בִּרכת ה׳, שדות נחמדים ואַחִים מְעֻלפים ירק עשב וְהָרִים עטופים בָּר׃ ובין הבתים והאהלים והגנות והשדות האלה המטים עקלקלותם כה וכה, יָפוּזוּ שבעת זְרֹעֵי הנהר הטוב, נְהַר בַּרְדָא, נָהר אשר מֵימיו ככסף ילבינו וכעין הבדולח יצהירו, וגליהם המתגללים בהמיָה נעימה יתחרו בכל עז להשקות את גן אלהים זה, ולהַרוות את פרי אדמָתו וּמֶגד תבואות שִׁמְשׁוֹ לְגָאוֹן ולתפארת׃ וכאבן נֵזֶר בתוך מִשבצות זהב, כן תתנוסס העיר דמשק בתוך כל שכיות החמדה ומשכיות לבב האלה, העיר דמשק עִם צְבִי יפעתה וְשִׂיא הֹדֶן תפארתה, עִם תְּעֻפות מִגדליה ורום היכלי המרתה, עם הדר גאון ארמנותיה וחמרת יְקַר טירותיה ובתי תִפלותיה׃ אין קץ לְיפי העיר החמודה הזאת! תִקצרנה כל שפתי נאמנים, גם עֵט כל סופר יֵלֵא להביע ולָחֹק בספר אחת מני רבבות חֲמֻדותיה והררי מְשוש כבודה ותפארת הודה ויפיה! —׃

דמשק היא אחת הערים העתיקות אשר בארצות המִזרח, כי עוד בימי אברהם כבר נודע שמה (בראשית ט״ו, ב׳)׃ רבים מחכמי העַמים יעירו כי עוץ בן ארם בן שֵׁם יסד אותה לראשונה, וכן יעיד גם הכהן המשיח יוסף

בן

בן מתתיהו, ועוץ קרא אותו כשם אביו ארם, ואהרי שני
רבות ישב אליעזר עבד אברהם בתוכה, ויתן לה עדן
אחרי בלותה, כי הרהיב את גבולה והגדיל את תפארת
בבתי חמד אשר בנה בתוכה, ובגני עדן אשר נטע בקרבה
ומני אז נקראה בשם דמשק כשם עבד אברהם זה ו
משק ביתו, ולתקופת הימים כאשר היתה ראש את
ארצות ארם, נקראה בשם ארם דמשק. ודוד כל
ישראל נלחם עליה וילכדה (שמואל ב׳ ח׳, ו׳) ואהרי מו
דוד קרע אותה רזון בן אלידע מיד שלמה בנו (מלכים א׳ יא
כ״ד) ואהרי מות שלמה נהיתה לממלכה עצומה, ומלחמו
רבות עשו מלכיה עם מלכי ישראל, וירבעם בן יוא
השיב אותה לישראל (מ״א י״ז, כ״ח), ולבסוף שבה לא
עד אשר בא תגלת פלאסר בימי אחז בן יותם ויקח אות
מיד רצין ואותו המית (מ״ב ט״ו, ט׳), ויגל את ארם קיר
(הוא נהל קירוס אשר מצפון לים הכספי) נבוכדנצר מל
בבל הרס את העיר הזאת בעברתו וישימה למעי מפלה
אך אחרי כן התנערה מעפר שממותה ותשב לקדמתה,
אשר לכדוה מלכי סוריא ויהרסוה ובכל זאת שבה עוד ות
עיר בצורה ורבתי בנוים, עד אשר נפלה בידי אלכסנ
מוקדון אחרי הצותו על דריוש הפרסי וינצחהו ולפי דב
הסופר הנאמן היראנימוס שבו המוקדנים ויחרשו את הע
ההרגה הלזו, ויכוננוה רחוק מעט מן המקום אשר היתה
שם בראשונה, יען כי לפנים כבוה הרים וגבעות עד אש
היתה בין המצרים, ולכן בנו אותה על מישור גדול ורח
ידים ונחמד למראה אשר היא עומדת שם עד היום הזה
ומלכי בית תלמי אשר גדלו ויצליחו במאד מאד, הרחי
את מקום דמשק, ויגדילו אותה בבנינים נפלאים, וימלאו

עשר

עֹשֶׁר וכבוד . אַךְ אחרי כן בעָלוה אדונים רבים , ויקרעוה איש מידי רעהו , עד כי יצא ממנה רוב הדרה . הרומאים בימי פאמפעיוס , היו לה לאויבים , וישפכו עליה כֹּבֶד מלחמה , ויבקיעוה אליהם , ויספחוה לממלכות רומה . בשנת 636 לספירת הנצרים נלכדה העיר בידי הכליף אָמַאר , מהיום ההוא והלאה שלטו הכליפים עליה , וישיבו את משטים בתוכה עד אשר עלו נוסעי הצלב לארץ הקדם וימלאוה רֹגֶז . כי בשנת 1148 הסתערו הנצרים נוסעי הצלב עליה , והיא סָגרה את חומות ארמנותיה וַתַּפְלִיא לְהֵעָזֵר . ואז צרו הנצרים עליה , ויציקו לה מאד , עד כי הִשְׁבָּה לפתוח את שעריה להנצרים , ולְהִכָּנַע תחת ידיהם , אך איש אחד אשר לקח שוחד מידי הישמעאלים בעלי דמשק , פִּתָּה את הנגיד ומצוה אשר לחֵיל הנצרים , וידיחהו בחֶלקת שפתיו באָמרו אליו כי אין עצה וגבורה ללכוד את העיר מִן הפֵּאה ההיא אשר הם צרים עליה , ויבטיחהו כי הוא יַרְאֶה לו את עֶרְוַת העיר אשר משם תִּלָּכֵר בלי כל עמל ובלי שְׁפָךְ דם , והנצרים האמינו בדברי האיש הבליעל ההוא , ויסעו מפאת מערב אשר צָרו שם על העיר , וילכו לפאתי קדם . ויהי אך נתקו כפות רגלי הנצרים ממקומם , ואנשי דמשק הגיחו מִן המארב אשר התחבאו שמה , ויתנפלו בסופה ובסערה על הנצרים וישיכו בם שַׁמּוֹת , גם התיצבו במקום אשר יִפָּלא מהנצרים לעשות להם מאומה , ויוסיפו עוד להחליש את חיל הנצרים בְּקַבְּצָם את מֵי התעלות והברֵכות העירה , ויצמא מחנה הנצרים . וגם השמש בגבורתו נִלְחַם לבעלי דמשק , כי בעת ההיא היה אור השמש כאש אֹכֶלֶת , והֵצִיו לנהרי נחלי שלהבת , עד כי לא יכלו הנצרים וביחור שָׂרֵי צדפת ואנשי צבאותיהם לנשוא את חֹם להט השמש , ולשונם בצמא נָשַׁתָּה , ויעזבו את דמשק וילכו

 למו

למו, והסאראצאנים נשארו ארוני העיר כבראשונה׳ בשנ
1506 עלה עליה הגבור העריץ טאמערלאן, ובסערת מלחמ
הרעיש את הומותיה הבצורות עד רדהן, ובאש עברה
הרס את מגדליה, שרף את כל בתי חמדתה, השם א
היכלי תפארתה, ויהפוך משרש את כל בניניה המפוארים
וישם אותה תל שמם, ויזרעה מלח. ואז האמינו כל יושב
הארץ כי העיר השוממה הזאת לא תשב עוד לנצח, ול
תכון עד דור דורים. ובכל זאת היתה גם הפעם מערם
עפ־ה, ומאפר מוקדה שבה ותרם קרנה בכבור, ותה
עוד הפעם עיר גרולה ומהללה מאד׳ ובשנת 1517 הרג
אותה השלטון סעלים, ויתפשה, וישלוט בה שלטת, ומ
העת ההיא היתה דמשק ירשה לבית השלטון סעלים, ותאנ
תהת על ארונים קשים, עד כי בשנת 1832 כבש אית
אבראהים פאשא בן מחמר עלי נשיא מצרים, וימשו
עליה בחכמה ודעת, וישם בתוכה סדרים ישרים כמעש
מלכי אייראפא.

בימי קדם היתה העיר הזאת מוסבה בשלש הומו
בצורות אשר עליהן התנאו מגדלים רבים איש על י
אחיהו למחסה ולמסתור בעת צר ומלחמה. וכעת לא נותר
מהם כי אם אבנים מנפצים, חרבות וגלים נצים. ההומו
ההדשות הבנויות על מוסדות ההומות הישנות, אינן
בצורות וגבוהות כהישנות, ויד הזמן היה בהן ותפר
בתוכן פרצות, וההומות האלו בנויות בתבנית מרבע
והקיפן מהלך שעה וחצי, ושמנה עשר שערים להנה. לפני
הין מגרשים רבים לעיר הזאת, ועתה לא נשאר מהם
רק אחר, והמגרש הזה משתרע מצפון למערב וארכ
בערך מיל.

מספר מלכים ב (ה׳, י״ב) ידענו כי שני נהרות הנקובים
בשם

בשֵם אמנה ופרפר הוליכו את מימיהם אל העיר הזאת בימי קדם קדמתה , ועתה אין אתנו יורע מי הם הנהרות הטובים ההם . לפי דברי הכמים אחדים יהיה מקור נהר אמנה בהר אֲמָנָה אשר הוא שֵם הר אחד מהרי הלבנון בשכונת העיר דמשק , ונקרא הנהר הזה על שֵם ההר אשר מבטנו יוצאים מעינותיו , כנהרים רבים על פני האדמה הנקראים על שם מקום מוצאם (ובאמת גם שֵׁם נהר בעצמו הוא נגזר מִן שם הר , כי רוב הנהרות יוצאים מבין ההרים) . סופרים אחרים יאמינו כי נהר אמנה הוא הנהר הנקרא כעת בשם אָראַנטעס , וסופרים אחדים יאמרו כי הוא הנהר הנקרא בפי היוָנים בשם כריזאָראָאַס , ובפי הישמעלים בַּרַדאַ . גם נהר פרפר הוא אחד הפלגים היוצאים מבין הרי לבנון , ויתאחד עם נהר אמנה לפני העיר דמשק , והוא נקרא כעת בשם el Faige. ולפי עדות הכמים רבים יהיה נהר פרפר הנהר הנקרא בַּרַדאַ*) . ויתבן עוד כי אמנה ופרפר היו רק שני ראשי נהרות היוצאים מנהר אחד .

נהר ברדא יַשקה ויפרה מאד את בקעת דמשק וישים אותה כעֵדן גן ה׳ . בימים האלה יִפָּרד הנהר הזה לשבעה נהלים , והם יְרַוּו את השׂרות והגנים הרבים אשר סביבות דמשק בערך שלשים מיל , ומימיהם יִמָּשכו דרך תְּעָלות וצנורות אל תוך העיר , וימַלאו את הבורות הרבות החצובות בתוכה, ואת בארות המים אשר בקרבה , כי בכל העיר דמשק אין רחוב אשר אין בו באֵר מים , ואין בה חצר אשר אין בו בור הצובה באבני שַיִש .

מבקעת דמשק ילך נהר ברדא ויעבור בתוך העיר על פני הבית הגדול אשר יתאספו בתוכו ארחות ישמעאלים

קאראוואנען

---

*) ע״ד אמנה ופרפר עיין בספר היקר תבואת הארץ .

(קְהָרְסְווֹסְנַפּן) ההולכים להתפלל על קבר נביאם . לַבַּיִת הזה
חצר גדול ורחב ידים אשר רִצְפָּתוֹ אבני שיש בעלי צבעים
שונים , ובתוכו באר גדול הצוב באבן שיש , ומי נהר ברדא
ימלאו אותו מים חיים ונוזלים מן לבנון , בית ארחים ההוא
נבנה בטוב דעת וָיוֹפִי , ובו תַּחְתִּים ושְׁנִים ועליות כְּרְוָחוֹת
אשר דלתותיהן מְשֻׁבצות באבנים קטנים בני צבעים רבים
ושונ ם · עליותיו ויציעיו מיוסדים על עמודי שיש נחמדים
למראה . בחצר הבית הזה יִמָּצֵא בית תפלה לישמעאלים
(מְחָטֶפֶס) הבנוי לתלפיות מעשה ידי אמן , ובתוכו עַמוּדי שיש
רבים ויפים מאד , וארבעה מהם עולים על כֻּלָּם , כי הם
עָבִים במאד מאד וְרָמֵי קומה , וכל אחד נהצב רק מאבן
אחת · מהבית הזה יפנה נהר ברדא וילך הָלוֹך וקרוב א
הארמון (טוֹפָס) אשר בדמשק · הארמון הזה הוא ראש
הבנינים הגדולים אשר בתוך העיר , כי הוא לבדו נד
ורהב ידים מאד כעיר שֶׁחֻבְּרָה לה יחדו כל הוד והדר ,
חוצות ורחובות ובתים רבים , גם חמשה מגדלים בנוי
מאבני גזית · . לִפְנִים נמצא בתוכו בית אוצר לְעֶשֶׁת (טטה
הנודע בשם עֶשֶׁת דמשק (טטהו פָּסָן דמאסקוס) , ואיש
יוכל לבוא בתוך בית האוצר ההוא זולת משרי המלך
ומפי אנשי אמת אשר בעיר דמשק שמעתי כי עד הי
ימָצא עוד בתוכו יתר הפלֵטה מהעשת הנפלא הזה . מהאר
ההוא יַטֶּה נהר ברדא את דרכו ויצא מתוך העיר , ובמֶרַ
שעות אחדות יתלכדו שבעה נחָלָיו ויהי לנחל אחד . וממי
ישתפכו אל הים הנקרא בלשון ערב בשם בעהא־ראַט־ע
מארדי (ר״ל ים הָאָחוּ) .

וכטרם נַטִּיף אמרים על העיר פנימה , נספר בדב
מעטים את המַראות הגדולות אשר יראה האדם סְבִיב הע
בבקעה הנחמדה אשר מקדם לָעיר .

ببקעת

א) · בבקעת דמשק קדמה, במסלה העולה לבתי קברות הישמעאלים, יֵרָאֶה בנין גדול אשר (לפי דִבְרַת בני האדם) הוא בית נעמן המצורע שר צבא בן הדד מלך ארם, הישמעאלים עשו כמנו בית חפשית (הָקְּסִיטַאל) לכל המצורעים אשר בפֶּלך ההוא, שם יבַלו ימיהם ושם ימותו · לבית הזה חצר רחב ידים, ובתוכו שתולים עצי תמרים ותאנים · בחצר הזה ימָצא קבר חצוב בסלע, ולפי מסורה קדומה הוא קבר גיחזי נער אלישע הנביא, כי (לפי דברי המסורה ההיא) הלך גיחזי מאת אלישע אחרי אשר קללו אלישע וצרעת נעמן דבקה בו, וישב בדמשק עד יום מותו, ושם בַחצר בֵּית החפשית היתה קבורתו ·

ב) · בבקעה הנזכרת ימָצא הר גבוה הנקרא בשם הַר הֶבֶל, ועליו יֵראו שני עמודים גדולים · מפי מסורה עתיקה ידענו כי על ראש ההר ההוא הביאו קין והבל את מנחתם לה', וקרוב אל מקום ההוא הרג קין את הבל אחיו באש קנאתו — ועל פי זה נִקרא בימי קדם כל הַנוף ההוא בשם אֲבילענע (מְחוז הֶבֶל) · הקבר אשר בו נִקבר הבל ארכו תשעים רגל · ואנשי המקום יאמינו כי גם גְוִית הבל, היתה בת תשעים רגל אֹרֶךְ · הילני המלכה (הֶלֶענַא) אם המלך קאנסטאנטין בָּנתה בית תפלה על מקום קבורת הבל, ובימים האלה נהפך הבית ההוא למעי מפלה, ורק שלשה עמודים גדולים נִמלטו מתִגרת ידי הזמן, וְהִנָם עומדים עוד בשיא חסנם במקום ההוא ·

ג) · קרוב לדמשק בכפר הנקרא יוּיבאר (Jaubar), ימצא בית תפלה לבני ישראל, וקבלה היא בידי היהודים היושבים בכפר ההוא, כי אבותיהם הראשונים מצאו על המקום אשר נִבנה בית תפִלה הזה, את המערה אשר הִסְתַּתֵּר בתוכה אליהו הנביא בברחו מפני חמת בן הדד מלך ארם

 אשר

אשר בקש את נפשו על אשר משח את חזאל למלך תחתיו
ועל המקום הקדוש ההוא כוננו היהודים את בית תפל
הזה, ויצפינו בתוכו את ספרי הקדש אשר הצילו אז מב
המקדש אשר היה לשרפה מאכלת אש בידי הרומאים · בב
תפלה זה ימצאו שלשה חדרים בפאתי מזרח, בחדר התוך
מונחים ספרי הקדש ההם בארון עץ יקר מאד המצפה בר
פתי זהב עם נקודות הכסף. ובחדר השלישי תמצא מע
אליהו הנזכרת. המערה הזאת היא מרבעת, ודרך שתי מדר
ירד האדם בתוכה. נרות רבים דולקים בה תמיד לכבוד הנ
הקדוש אשר התחבא בקרבה. וגם הישמעאלים מכבדים מ
את המערה הזאת ·

עתה נספר את הדברים העתיקים אשר יראה הה
בבקעת רמשק בפאתי מערב ודרום:

א) · בבקעה הזאת יתגאה הר גדול הנקרא בשם כאל
ובגיא אשר להר הזה ימצא כפר אשר שם ההר נ
עליו, ועל ראש ההר מערה רחבת ידים המוסבה בא
ישפה (יאספיס) · במרחק שתי מאות פסיעות מן המערה הה
המצא גבעה גבוהה אשר הישמעאלים לא יתנו שם מדרך
רגל להיהודים ולנצרים בגלל הספור הזה אשר יספרו לא
פעם אחת נקרה נקרה כרמר על ראש הגבעה ההיא ויש
משם על פני דמשק, ובהתבוננו את הדר כבוד יפע
ויקר תפארת הדרתה, נכספה גם כלתה נפשו להתה
ברחובותיה ולהתענג מזיו יפיה ורוב הדרה, אך כרגע
ונחם על מחשבתו, למען הכניע את יצר מחשבות לבב
ויהי כהפנותו שכמו ללכת, בעד צעד אחד גדול מאד, ופת
בא אל העיר מעינא אשר שם כלה יתר שנותיו» · כי
כן קדוש ההר הזה בעיני הישמעאלים, ומדי שנה בש
יעלו

יעלו שם להתפלל, ולא יתנו את היהודים והנצרים לגשת אל המקום ההוא ·

ב) · הר כאַיעדנאַיאַ אשר בבקעת דמשק, ימשוך גם הוא את עיני ההולכים עליו · ההר הזה ישתרע עד הר סאַלְהִי הנזכר, ועל ראשו יֵרָאֶה בית עגול אשר ארבע פתחים לו לארבע רוחות השמים, והוא מַחמד בת עין ומשַׂמח לבב אנוש בְּיפִי תָארו · מפאת מערב לבית הזה, יביט הא״ם על פני בקעה אחת הנודעת להתהלל בגלל הכְּפִיר היקר הזה, בשנת 5008 לב״ע פגש איש חכם בבקעה הזאת את אשה אחת אשר בידה כַּהכת מלֵאה גחלי אֵש, וּבִימִינָה כלי גדול מלֵא מים, וכאשר שָׁאַל אותה האיש למה זה לה האש והמים ההם? השיבה אמָריה לו לאמר: יש את נפשי לשרוף את גן העֵדן באש, ולכַבּות את אש הגיהנם במים, לבַעבור יַעבדו עוד בני האדם את ה׳ רק מאהבה, ולא יוסיפו עוד לעָבדו בגלל השכר אשר יְקַווּ למצוא בגן עדן, ומיראת העֹנש אשר בגיהנם — · והחכם ההוא סִפֵּר את מַענה האשה הזאת להמלך החסיד לודוויג התשיעי (מלך צרפת אשר עלה אז לְהִלָּחם עם הישמאעלים), והמלך השתומם מאד על האמונה העזה אשר להאשה ההיא, ודבריה ירדו חדרי לבבו, ולא משו מפיו כל ימי חייו ·

ג) · בבקעה הנזכרת יתנישא מגדל גבוה מאד הבנוי על ראש סלע כָּבֵד, מראש המגדל הזה יֵרָאוּ מַראות נעימים ונחמדים לָעַיִן, גנים רבים, שְׂדֵי זֶרַע, עצי הָדָר, וששה נחלים ההולכים לרגליו וְיַשְׁקוּ את אדמת המקום ההוא · כפרים נחמדים עם בתי חמד יַגבילו את הבקעה הזאת, ויושבי דמשק יבואו שמה להתענג בתענוגי בני א״ם אשר במקום הנחמד ההוא ·

ד) · בדרך הקְּרובה לכפר ביוטימסא, ימצא בית קבר

קבר אשר ארכו שלשים רגל, ורבים יאמינו כי הוא קבור נמרוד גבור הציד, ובנין הקבר הזה הוא ככל בניני הקברי העתיקים ·

הוצות העיר דמשק הם צרים מאד ומלאים רפש וטי מעצלות היושבים בה אשר לא ירצפו אותם במרצפת אבנים ורק החוצות הקרובים אל משכנות השרים והנדיבים, רחב ירים הם ונקיים ומרוצפים באבנים · ברדת גשם על הארץ אז ימלאו החוצות הצרים בצות ויון מצולה עד כי תטבענ רגלי ההולכים, ובחזקה יוציאו את רגליהם מבארות הט וטיט ההם ·

בתי העיר בנוים מעצים או מאבני לבנה ואין לה חלונות מבחוץ ככל ערי ארץ הקדם · פתחי הבתים נדמ כפתחי בתי כלאים, כי הם שפלי קומה מאד עד כי ידכ ישוח כל הבא בתוכם · כל הרואה את הבתים ההם מבחוץ יאמין כי עניים מרודים ינורו בתוכם; אך כמעט יעבור האד את מפתן הבית, והנה כל שכיות החמדה וכל תענונות בנ אדם יופיעו נגד עיניו! כי יובילוהו רגליו אל הצר גדול ורחב ידים אשר רצפתו בהט ושש,, ובתוכו באר מים חיים מוסבב ומרוצפת באבני שיש, וסביב הבאר שתולים עצי ציטראנים ואראנגען, עצירמונים ותאנים, ערוגות בשמים ופרחי חמ נותנים ריח ניחוח · מימין הבאר ומשמאלה יתנוססו היכלי תפארה וחדרי ענג מקטרים מר ולבונה וכל ראשי בשמים והם התעתדו לקבל בתוכם את הארחים הבאים לשחר א פני אדוני הבית · בחדרי ענג ההם יראו פתחי אבן מעשה ידי אמן, מראות הצובאות אשר מסגרתן זהב טהור, כלי זהב וכסף מעשה ידי חכמי חרשים, כרים וכסתות מ־לפים בזר זהב סביב, יריעות ארגמן ובוץ הטבות אטון מצרים וארץ סינים, קנה מקטרות משבצים אדם פטדה וברקת,

וכל

כל מחמדי בת עין ומשכיות לבב וסגֻלות בני קדם יופיעו
ימה, עד כי תשתומם נפש רואיהם! וכאשר יצא האדם
פּתֵּי משוש ההם, יובא אל גַנות עדָנים לוקחי לבב, גַנֵי
מד אשר שתולים שם בנָוה, עצי הָדר נושאים פרי הִלולים
רי עֵדן המשמחים אלהים ואנשים· חצֵרות כאלה ימצאו
כל פתי העשירים והסוחרים ובני מרום עם הארץ, ואנשי
יראפא הבאים בחצֵרות ההמה, יאמינו כי בגן אלהים הם
לכים לשוח, ובתוך עֲצֵי החיים והדעת יתהלכו למו· בּתֵּי
פלות רבים ימצאו בדמשק, ומספָּרם יותר ממאתים, והם
נוים לתלפיות בהוד קומתם וביפי תבניתם· אך בני הנֵכר
שר איננם מבעלי דת מחמד, לא יוכלו לראותם כי אם
רחוק, ואוי לאיש כזה אשר יקרב אליהם גם מבחוץ ומה גם
ם יעוז להציג כף רגלו בתוכם מבית! כל כֹּפֶר לא יפדהו אז
רדת שחת על אשר טמא את מק־שם — ·

בכל שנה יתאספו בתוך העיר הזאת המונים המונים
צפון אזיע, ומשם יסעו אל העיר מעקקאַ להתפלל על
בר מחמד נביאם· מספר האנשים ההם, הוא לפעמים
לשים אלף גם ארבעים אלף· ובבואם דמשקה, תהימנה
דרכים והרחובות מרוב אדם, ואז יהי שוק גדול מאד
אין כמוהו בכל ערי המסחור, כי ההולכים ההם יביאו
תם כל מיני מַרכולת וימכֻּרו בדמשק, גם יקנו להם
סוחרי העיר כל המחסורים אשר יחסרו להם בערי
ושבותיהם ·

עד אשר שפך אברהים פאשא את רוח ממשלתו על
משק, היתה העיר הזאת עיר היֹונָה בכל ערי הישמעאלים,
י יושביה רעים ומשתתים מאד, שומרים כל הבלי שוא
שר נָחלו אבותיהם ממחמד נביאם ומכל מְאַשְּׁרֵיהֶם המַתעים,
ל בעל דת אחרת סָחִי ומאום הוא בעיניהם, כמו דְוֶה
יתעבוהו

יתעבוהו , וכקוץ מונד נחשב הוא להם , אך הפָּחה אבראהים
הכניע את רוח זדונם ואת רֹעַ לבבם , וַיְשָׁרֵש מהם כל שורש
פורה ראש ולענה , עד כי נהפכו לאנשים אזרים כהיום
הזה · בשנת 1852 כאשר סָמַך הפחה הזה לשערי העיר
השתובבו כל יושבי העיר , וכזרם מים כבירים התפרצו
ויעברו שער העיר בכלי נִשקם , ויריעו תרועה גדולה ע
חֵיל הפַּאשָׁא , וירחיבו פה ויאריכו לשון בגאוה ובגדל לב
לאמר : נִרדוף נַשיג נְחַלֵק שְׁלַל אויבינו , נִשחקם כעפר ע
פני רוח , ולא נשאר להם שריד ופליט , אז הִרעים עליה
הפֶּחה בכלי תותח והנה בלָהה ואימת מָוֶת ! התְעוֹתְתוּ
אנשי החיל , וינוסו במאה דרכים , ובהמיה נוראה הגיעו א
שער העיר , ושם דחקו איש את רעהו , וַיִלָחצו וַיֵרָמסו בת
העיר , ויפלו חללים רבים , ויבואו העירה · והפָּחה הִרעי
את חומת דמשק , ותָּעז ידו וילכוד את העיר , ויכניע אות
תחת רגליו · ויושביה אף כי נִכנעו לפני הִגביר העריץ הזה
הרה להם עד מָוֶת על דְבַר הָחֻקוֹת אשר ימצאו הנצרי
והיהודים תחת כנפיו · מספר יושבי דמשק הוא בער
140 , 000 נפשות , מהם סך 15 , 000 נצרים קאטול
או מאראניטים , סך 6000 יונים , וסך 2000 יהודים :

דברי ימי ארץ יהודה ומלָכִיה ושָׂריה מזמן חרבן בית שני בשנת 5828 לבריאת עולם, עד שנת 5650, וכוללים אלף ושבע מאות ושבעים ושבע שנה.

ואחלק את דברי הימים האלה לארבע תקופות (פעריאָדען):

התקופה הראשונה

מחרבן בית שני על ידי טיטוס בשנת 5828 לב"ע, עד שנת 4574, היא השנה אשר עָלו הישמעאלים על ארץ הקרושה, וכולל משך זמן 346 שנה.

התקופה השניה

משנת 4574 עד שנת 4859, היא השנה אשר עלו בה הנצרים (מלכי ארץ המערב הנקובים בשם נוֹסְאֵי הַצְּלָב) וימשְלו על ירושלים וסביבותיה, וכולל משך זמן 485 שנה.

התקופה השלישית

משנת 4859 עד שנת 5280 אשר מלך אז המלך הגדול סלימאַן, וכולל משך זמן 421 שנה.

התקופה הרביעית

משנת 5280 עד שנת 5605 אשר אנחנו חיים בה היום, וכולל משך זמן 325 שנה.

מלכי ארץ הקדושה מהרבן בית שני עד היום הזה :

בשנת 3828 לב"ע נחרב הבית השני , ותהי ארץ הקד
תחת ממשלת הָרוֹמָאִים , ומושב המלך בעיר רומא :

בשנת 4092 מלך קאנסטאנטין הגדול , והיה הארץ ת
ממשלת הַיְוָנִים (הרומאים המזרחים) , ומושב ה
בקאנסטאנטינאפאל ·

בשנת 4574 לכד קאסראעס את ארץ הקדושה , ותהי ת
ממשלת הַפַּרְסִים (זמן לא כביר) , ותשב שנית לידי היונ

בשנת 4597 עלה אמאר בן קטף וילכוד את א"י , ות
תחת ממשלת הַיִשְׁמְעֵאלִים , או הכליפים , ומושב ה
במעקקא או ברמשק או בבגדד ·

בשנת 4502 עלו הטאטארים (הם המירקין) , ותהי הא
תחת ממשלת הַטַּאטַארִים (זמן לא כביר) , ותשב ש
לידי הישמעאלים .

בשנת 4628 מלכו על א"י כָּלִיפֵי מצרים , ותהי הארץ ת
מצרים , ומושב המלך בעיר א"ל קאהירא ·

בשנת 4800 עלו שנית הטאטארים , ותשב ארץ הקדו
לידי הַטַאטַארִים .

בשנת 4859 עלו מלכי אייראפא ארצה הקדושה , ותהי ת
ממשלת הַנָּצְרִים , ומושב המלך בירושלים או בעכו :

בשנת

בשנת 4947 מלכו בא"י משפחת זאלארין, ותהי הארץ בידי מִצְרַיִם:

בשנת 5005 עלה מלך קאסיונוס, ותהי ארץ הקדושה בידי הַטַאטָרִים.

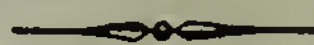
בשנת 5051 עלה אסא סולטאן (ממצרים), ותהי א"י תחת ממשלת הַמאַמֶעלוּקִים.

בשנת 5162 עלה טאמערלאן מארץ המזרח, ותהי א"י ת"מ הַמאָנגאָלִים (זמן לא כביר), ותשב שנית ת"מ מצרים.

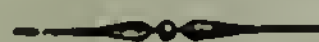
בשנת 5278 לכד סלי"ם מלך קאנסטאנטינאפאל את א"י, ותהי הארץ תחת ממשלת הָאַטאָמאַנִים.

בשנת 5591 לכד מחמד עלי את ארץ הקדושה, ותהי תחת ממשלת מִצְרַיִם, ומושב מושל הארץ באלכסנדריאה.

בשנת 5600 לכד מלך קאנסטאנטינאפאל את א"י, והיא בידי הָאַטאָמאַנִים עד היום הזה.

דִבְרֵי יְמֵי מַלְכֵי אֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה וְשָׂרֶיהָ מִיּוֹם הֲרִיסוּתָ
בְּיַד טִיטוּס עַד יְמֵי הַדּוֹר הַזֶּה, לִקַּטְתִּי מֵהַסֵּפֶר הַנִּכְבָּ
תְּבוּאַת הָאָרֶץ, מֵחֶלְקוֹ הַשֵּׁנִי הַנִּקְרָא בְּשֵׁם מַעֲשֵׂ
הָאָרֶץ · מְחַבֵּר הַסֵּפֶר הַזֶּה הוּא הָרַב הֶחָכָם הַשָּׁלֵ
ר׳ יְהוֹסֵף שְׁוַארְץ נ״י, אִישׁ אוּנְגָארִי, מִילְדֵי הָעִי
פְּלָאס, אֲשֶׁר רוּחַ ה׳ נְשָׂאוֹ לַעֲלוֹת אֶל אֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה
וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בִּירוּשָׁלַיִם עה״ק, הָרַב הֶחָכָם הַזֶּ
הִקְדִּישׁ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו לַחְקוֹר מֶחְקְרֵי אֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה
וּבְרוֹחַב לְבָבוֹ גִּלָּה עֲמוּקוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ, וְחִידוֹת מִנִּי קֶדֶם
סִפְרוֹ הַנִּכְבָּד הַזֶּה נִדְפַּס בִּירוּשָׁלַיִם תוב״ב בִּשְׁנַ
תר״ה, וְהוּא יְקַר מְאֹד בְּאַרְצֵנוּ, וְלֹא יִמָּצֵא אַף אֶחָ
בָּעִיר, עַל כֵּן דָּלִיתִי מִמֶּנּוּ הַפְּנִינִים הַיְקָרִים הָאֵלֶּה
וְשַׂמְתִּים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְעַמִּי אֲשֶׁר נַפְשָׁם אִוְּתָה לָדַעַ
הֲלִיכוֹת אֶרֶץ מוֹרָשַׁת אֲבוֹתֵינוּ מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הֲרָסָ
טִיטוּס וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה · וְעַל דִּבְרֵי הָרַב הַגָּדוֹל הַזֶּה שַׂמְתִּ
נוֹסָפוֹת, וּמִלֵּאתִי אֶת דְּבָרָיו כְּפִי אֲשֶׁר בִּינוֹתִי בְּסִפְרֵ
חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל (הַמְעַטִּים, הַמְדַבְּרִים בְּעִנְיָנִים כָּאֵלֶּה)
וּמִסִּפְרֵי חַכְמֵי הָעַמִּים, גַּם הִרְחַבְתִּי אֶת דְּבָרָיו הַקְּצָרִים
בְּשָׂפָה בְּרוּרָה וְקַלָּה ·

התקופה הראשונה

בשנת 5828 אָבַל טיטוס את יעקב ואת נָוֵהוּ הֵשַׁם, שב אל ארצו בתפארת עֻזו, ויעש לו שֵׁם כשם הגבורים דולים אשר בארץ· והאיש הזה אשר בימי אביו היה ש חֵמות ואיש משחית מאין כמוהו, עד כי רָגזו וחָלו כל שבי רומה מימי החשך אשר נכונו להם מידו כאשר יעשה לוכה ברומה, האיש ה׳זה נהפך לאיש אחר בשובו ממלחמת ודה, כי הֵחל ללכת בדרכי נֹעַם, ויאהב משפט, ויהי היר צדק ואיש חסד כל ימי שבתו על כסא מלכותו· וגם וויביו אשר צָדו לקחת את נפשו, שמר חסד ולא עשה הם שפָטים· וכן דבקה נפשו במעשה הצדקה עד כי נחשב עיניו אבֵדה אין להשיב אם עבר עליו יום אחד בלי עשות דק*)· וגם לָגלות יהודה ושבויי ירושלים, הטה חסד, ולא

*) יתכן כי אחרי הָרסו את ירושלים עיר ה׳ ואחרי שָׂרְפו כל עדי אֵל בארץ הקדושה, הִתעורר בקרבו רוח נחַם (געוויסענסביסע)· נִחַם על כל הרעות אשר עשה, וישם על לבו להיות איש חסד ורודף דק· ואולי רמזו לזה גם רז״ל בסִפור היתוש (גיטין דף נ״ז), והיתוש א כנוי לחרטה — ונפלאת היא בעיני כי גם בסִפורי המיטהאָלאָגיע וצא ספור דומה לזה והוא: כי גבור עריץ היה בארץ, ושמו טיטיוס טיטוס), ויעש רעות גדולות בארץ, ויחר בו אף יופיטער, ויחרוץ את שפטו כי עוף דיה (גייער) יְנַקֵר ויאכל את כבדו תמיר כל הימים —. ל פי הדברים האלה תסור פליאה נשגבה אשר יתפלאו כל אוהבי אמת ל הסתירה העצומה אשר בין דברי חז״ל בתלמוד ובמדרשים, ובין דברי סף בן מתתיהו הכהן על אדות הליבות טיטוס ועלילותיו, כי חז״ל יספרו ו כי זה האיש טיטוס היה רשע עריץ ומשחית נורא מאין כמיהו תחת שמש, ויוסף בן מתתיהו יספר לנו כי היה איש צדיק תמים ואיש טוב שר אשר אין דִמיונו בין כל בני האדם תחת כל השמים, וכן יעירו עליו כל

ולא הניח לאיש לעָשקם כבתחלה , ובני עולה לא הוסי
עוד להרגיזם כל ימי שִבתו על כסא רומה · ובכל זאת
נִקה האיש כנקמת ה׳ , נִקמת היכלו ועַמו — אשר ה׳ קִ
עליהם לענותם , והוא חָשב מַחשבות לכַלותם — וישלם
ה׳ כמַעשהו : כי בימי מַלכותו הִתפרצו נחלי אש ונה
שלהבת מלבב הר שרפה ווּעזוּף (Vesuf), ויכסו בלהבותיה
(lavva) שתי ערים גדולות ומפארות במאד מאד , ושמו
הערקולאַנוּם ופאָמפעוהי · והערים ההן עם יושביהן הרב
והעצומים נשמדו מעל פני האדמה ואָבד כל זֵכר למו *) ·
בעיר רומה שָפך ה׳ כְּאֵש חמתו , כי שלח ממרום אש אכ
ותאכל בתי חמר והיכלי עֹנֶג וטירות נשגבות אין מספר
וחמת ה׳ עוד לא שככה , וישלח מַגֵפה גדולה ודֶבר הו
באנשי רומה , ויפלו רבבות אנשים לעיני טיטוס , ואין
לנבלות בני העם , עַם רומה ! וכל הימים אשר ישב טיט
על כסא מלכותו , היה שְבַע נדורים ושבע רגֶז , ויכל בע
ימיו , ושנותיו ברָגזה ומכאובים ·

אחרי מות טיטוס , מָלך דאָמיציאַנוס אחיו (Domitianus
בשנת

כל כותבי דברי הימים לכל עם ועם כלשונו · ובאמת צָדקו כֻלם יח
ויש נכונה בפי כֻלמו ׳ כי כל הימים אשר חי טיטוס על האדמה עד א
חרבן בית המקדש ׳ היה איש משחית ככל אשר יספרו לנו חז״ל
אך אחרי אשר בִצַע את כל מעשהו בהר ציון וירושלים ׳ נהפך לא
אחר ׳ ויהי איש צדיק וישר ככל אשר יעיד עליו יוסף בן מתתיהו ו
סופרי דברי הימים — ·

*) ובימי הדור הזה פקד ה׳ על האדמה להשיב את הפקדון א
הָפקד בתוכה אלף ושמנה מאות שנה ׳ כי נגלו הערים האלה הטמונ
מבטן האדמה על ידי חופרים אשר חפרו במקום הרוא לחֶמם ׳ ו
העת ההיא החלו מלכי האדמה לחפור אחריהן ולהוציא אוצרות חשך
דברים יקרים עתיקי ימים , כתבים ישנים וכלים מכלים שונים וכל יק
ויהי לנס (רמא״ג) ·

בשנת 5344 · והוא היה מלך עז , ורדה בעמו בשבט בדול, ויהי אכזרי ואיש משחית , וישפוך דם נקי בכל מקומות ממשלתו , ועוד העמיק סרה לתת את לבו כלֵב אלהים , ויכתוב בפקדיו דברי גדופה ועוּות לאמר : «אדוניכם ואלהיכם מְצַוֶּה — · והוא שנא מאד את כל הנוטים אחרי תורת הנצרים , וירדפם בעֶברתו , וַיְגָרֵם על ידי חרב נוקמת גם את היהודים רדף בלי חָשׂך , וישפוך את דמם כמים , ויצו בחוקת היד להרוג ולהשמיד את כל משפחת בית דוד *) · והוא מלך חמש עשרה שנה, וימיתוהו עבדיו ·

ובשנת 3855 מָלַךְ נערפֿא (Nerva) , והוא הכין בחסד כסאו , ויאהב את החכמה ואת אוהביה, דִבר שלום עִם הנצרים הנענים בימי דאָמיציאַנוס , גם ליהודים דִבר טובה , הוציא אסירים, הֵשיב נולים , וַיָנַח להם מתרומת החרפה אשר נוטל עליהם ביחוד בשאט נפש , עד כי משכו יהודים רבים ערלה עליהם למען כַּחֵש לעיני האנשים המחַפשים מערם **) · וימלוך כשתי שנים וינוע וימת, ווֵכר דב טובו יעמוד לדור דורים ·

בשנת 5860 מלך טראיאַנוס (Traianus) , ונם הוא הֵכין בחסד כִּסאו , ושֵבט מישור שבט מלכותו · הוא טראיאנוס אשר הִטה חסדו לר׳ יהושע בן חנניה בעבור חכמתו וצִדקתו , עד כי צִוה לו כי ישוב ויבנה את בית ה׳ בירושלים

*) ולפי דעת הרב ר׳ יהוסף שווארץ נ״י הוא המלך אשר בקש להרוג את רבן גמליאל , כנזכר במסת תענית (כ״ט , א׳) : כשחרש טורנוסרופוס את ההיכל נגזרה גְזרה על רבן גמליאל להריגה · אך יוסף בן מתתיהו הכהן היה נכבד מאד בעיני הקיסר הזה , ובימיו כתב ספרי הקדמוניות לעִברים ·

**) המה האנשים המושכים את ערלתם אשר דִברו חז״ל עליהם ·

בירושלים*) · גם כתב בספר את דִברי הפְקֻדָה הזאת ויחתום
בטבעתו · והיהודים בשמעם את הבשורה הנעימה הזאת ,
הָיתה רוחם , ויאמינו כי פָקַד ה׳ את עַמו , ובָחר עוד בירושלים
לבנות לו בית זְבול בתוכה — · אך הכותים (הם השֹמרונים
צוררי יהודה ועוכרי ישראל מעולם) בשמעם את הדבר הזה
הִלשינו את היהודים לפני המלך טראיאנוס , וישפכו עליהם
מרורות פתנים וחמת תנינים , גם שננו כנחש לשונם להניא
את לבב המלך מלבנות את בית המק״ש בירושלים, באָמרם
כי אם יִבָנֶה וְיִכּוֹנֵן הבית הזה, אז ינבה לב היהודים ע
להשחית, ואז יהלוף רוחם העז, וישובו וימרדו במלכו
רומה כבראשונה בימי הקיסר נירון (נפרח) ואספאסיאנוס —
ודִברי מלשני בסֵתר אלה, ירדו בחדרי לבב המלך , וַיְהִ
לבו לשנוא את היהודים , וַיִנָחֵם על הפְקֻדה אשר פָּקד לש
ולבנות את בית מִקדשם , ויִתעצב אֶל לבו , אך דבר המ
אין להָשיב ! אז יָעֲצו לו הכותים כי יָחֹק ליהודים את תבני
מלאכת המִקדש שלא כדת תורתם , ובדבר הזה לא יָחֵל ד
המלך , וגם תוחלת היהודים תשאר מָעל , ותקותם מַפח נפ
וייטבו דבריהם בעיני המלך , ויעש כן · ויהי היום בהִתא
קְהַל עדת ישראל בבקעת בית מרון לשמוע את דברי הפְקֻ
האחרונה היוצאת מאת המלך על דבר בנין בית המִקדש
ויראו כי אך הָתֵל הֵתַל בם שליט רומה, וַיַשֶׁל את נפ
בתוחלת שוא, גם נודע להם כי אין את נפש המלך
עַם יהודה · כלֶהבה תלַהט היום , כן לִהטה חמת היהודים
אך ר׳ יהושע בן חנניה ברוב חכמתו הִשקיט את שְׁאון רוח
וַיָשֶׂם בדבריו חול גבול לַיָם וועף זה וישקוט הים מזעפ
וישתקו הגלים הזידונים — · אבל אהה לשֶׁבר בת יעקב
כי

*) כנזכר בבראשית רבה פרשה ס״ד ·

כי בעת ההיא התקומם גבור עריץ וָיְטֶל רוח סערה בים שֹׁקֵט זה, וישובו ויתְגעשו גליו, וירעשו בשָׁאון ורעש נורא, פרצו ויעברו גבול — שֵׁם הגבור העריץ הזה הוא בר כוכבא *) בחור כארזים, חֲכַם לבב ואמיץ כֹּחַ במאד מאד, והוא נתעה בשוא להאמין כי משיח ה׳ הוא, וַיַּתְעֶה גם רִבבות אלפי יהודים, ויאמינו אֻמְנת אֹמֶן כי משיח אלהי יעקב הוא, ובידו תִּוָּשַׁע יהודה וההיכל יִוָּסֵד · גם רבים מחכמי ישראל האמינו בו ובִדברי אותותיו, עד כי גם חֲכַם הרזים ר׳ עקיבא הֵעיד בו כי הוא מלך המשיח, ועליו רָמַז הכתוב (במדבר כ״ד, י״ז) דָרך כוכָב מיעקב — **) · ואֶל הגבור הנורא הזה נָהרו רִבו רבבות יהודים, כל איש בריא וכל איש שָׁמֵן, כל מָרֵי נפש וכל חֲפֵצי קְרָבות, ויבואו אליו אל העיר הגדולה ביתר · וכאשר שמע המלך טראיאנוס את הקשר הזה, וַיִּתְעַבָּר, ויעשן אפו ביהודים, ויוציא את כלי זעמו על תורתם ואמונתם, ויצו בחָזקת היד לבל יָעוז עוד איש יְהוּדִי להביא את בניו במָסורת ברית אברהם, לבל ישמרו את השבת, ולבל יהגו בתורת ה׳ · ואשר יעבור את דבריו מות יומת ולא יועיל לו כל כֹּפֶר · ואז נהרגו חכמים רבים ונכבדים על קִדוש הַשֵׁם ותורת קדשו, ודמי חסידים לאלפים נשפכו כמים, ואין קץ להתלאות הנוראות אשר מצאו אז את כל בני ישראל ·

ובר כוכבא שמע את שֹׁד בת עמו, וַיִּנָּאֵץ, ויתגור חמות ונקם, ויפקד את אנשי צבאותיו, ויערוך מלחמה עם הרומאים, ויך בהם מַכָּה גדולה מאד, ובימים מעטים לָכַד

המשים

*) עיין בספר מאור עינים חלק אמרי בינה (פרק י״ב), ובמכתב הגאון ראפאפורט לס׳ תולדות השמים, ובספר בית האוצר להרב רי״ב לעווינזאהן בשם כוכב ·

**) כמו שאמרו חז״ל בירושלמי תענית ומדרש איכה ·

חמשים עָרֵי מִבצר, ותשע מאות ושמונים וחמשה ערי פרָזוֹ
וכפרים · אז נִבהלו א"ופי בני רומה, אֶשׁתוללו כל גִבוריה
וכל אנשי חֵילם לא מצאו את ידיהם · אין כְּסֵפֶר לחל
הרומאים אשר נפלו בחרב בר כוכבא! ואין קֵצָה להרוגיה
הרבים והעצומים! ובר כוכבא לא אָסַף את חרבו הקשה א
תערה, ויעל כשואה על ירושלים, ובמלהמות תנופה נלח
בה, עד אשר לְכָדָהּ, ויהרוג את כל אנשי חֵיל רומה עם
גבוריהם אשר מצא בירושלים, ויושב יהודים בתוכה ·
גָבה לבבו ורָמו עיניו, וישם כתר מלכות בראשו, ויצו ל
עמו לקרא לו בשֵׁם מלך היהודים, גם נתן פְּקֻדה לטב
מטבעות על שמו · אך אם ה׳ לא יֵצא בּצבא מִלחמה, ש
זרוע עם גבורת אדם! אם ה׳ לא יְשַׁוֶּה נֵזֶר על גִבור, גז
כהלום גָז חִיש וַיָעוף! — · המלך טראיאנוס הִפקיד את
צבאו ובן אחותו, הגִבור הנודע האדריאנוס להַקדיש מלח
על בר כוכבא, לעשות שְׁפָטים בהמורדים והפושעים בו
ולהשיבם אל ארוניהם אל מלך רומה · ואף כי כל הימים א
המלך חי לא גָבַר האדריאנוס על בר כוכבא, ואך לי
שָׁפכו דְמֵי הרומאים ימים רבים, אך אהרי מות טראיאנ
(כמלאת לו שמנה עשרה שנה למָלכו), וישב האדריאנוס
כסא מלכותו.(בשנת 3878), אז בא הקץ על בר כוכ
ועל כל אנשי חֵילו, כי בשנה השנית למלכו העיר את
חמתו על בר כוכבא, ויקרא את שר צבאו הגדול יול
שעוועֶרוס מארץ בריטאניַאה, ויצַוהו לשפוך כּבַד מִלח
ברעם וברעש על בר כוכבא עד כַּלותו מעל פני האדמה
ושר הצבא הזה בא במחנה כָּבֵד מאד, וימים רבים לה
מִלחמה נוראה מאד עִם בר כוכבא אשר יצא אז מירוש
וַיִסָגֵר עִם חֵילו הגדול בעיר הגְדולה והבצורה ביתר · ה
קרא ה׳ לשבור בחורי ישראל, ולהקדישם ליום הרֵגה!

בתשעה

בתשעה לְחֹדֶשׁ אָב — יום מבוסה ומבוכה לבני ישראל, יום אשר בו שׂרף נבוכדנצר את מִקדש ה׳ בפעם הראשון, וטיטוס בפעם השני, ביום חשך וצלמות ההוא נִלכדה גם העיר ביתרי — והרומאים שִׁכּוֹרֵי יֵין החֵמה הִשְׁתָּעֲרוּ בסופה ובסערה ברחובות העיר, ובחרב נוקמת הָרגו בַּיהודים הֶרֶג רב ונורא עד מאד, הֶרֶג אשר לא נהיה כמוהו מיום אשר אָכַל טיטוס את יעקב — חמש מאות ושמונים אלף איש מבני ישראל נפלו ואז לפי חרב הרומאים וגם בר כוכבא נפל אז על חללי בת עמו, וראשו הובא לרומה · ובלעדי מֵתֵי מִלחמה הרבים והעצומים ההם, מֵתו עוד לאלפים ולרבבות ברעב ובצמא, בּדֶבֶר ובאש, ולאלפים ולרבבות נִמכרו לעבדי עולם בעד־ אגורות כסף ושעלי שעורים *) · אז נֶהרסה העיר הנדולה והבצורה ביתר, וַתִּשָּׁאֶה שממה וְתֵל עולם · ואז נִשרפו כל הערים אשר נותרו עוד בארץ יהודה, גם החמשִׁים מִבצרים ותשע מאות ושמונים וחמשה ערים הקטנות והכפרים (אשר לכד בר כוכבא במלחמה) גם הם נהרסו עד היסוד, ולא נשאר בהם אבן על אבן · ואז נהרגו כל גדולי ישראל וחכמיהם, אנשי הַשֵּׁם, אנשי קֹדש ותופשי התורה, ומהם היה רבי עקיבא, ר׳ הנניה בן תרדיון ר׳ אליעזר בן שמוע ורֵעיהם, הנודעים בשם הרוגי אמונה · וחמת האדריאנוס עוד לא שככה, ויגזור על הרוגי ביתר לבל יֵאָסְפוּ ולבל יִקָּבֵרוּ, אך לְדֹמֶן על פני השדה יהיו, גם מאכל לעוף השמים ולחיתו יער · וגם בזאת לא שָׁב עוד אפו מהיהודים, ולא הֵשִׁיב עוד ידו מִבַּלֵּעַ, ויעש נְקמות ושפָטים נוראים בְּעַם שרידי מָוֶת, שפטים אשר לא נעשו עוד מימי טיטוס עד היום ההוא · וגם בכל אלה לא

*) במחוז חברון נמכרו ארבעה ארבעה יהודים בעד עומר שעורים

לא שככה עוד המתו, וַיַּסֵב את שם הקדש ירושלים לש
איילא קאַפּיטאָלינא, כשמו איילא האדריאנוס, ובשם בי
אליל יופיטער קאַפּיטאָלינוס אשר הֵקים על מקום בי
המִקדש · ויוסף עוד סרה ויעמיד את צַלְמֵי גִלוליו על מקו
קֹדֶש הקדשים, את פסל נֹגַהּ (Venus), ואת סמל כוכ
(Jupiter), ועל שער העיר המְפַנה בית לחם הציב תבני
חזיר מיער להכעים את לבב היהודים *) · ויגזור על כ
היהודים לבל יצינו עוד כף רגלם בשערי העיר הזאת
גם מרחוק לא יביטו עליה, ואשר יעבור החק הזה, אח
דהו להמית · וּשְׁקָצָיו השוממים עמדו על האריאל וההרא
כאה ושמונים שנה עד מלוך קאָנסטאַנטין הגדול וְשֵׁם הַקֹדֶ
ירושלים נשכח מהרה כמֵת מלב עד כי לא ידע עוד אי
אם היתה מעולם עיר אשר שְׁמָהּ ירושלים, ופעם אחת הוב
איש נָצרי (אשר הערה למות נפשו בעד דתו) אל עי
רומה למִשפט, וישאלהו השופט מאיזה עיר הוא, וכאש
ענהו הנצרי כי מעיר ירושלים הוא (כי לא אָבָה לְהַלֵּל א
שֵׁם הַקֹדֶש ירושלים בשם איילא קאַפּיטאָלינוס) אז לא יד
השופט איה מקום עיר כזאת, ויאמין כי עיר חדשה הי
אשר נִבנתה מקרוב על ידי הנצרים ויקראו אותה בשֵׁ
ירושלים ·

והיהודים לא נָחו ולא שקטו עד אשר נִתַּן להם רשי
לראות מרחוק את חומות ירושלים, גם לעלות על ההרי
הקרובים אליה, ולשפוך שם כמים לבם נכח פני ה׳ · ואח
שנים אחרות קָנו להם רשיון מאת הרומאים (היונים) אש
היו

---

*) החכם פֿרעגע יסַפר כי האַדריאָנוס צִוָה לעקילוס מתרגם התור
לבנות את חומות עירו החדשה איילא הנזכרת, ועוד יספר ההכ
הנ״ל כי על כל שערי העיר הזאת הציב האדריאנוס חזירים חצובי
מאבני שיש ·

היו בעיר, לבוא פעם אחת בשנה ירושלימה, הלא הוא בתשעה לחדש אב, לתנות שָׁמה על חרבותיהם ושממותיהם וארץ הריסותם.

בשנת 5900 מלך אנטאנינוס חתן האדריאנוס, והוא היה מושל צדיק, אוהב חכמה. שוחר תושיה ומהיר צדק. ויהודים אשר היו נִגָּשִׂים ונענים בתגרת ידי האדריאנוס, שָׁאפוּ רוח חיים בימי הקיסר הזה. בימיו הֵאִיר ה׳ אור חָדָשׁ על שארית יהודה, הלא הוא רבי יהודה הנשיא המכונה בשם רבינו הקדוש*), וימים רבים ישב הקיסר אנטאנינוס עִם קְדוֹשׁ ה׳ זה בארץ ישראל בעיר רומי אשר בגליל**) ולפי הנראה הוא המלך אשר צִוָּה לקבר את הרוגי ביתר***). והוא מלך עשרים וארבע שנה, ויגוע וימת בשֵׁם טוב, וְזִכרו לברכה עד בלי ירח.

בשנת 5924 מלך מארקוס אוירעליוס או מארקוס אנטאנינוס, חתן אנטאנינוס הנזכר, וגם הוא היה מלך צדיק וישר

*) על דבר המלך אנטאנינוס אשר היה רבינו הקדוש בימיו, נֶחלקו חכמי ישראל ברור הזה, החכם המרומם הנודע בשֵׁם דָאקטאר יָאסט שׂם אותותיו אותות כי הוא המלך העליאגאבעל או קאַראַקאַללאַ, והגאון החוקר הנפלא ר׳ שלמה יהודה הנודע בשם ראפאפארט יוכיח בספר כרם חמר (חלק ה׳ וחלק ז׳) כי הוא מלך החכם והפלוסוף המהֻלל מאַרקוס אוירעליוס, אשר סופרי הרומיים יפליאו את חכמת לבבו וִיקָרא אצלם בשֵׁם אנטאנינוס הפלוסוף. ואנכי אשר רוֹב דברי התולדה הזאת לקחתי מדברי הרב החכם השלם ר׳ יהוסף שוואַרץ נ״י, הנחתי את דעתו גם בדבר הזה, ולא ערבתי את לבבי להכניס את ראשי בין הרים הגדולים האלה, והקורא המשכיל יבחר לו את הישר בעיניו —.

**) עיין בס׳ תבואות הארץ על דבר העיר רומי הזאת.

***) כמו שאמרו חז״ל באיכה רבתי בפסוק בִּלַּע ה׳, וז״ל ולא גזר (האדריאנוס) עליהם שֶׁיִּקָּברו, עד שעמד מלך אחד וגזר עליהם וקברום עכ״ל. וכן הוא בירושלמי מסכת תענית פרק ד׳.

וישר, חָכָם לבב ורב תבונות עד מאד, והוא חִבר ספרים
הרבה מלאים חכמה ומוסר השכל. וגם בימיו ישב יעקב שקט
ושאנן ואין מחריד.

בשנת 5945 מלך קָאמָאדוס (Commodus) בן
מארקוס הנזכר. אך הוא לא הואיל הָלֹך במעגלי צדק אשר
הלכו בהם מלכי החסד אשר היו לפניו, ויהי מלך עז ואדונים
קשה, ויעש רעות גדולות בכל מקומות ממשלתו, וגם בני
ישראל נָאנחו תחת עֻלו הקשה אשר שם על צואריהם, ויהיו
עֲשוקים ורצוצים כל ימי מלכותו.

בשנת 5955 מלך סעפטעמפיום סיברי, ובשנת 5964
עלה על ארצות הקדם, וילהם במלחמת תנופה עם מלכים
רבים, ויכניעם, וַיַּדְבֵּר עמים רבים תחתיו, ולאומים עצומים
הִכריע לטבח מארץ ארם נהרים עד נהר חדקל, וגם בני
ישראל רֻדפו בחזקת ירו מֻרדף בלי השׂך. ובאחרית ימיו נהפך
לאיש אחר, ויעש משפט וצדקה בארץ, והיהודים אשר
עָיְפָה נפשם להורגים, הֵשיבו את רוחם גם הם באחרית ימי
המלך הזה.

בשנת 5985 מלך אלכסנדר, וַיִּכּוֹן בחסד כסאו
וַיֵּט חסדו גם על היהודים. ובשנת 5994 היתה מלחמה בארץ
בין היהודים ובין הכותים (שמרוֹנים). וליהודים היה אז שר
צָבא ושמו קוידיוס, ויהי כשמוע המלך את דברי המלחמה
הזאת, ויחר אפו על הלוחמים ההם, ויעל עליהם ויהרוג עם
רב מהם, וישקיט את המלחמה.

בשנת 4014 מלך טרכאניאנוס (אשר נקרא גם בשם
דוציאָס טרויאנוס, והוא שֹׂנֵא מאד את היהודים, וימלך
שנה וחצי*).

בשנת

---

*) ולפי דעתי הוא טרכינוס אשר החריב את אלכסנדריא של
מצרים

בשנת 4049 מלך דיאָקלאַטיאַן (Dioclation) , והוא ישב בבאניאס*) , גם הוא חפר ים חמץ (חמס**) . ולפי עדות סופרים רבים הֵקים המלך הזה עמוד גדול***) בעיר אלכסנדריא , אשר יִקָרא עד היום בשם "עמוד דיאָקלאַטיאַן" (דיאָקלעַטיאַנוּס זייֿלע) , גבהו תשעים ותשע רגל , ועביו (הקפו) עשרים ושמנה רגל , וארך מושבו (דער פֿוסס) שבעים ושלש רגל .

בשנת 4072 מלך קאָנסטאַנטין הגדול , הוא היה המלך הראשון אשר זָנַח את עצבי הגוים ואלילידהם ויבוא להחסות תחת כנפי דת הנצרית , ויהי אור לכל הנצרים לכל מקומות מושבותיהם . כי כל המלכים אשר היו לפני המלך הזה , שנאו את הנצרים תכלית שנאה , וישפכו את דמם כמים . גם העלענא אֵם קאנסטאנטין החזיקה במעוז דת הנצרית , ונפשה דָבקה בה מאד , והמלך הגדול הזה הֵסיר את שקצי

מצרים , כנזכר במדרש רבה בפסוק קלים היו רודפנו ' ודע נא כי במסכת סוכה בפרק החליל (וכן בירושלמי שם) נזכר אלכסנדר מוקדון וט"ס הוא , וצ"ל טרכינוס . (הרב רבי יהוסף שווארץ נ"י) . ועיין בס' ת"כ דף 54 שהביא בשם הרדי"א (בהקדמתו לס' מלכים) כי דעתו כדעת הראב"ד שתיבת מוקדון במאמר הנ"ל הוא ט"ס , ואלכסנדר הנזכר שם הוא אלכסנדר קיסר ב"ד לרומה (אלכסנדר סעווערוס) , ודעת בעל ת"ב הנ"ל הוא כדעת הרב בעל אמרי בינה שאלכסנדר הזה הוא אלכסנדר שר צבא הרומים בימי נירון קיסר , והוסיף שם כי נדמה לו שארץ מולדת של השר הנ"ל היתה מוקדון . ואחד המשכילים אמר כי כוונת התלמוד הוא על סעפטימי סיווערוס קיסר כ"א לרומים (אביו של קאַרַאַקאַללאַ) שהחריב את אלכסנדריא , וקרא א"ע אחר זה לגודל הנצחון שעשה , בשם אלכסנדר מוקדון (הנ"ל) .

*) כנזכר במדרש רבה פרשה תולדות .

**) בנזכר בירושלמי סוף מסכת כלאים .

***) ע"ד העמוד הזה עיין בספרי הליכות קדם חלק שני .

שִׁקְּצֵי האַרריאַנוס מירושלים ומכל ארץ יהודה, ויהרוס את היכלי גִלולים ואת כל אלילי העמים, גם הֵשיב את שֵׁם ירושלים כבראשונה, ושֵׁם איילא קאַפּיטאָלינוס נשכח מעט מעט, עד כי לא נזכר עוד גם בפי הגוים המתהללים עוד באלילים*). בשנת 4092 בנה המלך הזה את העיר שטאמבול, ויקרא את שמה קאָנסטאַנטינאָפּאָל על שמו, וזה שמה לעולם. ואז נחלקה מלכות רומה לשני חלקים, לחלק המזרחי (היוָני), ומושב המלך בקאָנסטאַנטינאָפּאָל, ולהלק המערבי, ומושב המלך ברומה (גם בערים אחֵרות). וכל מלכי א״י ישבו ברומה, ומימי קאנסטאנטין והלאה ישבו בקאנסטאנטינאפאל. ותהי הארץ הקדושה תחת ממשלת היוָנים, ובימים ההם רבו הנצרים בארץ, וישבחו ימי עָנים ומרודם, ויהיו מאֻשרים בכל מקומות מושבותיהם. ובשנת 4102 הלך המלך קאנסטאנטין בדרך כל הארץ.

בשנת 4099 מלך קאנסטאנטיאוס, ותהי אז אסֵפה גדולה מבני היהודים בעיר צפרי, וילחם בם המלך, ויהרוס בעברתו את העיר צפרי.

בשנת 4125 מלך יוליאַנוס אַפּאסטאַטאַ, ויהי מלך הסד**) ויט חסדו גם על היהודים האומללים ובשנה השנית למלכו צוה לנשיא ארץ ישראל (ר׳ הילל) לבנות את בית המקדש

*) בימי המלך הזה נסו יהודים אחרים לבנות את בית המקדש בירושלים. וכאשר נודע הדבר למלך גרש אותם מארץ הקדושה ויחרימם (פּרעגע).

**) ובכל זה קנה לו מאת כל הנצרים את שֵׁם הקָלון אַפּאָסטאַטא (הַגָלוּז), על כי היתה תמאתו רבה אֶל הנהגת המדינה בשובו ללכת אחרי הבלי תאלילים אשר הסירום המלכים אשר היו לפניו, (מא״ג). וגם מצותו לבנות את בהמ״ק לא היתה בעבור אהבתו את היהודים כי אם לכעבור הכעיס בזה את לב הנצרים, כנודע לכל הקוראים בספרי דברי הימים לנצרים.

המקדש בירושלים, גם העביר קול לכל היהודים לְהִקָּבֵץ ולעלות
ירושלימה לבונן את מקדשם על מכונו, וכל הכסף והזהב
גם כל המחסורים אשר יחסר להם, יִנָּתְנוּ מבית אוצר המלך.
כל קְהַל עדת ישראל האמינו כי רוח המלך כורש נוססה גם
במלך יוליאנוס זה. ועד מהרה נהרו המונים המונים מבני
התורה ויעלו ירושלימה בשמחות וגיל ובקול המון חוגג · אנשים
ונשים, בחורים גם בתולות, זקנים עם נערים, עשירי עָם
עם דַלַּת עַם הארץ, כלם כאחד הֵחֵלּו לעבור את עבודת
הקדש הזאת בשמחה ובטוב לב, ופקיד המלך ושמו אַליפוס
נבחר לְנַצֵּחַ על עושי המלאכה ·. ולכבוד העבודה הכבודה
הזאת לבשו היהודים בגדי שבת לגאון ולתפארת, האנשים
חגרו עֲדָיִן עליהן, הבחורים מְעֻלפים כְּתֹנֶת פסים, והבתולות
הופיעו בעדי זהב ובהדר הנטיפות והשֵרות, גם הילדים חָבְשׁוּ
מגבעות עליהם, וכלם כאחד פִּנּוּ את עֲרֵמוֹת העפר מהר
הבית, וישאו חמר ולבֵנים ואבנים בתרועה וקול זמרה,
רבים מעשירי העם עִררו את האדמה במעדרי כסף, ובכנפי
בגדי רִקמתם נשאו חמר ולבנים עצים ואבנים, וגם ר׳ הילל
הנשיא עבר את העבודה הזאת כאחד מבני העם · ובכן יָרוּ
את אבן הפִּנָּה לְמִבְנֵה בית ה׳ וַיְסְדוּ את אבני הַמַּסָּדוֹת,
ובימים מעטים הקימו ראשית הומות ההיכל והדביר. אך אם
ה׳ לא יבנה בית זבול לו, שוא יַעמלו בונָיו בו! כי לפי
עדות סיפרים רבים ונכברים, הִתפרצו אבני אש ולפידים
נוראים ממוסדות ההומה אשר בְּנוּ, ויאכלו אנשים רבים
מהיהודים גם מבני הֵנכר אשר עָבדו שם במִצות המלך,
ונגעים מעטים היו לשֵׂרפה מאכולת אש לעיני רואים, וכל
העם בראותם כי מתהתיות ארץ נלחם ה׳ בם, נָסֹגוּ אחור,
ולא מִגֶּשֶׁת עוד אל המקום הנורא ההוא. וגם המלך יוליאנום
מת בעת ההיא, ובכן נשבתה העבודה עד היום הזה.

בשנת

בשנת 4128 מלך ואַלענטינוס (Valentinian
וימלוך בצדק ובמשפט, ויאהב את היהודים ויסתירם בצ
כנפיו · ובשתים עשרה שנה למלכותו (היא שנת 4140)
לבנות חומת ירושלים, וַיִּדֹּר נֶדֶר לתת דֵּי זהב מאוצרו להו
את הדבר הגדול הזה למענהו, אך אחרי ימים מעטים
המלך בטרם בִּצַּע את אשר הֵחל לעשות, וחומות ירוש
נִשארו מְפֹרָצות לדאבון נפש רואָיו.

בשנת 4140 מלך טהעאדאזיוס Theodosius הראש
וגם הוא היה מלך חסד, ויאהב גם הוא את היהודי
ויצו לכל עבדיו ושָׂריו לבל יָרֵעוּ לאיש יהודי ולבל יפרי
מעבודת אלהיו.

בשנת 4145 מלך ראטיאנוס איש חכם ונבון וא
את היהודים.

בשנת 4172 מלך טהעאָדאָזיוס השני. ובשמנה
למלכו (היא שנת 4180) גרש את היהודים מאלכסנד
אשר במצרים, ויצו בחזקת היד כי כל ההכנסות וה
אשר לנשיא ארץ ישראל יבואו אל אוצר המלך, ולא י
עוד לנשיא.

בשנת 4288 מלך יוסטיאנוס הגדול, ויהי חכם ו
ואוהב את היהודים.

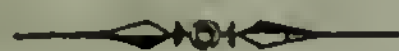
בשנת 4344 מלך מוריץ מלך חסיד ועניו, ו
רָגזה ותרעש הארץ בכל ארצות המזרח, וגם בירושלים
רעש גדול עד אשר נפל הבנין אשר הוקם על מקום
המקדש בפקֻדת המלך יוליאַנוס · ויהי כאשר נודע ה
להמלך מוריץ, וישלח יהודים רבים ונכבדים מקאנסטאנטינ
ירושלימה לשוב ולבנות את הבנין ההרוס ההוא ·

בשנת 4375 מלך הערקליוס (Heraclius) · וה
הזה נלחם מלחמת תנופה עם קאָסראָעס (Chosroes)
פרס

פרס, ומלך פרס זה נסע יצא ממקומו, ויעל כשואה על ירושלים בשנת 4374, ויצר עליה ימים רבים, ואחרי כן הרעיש את חומותיה עד רִדְתָּ, וילכוד את העיר בחדש סיון בשנה הנזכ״ת · בכופה ובסערה פָּרַץ העירה, ובאש עֶברתו שרף את כל בתי תפלת הנצרים אשר בָּנה המלך קאנסטאנטין הגדול והעלענא אמו בקרב ירושלים, ואת הכהנים אשר נסגרו בבתי תפלות ההם הכריע לטבח, ואת נְשִׂיאָם (פאַטריאַרך) הוליך בשִׁביה · ובכל זאת לא שב עוד הרון אפו, ויהרוג בנצרים כעשרים אלף איש, ועשרים וארבעה אלף מָכר לעבדים · ובחרבו הקשה לכד המלך הזה את כל ארץ יהודה וארץ ארם וסוריא וכל ארץ מצרים, ובכל אשר הפנה הרשיע.

אחרי דדברים האלה הִתחזק המלך הערקליוס, גם קאָנכטאַנטינוס בנו ההאזר בגבורה, ושניהם התגרו מלחמה במלך קאסראָעס הפרסי, ויבואו עִם גבוריהם עד עזה, ושם הכה הערקליוס את קאסראעס מכות נוראות מאד, סִלָּה כל אביריו, וַיָּהָם את כל מחנהו, עד כי יָרֵא קאָסראעס על נפשו, וינס מנוסת חרב וַיִּמָּלֵט ויבוא אל ארצו · ויהי כראות בנו בכוחו כי לא עָמד על חרבו, ויוריד אותו מכסא מלכותו, הוא מִהר ויכרות ברית שלום עם הערקליוס, וישב לו את ירושלים עם כל הגזלה אשר גָזַל אביו מבתי התפלות הנצרים · המלך הערקליוס קָצף מאד על היהודים, וַיְצַו בחזקת היד גרש את כל היהודים מירושלים, ולבל יעוז עוד איש יהודי לבוא בשערי העיר הזאת, ואשר ימרה את מצותו מות יומת לא יועיל לו כל כֹּפֶר · אחרי כן הוסיף לצרור עוד את היהודים, ויגזור עליהם גזרות קשות ורעות, וגם בכל אלה לא שב עוד אפו מהיהודים, ויאמר להשמידם ולכלותם מעל פני האדמה, כי ראה בחכמת הכוכבים כי מלכות רומה

תפול בימיו בידי הנמולים, ויאמין כי הם היהודים, ו
ידע כי הישמעאלים הם· והחי ירושלים בידי היונים
ענת 4597 ·

סדר הדורות מתקופה הזאת

סדר דורות התנאים נודע לכל הקורא בספרי חכ
ישראל המדברים בענינים האלה, לכן לא אכפול את דברי
בזה, רק אוסיף דברים אחרים על הדורות אשר היו מ
רבינו הקדוש והלאה ·

בשנת 3979 נשלמה המשנה, וקרוב לזמן הזה נפ
רבינו הקדוש, ואז ירד רב לבבל, והתחיל דור האמורא
שהיו כלם בארץ בבל, ואנכי לא אזכיר בזה כי
חכמי ארץ ישראל: אחרי מות רבה"ק היה רבן גמליאל
נשיא, ורבי חנינא ראש הישיבה· דור השני לנשיאו
(בשנת 4060) נשיא הארץ רבי יהודא נשיאה בן
גמליאל הנזכר, ורבי יוחנן היה ראש הישיבה אחרי
רבי חנינא, והוא חבר תלמוד ירושלמי, ומת בשנת 039
דור שלישי לנשיאות (בשנת 4148) רבי הילל בן
יהודה נשיאה הנזכר, והוא תקן סדר והשבון המול
והעבור, והוא הנשיא האחרון אשר בארץ ישראל· (וק
לזמן הזה (4127) התחיל רב אשי להבר פירוש המשניו
הוא תלמוד בבלי, בארץ בבל· והוא היה סוף האמורא
ומת בשנת 4187 · אך התימת התלמוד היה על פי תלמ
בשנת 4260 · ומזמן ר' הילל והלאה לא נודע לנו
הדורות שבא"י כי אם בארץ בבל, וכל האמוראים ו
סבוראי והגאונים כלם היו בארץ בבל· בשנת 4280
מר זוטרא בר מר זוטרא ריש גלותא מבבל לא"י, ויהי שם ר

הסנהדרין (עיין סוף סדר עולם זוטא סבת הדבר) · ויותר מזה לא נודע לנו מזמן ההוא . ולפי מה·שספרנו כי המלך מוריץ שלח יהודים מקאנכטאנטינאפאל לא"י לבנות את הבנין אשר על מקום בית המקדש ההרוס בשנת (4544) , נוכל לדעת כי בעת ההא לא נמצאו יהודים רבים בירושלים ובכל ארץ ישראל . ודע נא כי גם אחר חורבן הבית היו אחב"י עולים לרגל (ר"ל לבכות על שרֵפת בית אלהים , כמו שעושים עד היום היהודים המתגוררים בא"י) כמ"ש במדרש קהלת בפסוק שלח להמך עיי"ש . גם היה עוד קהל ישראל בירושלים בזמן ההוא כנזכר בזוהר פרשה ויצא דף קנ"א ע"ב עיי"ש — וכן נזכר בירושלמי ברכות פרק ט' , וכן מוכח קצת בסוף מסכת מכות . היהודים אשר התלוננו בצל המלך טראְיאַנוס , אנטאנינוס , יוליאנוס , וואַלענטינוס , יוסטינוס ומוריץ , ישבו בטח ושאנן מפחד רעה , כי המלכים ההם היו מלכי חסד . אולם בימי האדריאנוס , טהעאדָאָזיוס הערַאקליוס , מצאו אותם צרות רבות ורעות מאד .

תקופה שניה

מראשית ממלכת הישמעאלים (כַּליפִים) עד ימי עלות מלכי אייראפא (הנצרים), הנקובים בשם "נסעי הצלב" (קרייץ=פאהרער).

בשנת 4574 רָגזה ותרעש הארץ מפני תנופת י
איש גבור חיל בארץ ערב, איש מלומד מלחמה וחכם לבב
איש זרוע ודובר צחות, ושם האיש מחמד בן עבדאלל
ממשפחת קדר בן ישמעאל. הוא מחמד אשר בזרוע
הנטויה הוריד את כל נשיאי ארץ ערב מכסאותם, ותה
המִשׂרה על שכמו. הוא מחמד אשר הכניע בחרבו הקש
את גאון הערקליוס וקאנסטאנטינוס בנו, ובכבר מלחמ
קרע מידם את ממלכת אנטיוכיא, ארמעניע, אנאטאלי
וארץ הקדושה (זולתי העיר ירושלים אשר נותרה בי
היונים). הוא מחמד אשר נתן את לבו כלב איש אלה
אשר מחזה שדי יחזה ויודע דעת עליון. הוא מחמד אשר נ
לבני עַמו תורה חדשה, מִצות חֻקים ומשפטים חדשים
ורבבות עָם נהרו אליו ויאמינו בדבריו ויחסרוהו מ
מאלהים, (וספר תורתו יקרא בשם אַל־קאָראָן). הוא מח
אשר נלחם במלחמת תנופה ובחרב נוקמת עִם משפח
הגוים אשר מֵאנו לקבל את תורתו ודתו החדשה, ו
השיב ירו מִבַלֵע עד אשר באו במָסורת ברית דתו. ה
מחמד אשר כל יושבי ארץ אזיע ואפריקא מחזיקים בדב
תורתו עד היום הזה. והאיש מחמד הזה לקח לו שני יועצ
להִוָעץ אִתם בדבר הדת החדשה אשר היה אז את לבבו להַ
על פני האדמה. שם היועץ האחד אלימאן מא"ם עאל

חכם

חכם מחכמי ישראל*), ושם השני טורחמא"ן מחכמי העמים. ואחרי אשר הכניע מחמד גוים רבים, ויבאם במסורת ברית תורתו, קצף קצף גדול על היהודים על אשר לא באו לעזרתו במלחמותיו; ועל אשר לא קבלו עליהם את דתו החדשה, וישם על לבו להרוג ולהשמיד ולאבד את כל היהודים · ובעת ההיא היו דבריו עם איש אחד אשר חוזה לו בכוכבים ויגד לו האותיות, ושם האיש ההוא בוח־יארא"ן, והוא הוסיף עוד לצקת שמן על אש עברת מחמד, ויאלצהו בדבריו להרג את היהודים ולכלותם מעל פני האדמה. ויודע הדבר לאיש חכם לבב ואמיץ כח מבני היהודים, הלא הוא בן ראש גלותא, ויתחכם ויכדות בדית עם מחמד, ויהי לו לאיש חיל, ומחמד הסיב את שמו לשם אביו אב"ו באכאד (אבובעקער), והוא עצר ברוח מחמד לבל ירע ולבל ישחית את היהודים, ויסך בדלתות שפתיו את גלי ים סוער זה, וישתקו המים הזידונים · אך בכל זה לא בטח עוד לב אב"ו באכא"ד בדברי מחמד כל עוד אשר האיש בוחיראן צורר היהודים בחיים חיתו ומסית את מחמד לבלע את היהודים, לכן כרת אב"ו באכא"ד ברית עם אלימא"ן הנזכר, ושניהם נועצו לב יחדיו להמית את בוהירא"ן, וכן עשו. ויהי כאשר נגע הדבר לאזני מחמד, חרה לו עד מות, ויגרש את אב"ו באכא"ר מפניו. אז הדע לאב"ו באכא"ר עד מאד, ולבו היה על ישראל לבל יספו בחרב מחמד. ויתחזק וידק את חניכיו בעלי בריתו, ויערך מלחמה עם יושבי הארץ, וילכוד ששים נרים, ויתן אותן למחמד, וייטב הדבר בעיני מחמד ויכדות עמו

*) וזאת היא הסבה אשר נמצאו בדת מחמד (אל־קאראן) מנהגים ...ים ומשפטים וספורים הדומים למנהגי בני ישראל ומשפטיהם וספוריהם, ...י הם הונחקו שמה בעצת אלימא"ן היהודי, (הרב ר"י שווארץ נ"י).

עמו ב־ית שנית, ויהי לו לאיש חיל כתמול שלשום, ולא נתן את כחמד לְהָרע ליהודים · וימלוך מחמד עשתי עשרה שנה, וימת.

ובשנת 4585 מלך תחת מחמר בן ראש גלותא הנזכר אשר יְכֻנה בשֵׁם אב"ו באכא"ר, א"ל חאליפ"א א"ל צרי"ק (ר"ל הַכַּלִיף הצדיק). והוא היה חותן מחמר, כי מחמד לקח את בתו הבתולה לאשה, ולכן הסיב את שמו לשֵׁם אב"ו באכא"ר אשר בְאורו אָבִי רבתולה, כי מכל נשי מחמר לא היתה בתולה כי אם בת ראש גלותא זה. וימלך אב"ו באכא"ר שתי שנים, וימת.

בשנת 4587 מלך אֻמַאר בן קט"ף (וגם הוא היה חותן מהמד). ובשנה העשירית למלכו (היא שנת 4597) עלה בחיל כבד מאר על ירושלים, ויצר עליה, ויכביר את ירו עליה, ויוריד עז מִבטחה, ויקח אותה מידי היונים, ויכרות ברית עִם הנצרים לבל יפריעם מדתם ולבל תְאֻנה אליהם רעה אם אך יעלו לו מס וכפר נפשם מדי שנה בשנה. הוא הַכַּלִיף אֻמַאר אשר בנה בית מקדש לבני רתו על המקום אשר היה שם מקרש ה׳, והוא עומד על תלו עד היום הזה, (עיין במחברתי הליכות קרם חלק ראשון דף 24). הכליף הזה לְכַד בחרבו הקשה גם כל ארץ דמשק וארץ פרס וארץ מצרים על ידי שַׂר צבָאו עמר"ו בן אַלִעא"ץ, ויעל גם על אלכסנדריא למלחמה ויבקיע אותה אליו · וכבר כתבתי כי באלכסנדריא העיר ההֻללה בימי קרם היו או שני בתי ספר (ביבליאָטהעקען), ובתוכם יותר מארבע מאות אלף ספרי הכמה מכל עם ולשון אשר קבצם המלך החכם תלמי פילאָדעלפוס ויהי כאשר לכד הכליף אֻמַאר הישמעאלי הזה את אלכסנדריא ויאמר לו שר צבאו עמרו כי מצא שני בתים מלאים ספרים, ומה לעשות בהמון הספרים האלה? והפרא העריץ

הזה

הזה הוציא משפט מעֻקל לאמר: «אם בכל הספרים ההם שפה אחת ודברים אחדים כבספר הקאָראַן (תורת מחמד), הלא אך למותר המה, ואם דבריהם מתנגרים לדברי הקאָראַן, דתם להשרף באש» · הדבר יצא מִפי הכליף, וכל המון הספרים היקרים ההם נִתְנו בירי אנשים בערים הבוערים אש בבתי הרחצה, והם בִּערו והשיקו את מרחצאות אלכסנדריא ארבע שנים בספרים ההם · ואין קץ להנֵזק הגדול הזה! כי בספרים ההם היו אצורים כל החכמות הרמות והיריעות הנשגבות תוצאות לבב חכמי היהודים, חכמי מצרים, חכמי יָוָן, חכמי צֹר כשרים וחכמי כל עַם ולשון מיום אשר החֵלו בני האדם לכתוב את מחשבותיהם על הספר עד היום ההוא אשר אָסַף תלמי המלך בבתי ספריו · הכליף הזה הִשבית את ממשלת המאמעלוקים במצרים, ומני אז היתה גם ממלכת מצרים ביד הכליפים עד העת אשר עלו הטאדטארים מצרימה (4502). והכליף הזה בנה את העיר קאַירא (אשר קרא אותה על שֵם הצער אשר היה לו בעת בִּנינה *) · והוא השבית את המנהג הרע אשר היה להיוָנים בעיד פאכטאט, אשר מִדֵי שנה בשנה ביום עלות הנילוס לקחו כַּלָה יפת תאר ויעלת חן ומְעֻלפת במשבצות זהב ורביד פנינים, ויוליכו אותה בתֻפים ובמחולות על שפת הנילוס, וישליכו אותה אֶל גַלֵי הנהר ההוא, באמרם כי בגלל הקרבן הזה אשר הם מקריבים אל הנילוס, יעלה הנהר הזה וישקה את שדותיהם · וכל זה היה בשנת 4400

בשנת 4402 מלך הכליף אָסמַאַן (או אָטמאן) בן עפאַן, והוא היה התן מחמד · ובשנת 4406 נלחם עבם ושבי האי רְאָדוס, ויחזק מהם ויכניעם · ובשנת 4415 לכד גם את האי קיפרוס (ציפערן):

בשנת

---

*) עיין במחברתי הליכות קדם חלק שני ׃

בשנת 4413 מלך הכליף עלי בן אבו טאלביה, וגם הוא היה חתן מחמד, והוא קם על אסמאן ויהרגהו וימלך תחתיו · והכליף עלי הזה קדוש הוא בעיני הפרסים, והם מאמינים כי הוא היה נביא אשר יְדָעוֹ ה׳ פנים אל פנים וגלה לו את סודו · ועד היום תמצאנה שתי כתות: הכת האחת מחזקת בתורת מחמד על פי באורי אב״ו באכאר הנזכר ואמאר, והכת השניה מאמנת בתורת מחמד על פי באורי הכליף עַלִי הזה · הכת הראשונה תִקָרא בשֵם סוננימען, והשניה בשֵם שִיטָען · המירקין רובם מכת הסוננימען והפרסים מכת הַשִיטָען · ושתי הכתות האלה שונאות מאד אשה את אחותה תכלית שנאה, גם את כל בני הנכר אשר לא מבעלי דתם הם · אך אנשי כת השִיטָען העמיקו עוד סרה מכת הסוננימען עד כי לא יאכלו את הנצרים ואת כל בני דת אחרת להם בעד כל הון, ולצמאם לא יַשקום מים מכליהם לכל יטמאו את הכלים במַגע פיהם *) · בימי הכליף עַלִי הזה היה מעשה בוסתנאי גאון ממשפחת בית דוד המלך ע״ה, והכליף היה נתן לו את בת מלך פרס לאשה**) ובימיו כבשו הישמעאלים את ארץ אפריקא וכל אַנאָטאָל וכל ארצות המערב ·

בשנת

*) וכן יעיד החכם מארלינסקי (בספרו מוללא נור) גם ע הכארטארין יושבי דערבענט, כי גם הם מכת השיטען ·

**) הגאון הזה היה נשיא וראש הגולה בבבל, ומלך פר יעצרעדשערד השלישי גדלהו לרוב חכמתו, וינשאהו על כל השרי והסגנים אשר במדינת מלכותו, ויפקידהו לשר ונגיד על כל צרכי מלכותו ולהעמיד שופטים כרצונו במדינתו, ולנהל ראשי הישיבות של אחב״י ואחרי אשר נצח הכליף עלי את הפרסים, היה הגאון הזה נכבד ויק במאד גם בעיני הכליף, ולרוב אהבתו אותו נתן לו את בת מלך פרס הנ׳ לאשה אחר שנתגירה, ושם בת מלך הזאת ראִרַא ·
(הרב רי״ב לעווינזאהן נ״י) ·

בשנת 4457 מלך עבד אל מאלעקי , והוא עשה שלום עם בני היונים , ויכרות ברית עם יוסטיאן השני מלך קאנסטאנטינאפאל , ויבן את העיר ראמלא ועוד ערים אחרות בארץ ישראל , ואולי נקרא על שמו המחוז קרית יערים (אבוג׳ש) בשם בני אמאלעקי עד היום הזה . ובימיו מלך עוד תגא׳ג (הרשאר״ש) בן יוסי״ף בעיר איראק ובבבל (4439) .

בשנת 4502 עלו הטארטארים (הם הטורקים) ממדינת טורקיסאן סמוך לים הכספי , עם עז ועצום כחול אשר על שפת הים , וילכדו את ארץ הקרושה וארץ סוריא וכל ארץ קאפאדוציא , ובכל מקום אשר דרכה כף רגלם בו עשו הרג ואבדן , ומלכי הישמעאלים נלחמו בם מלחמות גדולות ויגרשום מן הארץ , אך הם הוסיפו עוד לעלות פעמים ושלש , אחרי שנים רבות עשו שלום ביניהם , והטארטארים קבלו עליהם את דת מהמד , ויהיו לעם אחד עד היום הזה . אלה הם הטורקים המעטים אשר בארץ ישראל (כי רוב ושביה הם ערביאים וישמעאלים) אך הרבה וכמעט כלם ם יושבי אנאטאליע וטירקייא שבאייראפא . ואז שבה ארץ הודה תחת ממשלת הכליפים .

בשנת 4525 מלך הכליף א״ל מאנזו׳ר והוא בנה ת העיר בגדד (היא בבל החדשה) .

בשנת 4546 מלך הארו״ן א״ל ראשי׳ד (ר״ל הישר) , מלוך עד שנת 4569 , והוא השלים את בנין העיר דד הנ״ל .

בשנת 4557 היתה מלחמה גדולה בין הסאראצאנים ם הישמעאלים) ובין הערביאים (סרסב׳טע טטחוומע) , ובכבד לחמה נהרסו עזה ואשקלון , זאריפעא (צריפין) ובית רין .

בשנת 4572 קמו הישמעאלים על כהני הנצרים אשר בירושלים ויהרגום .

בשנת 4575 מלך אלמאמאנס בן הארו"ן הנ"ל עד שנת 4605

בשנת 4628 עלו הטארטארים שנית וילכדו את א"י וארץ מצרים , ובשנה ההיא מלך איב"ן אחמ"ד איב"ן טולו"ן סולטן במצרים , וימלוך עד שנת 4644 וילהם עם הטארטארים .

בשנת 4729 מלך מאע"ץ ממשפחת פַאַטימיטי (הם הכליפים אשר בקאירואן (צירעני) , ויכבוש את ארץ מצרים וסוריא וא"י , ומושבו בעיר אל מאצר (קאַירא) .

בשנת 4756 מלך הכליף א"ל האקי"ם במצרים (והוא היה השלישי ממשפחת כליפי פאטימיטי הנ"ל) . הכלי[ף] הזה הֵצַר מאד לנצרים ויררפם בשבט עֶברתו עד להשחית בשנת 4772 עלה ירושלימה וינרש מתוכה את הטארטארים גם הרס בעֶברתו את הבנין הגדול אשר בנה המל[ך] קאנסטאנטין על קבר משיח הנצרים , וימלך עד שנת [4]784 ובעת ההיא באו הנצרים המתגוררים בא"י (ד"ח פילגריזמ) אֶל ארצות המערב , ויספרו שם לאחיהם הנצרים את [כ]ל הרעות הנוראות אשר עשה א"ל האקי"ם לכל הנצרים א[שר] בארץ הקרושה , גם שפכו את חמתם על היהודים הגָר[ים] בא"י , באָמרם כי הם הֵסַבו להם את כל הרעות והתלא[ות] ההנה , והם הסיתו בם את הכליף לבַלעם חִנָם , גם הם [...] את אזניו כי מלכי המערב מִתְעַתְּדים להִלָחם בו . והר[...] הרעה הזאת היתה נסִבה לכל הרעות הגרולות אשר ע[...] אחרי כן הנצרים (הנקובים בשֵם נוסעי הצלב) להיהו[דים] בבל מקום אשר דרכה כף רגלם בו , והם הגזֵרות הנורא[ות] הידועות בשם גזרות תתנ"ו .

כשנת

בשנת 4784 מלך הכליף דאהי״ר בן חאקי״ם הנ״ל · וַיֵּט חסדו אֶל הנצרים, ויתן להם רשיון לבנות בתי תפלותיהם בירושלים ·

בשנת 4800 עלו הטארטארים שלישית על ארץ ישראל תחת ממשלת המלך שילדו״ק ממשפחה הילדוקיא״ו, והמלך שילדו״ק הצליח בכל דרכיו, וילחמו הטארטארים, מלך מצרים, ויקחו מידו את ארם ואת ירושלים וכל הערים אשר סביבותיהן, וימררו את חיי הנצרים בעבודה קשה וישימו על ברזל עליהם ·

בשנת 4859 קמו הישמעאלים ויקחו מידם את ירושלים וכל סביבותיה, ובשנה ההיא עלו מלכי אייראפא (הנצרים) לארץ הקרושה להִלחם בעד אחיהם העשוקים אשר שמה ·

סדר הדורות מהתקופה הזאת ·

גם מהתקופה הזאת לא נדע הליכות חכמי א״י כי אם מעט מזער: בשנת 4521 היתה מריבה בארץ בבל בין רב אהא משבחא מחבר השאלתות ובין ראש הגולה ובגלל המריבה ההיא לא נסמך רב אהא לגאון, ועלה מבבל לא״י ומת שם · בשנת 4543 הָיָה רב יהודאי גאון בבבל, ויהי לו תלמיד מבית צור ושמו ענן, והיה האיש ההוא ת״ח גדול, אך חַכְמֵי הדור ההוא לא הפצו לסמוך אותו לגאון ולראש גולה (מטעם אשר לא ידענו שהרו), ויקצוף ענן על כל חכמי הדור וַיִּבָּדֵל מהתורה שבע״פ ומקבלת חכמים, ותלמידים רבים נהרו אליו (המה ראשי עדת הקראים) · וירבו ויעצמו בא״י ובמצרים וגם בארצות המערב, והיה להם איש אחד (ש״י״ך) בא״י הנקרא אב״ו א״ל

פר״ו

פר"נ וחבר ספר הנקרא על שמו אב"ו א"ל פר"נ (הנזכר לפעמים בתשובת הרמב"ם) · מלכי הישמעלים אשר בתקופה הזאת, לא הרעו לבני ישראל, ורק הכליף אָמַאר צורר הנצרים היה שונא מאד גם את היהודים, ובשנת 4598 כשגרש את הנצרים מעיר טבריא, גרש גם את היהודים עמהם ·

תקופה שלישית

מימי עלות מלכי אייראפא (דיח קרייץ-ציגע) עד מלוך המלך סליטא"ן ·

בשנת 4856 קָנאו הנצרים יושבי איראפא קִנאה גדולה לאחיהם המתגוררים בארץ הקדושה, אשר הם בצרה גדולה מאד, והישמעאלים רֹדים בהם בשטף אף ואכזריות חֵמָה, ויתקבצו מכל הארצות, מאשכנז, מצרפת, מספרד, מבריטאניא ומאיטליע, עַם רב ועצום מאד, וכֻלם כאחד השליכו את נפשם מנגד לעלות ולהלחם עם הישמעאלים צוררי הנצרים ועוכריהם, ולקחת את ארץ הקרושה מידם · ומספר הנצרים אנשי המלחמה, היה כשש מאות אלף איש, ובראשם הלך איש אחד מבני הנזירים, פעטער שמו, והוא האיש אשר הֵעיר את רוח כל אלופי הנצרים ההם למלחמה הגדולה הזאת · והשר הנכבד גאָטטפריד בוילאָן נְשִׂיא לאָטהרינגען התחתונה, הֻקַם על להיות נָגיד ומצַוה ומַפקד צְבָא מלחמה, ואחריו הֻקמו אָחיו לראשי החֲילים ושרי צבאות, ושמם אייסטאכיוס ובאלדוין · לשוא התקוממו בני היוָנים לצבאות הנוסעים האלה! לשוא סגרו עליהם את דרך ארץ יָוָן! כי הנצרים פָּרצו ועָברו ביד

חוקה

חזקה דרך קאנסטאנטינאפאל, אנאטאלי, אנטיוכיא. טראבלום, בארות, צידון, צור ועכו. ויהי כשמוע אנשי ירושלים כי מלכי המערב עולים עליהם למלחמה, וינע לבבם, ויבצרו את חומות העיר, וישימו אנשי חיל בתוכה, ויאצרו אוצרות בר ולחם, ויכינו כלי נשק לרוב, כי כן צוה עליהם אדוניהם מלך מצרים אשר לקח את ירושלים מידי הטארטארים בשנה ההיא, ויחזקוה מבית ומחוץ.

ובשנת 4859 בשביעי לחדש תמוז, צלחו צבאות הנצרים ויבואו דרך עיר ראמלא עד שערי ירושלים, והם כארבעים אלף איש (כי יתרם מתו בדרך בחרב וברעב) ויצורו על ירושלים, ותבוא העיר במצור. בעת ההיא נסו נצרים רבים מירושלים, וימלטו את נפשם מפני הרב היונה החודרת להם בעיר, ויבואו אל מחנה הנצרים הצובאים פתח שערי ירושלים, ויספרו להם את כל התלאות הנוראות אשר ימיטו הישמעאלים עליהם, כי את כהניהם הרגו, ואת קדושיהם רצחו, את בתי תפלותיהם יתצו, ואת עקבות משיחם יחרפו, ואין קצה לאכזריות חמה ורצח אשר יעוללו פראי אדם ההם לבני הנצרים. וברברם את הדברים האלה הרימו את קולם ויבכו בכי תמרורים, בכו ויתחננו לשרי החילים כי ימהרו יחישו מעשיהם לפתח הרצובות רשע להתיר בני תמותה הממים להרג. דברי האומללים ההם ירדו חדרי לבב הנצרים אנשי החיל, ושלהבת נקם התלקחה בנפשות כל גבורי מלחמה, וישבעו לבל ימושו ממקומם לבל יחדלו הלחם עד אשר ילכדו את ירושלים, או עד אשר יפלו כלם פי חרב ולא יותר מהם גם אחד, ובעשתי עשר יום לחדש אב אזרו צבאות הנצרים חיל למלחמה, ויקריבו את אילי ברזל אל חומות העיר, את כלי התותח ואת כלי המפצים, שפכו סוללות, ויבנו דיק ובסופה וסערה הרעישו את

הומות העיר, וַתִּגעש ותרעש הארץ, ומוסרי הררי ירושל
ירגָזו, ונהרי נחלי דם שטפו ועברו מכל עבָרים. ובת
מהומת מָוֶת ופלצה נִצַּחַת כואת, עָלה השר גאָטטפ
הבוילאני ואייסטַאכיוס אָחיו ראשונים על חומת העיר
וירדו העירה. ויצלחו ויעברו דרך צִבאות הישמעאלים
וישַׁבּרו את בריחי שערי העיר, ויפתחו את השערים, ואנ
חֵיל הנצרים הִתפרצו ויבואו העירה, וילכדוה, ויר
דִגליהם על ההומות ועל ראשי ההרים, לְאות כי
ארוני ירושלים.

אז מִלאו הנצרים את ידם בחרב נוקמת, ויע
בתוך העיר, וַיַּכּוּ בישמעאלים מַכָּה גרולה ונוראה בּ
מאד, נאָטטפריר הִכָּה באלָפיו מֵעֵבר מזה, ואֶהָיו ברִבבות
מהעבר מזה, ער כי מִלאו את חוצות ירושלים חללי חר
וכל רחובותיה הרוגי מלחמה, ואין קֵצה לַגְוִיָּה! עת
היא לישמעאל! מאין כמוה! רבים מהישמעאלים באו בנִ
צורים, וַיִטָּמנו במְחִלות עפר, באו בֶעָבִים, ובכֵפים עָ
ורבים התנפלו מראשי חומות העיר ארצה, רבים הֵ
מפלט למו בראשי הגגות והמגדלים והמצדות, ורבים
אל בתי תפלותיהם וַיִסָגרוּ שמה, אך כל אלה לא לעז
להועיל. חרב הנצרים רדפה אחריהם וַתַּשִׂיגֵם. ולא שָׁב
כַּלּותָה אותם. ורק בית תפלת אָמאַר נשאר להם
ומחסה ליום או ליומים, ואחרי כן התפרצו הנצרי
בתוכו, ויהרשו שם את המראה הנורא ההוא אשר
המקום הזה במלחמת טיטוס עִם היהודים — הארון ראַ
פַאָן אנלים יסַפר כי עיניו ראו אז את דמי הישמ
השפוכים בבית תפלת אָמאַר, וַיִהיו כנהל שוטף, והלו
הלכו ער השוקים וער הבִּרכים בַּדָם — כום גמולות
ה׳! כאשר מָחצו הישמעאלים את רגליהם בדמי ה

בּעת

בעת שלום, כן שלם להם האלהים ביום מלחמה! — : ויתר דברי המלחמה הזאת, הלא הם כתובים בספרי הקורות לכל עַם וָעַם כלשונו ועל ספר דברי הימים לר' יוסף הכהן.

אחרי אשר לכדו הנצרים את ירושלים, נועצו לב יחדיו להמליך עליהם מלך, ובעצת כל שָׂרֵי החיָלים ואנשי הצבא, המליכו עליהם את גאָטטפריד הבוילאָני, וישימו כתר מלכות בראשו, וימלוך על ירושלים וסביבותיה ועל כל ערי יהודה אשר לכדו הנצרים במלחמה הזאת. ויעש גאָטטפריד משפט וצדקה בארץ, ושמו הטוב נשמע בכל ממלכות הארץ. אף לא ארכו לו ימי מלכותו כי אם שנה ושלשה ימים, וילך בדרך כל הארץ, ויִקָּבר בירושלים בכבוד מלכים, ויספדו לו כל הנצרים, וגם היהודים התעצבו אֶל מותו, כי בְּמֶשֶׁך ימי מלכותו הֵקַל את עֻלָּם מעל צוארם, ובצֵל צִדקתו הֵשִׁיבו את רוחם מעט.

ובשנה השנית אחרי מות גאָטטפריד, מלך באַלדוין אחיו, וגם הוא הֵכין בצדק כִּסאו, וילך בעִקבות גאָטטפריד, הוא באַלדוין אשר בָּנה על ירדן את הגשר הגדול הנקרא בלשון ערבי בשֵׁם דשיז"ר אבי"ן יעקו"ב (ר"ל גשר בני יעקב), גם החזיק את בדקי חומות העיר ירושלים אשר נִבנו בפְקֻדת האַדריאַנוס (אחרי אשר לכד אותה מידי בר כוכבא וַיַּסֵב את שמה לשֵׁם איילא קאפיטאָלינום). וימלך שנים אחדות, וימת על גבול ארץ מצרים בטרם בִצע את מִלחמתו בארץ ההיא. והמלוכה נָסַבָּה ליד באַלדוין השני בן אחיו, וימלך שלש שנים. ואחריו מלך פולקא התנו אשר לקח את בתו הבכירה מעליזאַנדראַ לאשה, וימלך עשר שנים, וימת. ובנו באלדוין השלישי קבל את המלוכה, וימלך עשרים שנה. ובימיו הֵעיר בערנהאַרד (קְדוש הנצרים) את רוח הנצרים היושבים בארץ המערב לעלות שנית על הארץ

הקדושה

הקדושה ולהלחם עם הישמעאלים ובראש אנשי החיל הלך לודוויג מלך צרפת השביעי, גם הקיסר קאנראד השלישי (בשנת 4907). אחרי מות באלדוין השלישי, מלך אלמאריך הראשון אחיו. ואחריו באלדוין הרביעי בן אלמאריך זה, ואחריו באלדוין החמישי בן אחות באלדוין הרביעי, והוא היה ילד רך במלכו כבן שמנה שנים, ויהי היום ויאנש וימת ואם המלך (הילד) הזה, ושמה סיבילע בת המלך אלמאריך התחזקה בכל מאמצי כחה להושיב על כסא המלוכה את בעלה השני אשר נקרא בשם גוידא פאן לוזינגאן, ובדבר הזה נתעוררה מריבה גדולה בין אלופי הנצרים ואציליהם, ומני אז נפלגו לפלגות רבות, ואש המריבה להטה בהצרותם ובמירותם, עד אשר אזלת ידם ואבדו נירם בארץ הקדושה.

ובשנת 4930 מת הכליף ארד (הדד) במצרים וזאלאדין שר צבאו התנשא וישם עטרת מלוכה בראשו וימלך בחזקה על כל ארצות הכליף, ומקום מושבו במצרים ובשנת 4974 נסע המלך הגדול הזה אל ארץ יהודה ויתגר מלחמה בהנצרים, וילחם עם גיודא מלך ירושלים אצל ההר הנקרא קורן חיטין בארץ הגליל מול העיר טבריא. ויהדם זאלאדין את מחנה גוידא, ויך באנשי חילו מכה נורא מאד וישבו את גוידא על ידי הבגד אשר בגד בו איש שלומו שר מריפאליס. ואחרי כן נסע זאלאדין ירושלימה, ויצר עליה, ויצר לה עד מאד, עד אשר פתחה את שעריה לפניו ואנשי צבאותיו התפרצו ויבואו העירה וישמו את כל בתי תפלות הנצרים, גם שברו את פעמוני המגדלים, ואת סוסיהם שמו בבתי תפלות ההם, ולמלאות את סאת נקמתם הורידו את צלב הזהב אשר בראש מקדש הנצרים, ויסחבוהו ברחבות קריה עד מרום הר ציון, ושמה נפצו אותו על

שן

שן סלע (וכל זה עשו בפקדת זואלאדין), ורק את בית התפלה הבנוי על קבר משיחם, לא הניח זואלאדין לאיש לעשקו, ויתנהו לנצרי ארץ הקדם, גם נתן רשיום לכל ההולכים (פילגער) לשחר את הבית הזה, אחרי אשר יתנצלו את כלי נשקם מעליהם וישלמו את המס אשר נטל עליהם. וכל הנצרים אשר נפלו בידי זואלאדין, נמכרו לעבדים עד אחד. לשוא התחננו אליו האובדים ההם בער נפשם ובעד נפשות נשיהם ובניהם! וגם אחרי אשר חננם זואלאדין כי יתנו כפר נפשם לאוצר המלך, גם אז לא הונה למו, כי המלך הרבה במחיר הכפר, עד כי קצר קצרה ידם לתת פדיון נפשם, ובכן נמכרו ארבעה עשר אלף נצרים לעבדי עולם. ומהיום הזה נשבתה ממלכת הנצרים בירושלים ובכל א"י עד היום הזה.

בשנת 4949 עלו הנצרים שלישית להלחם עם הישמעאלים, ובראשם הקיסר פרידריך בארבאראשא הראשון, ופיליפ אויגוסטא מלך צרפת, וריכארד הראשון מלך בריטאניא, ויכבשו את כל מרינת ארמעניע וסוריא. פירידריך נטבע בנהר וימת ויקבר באנטיוכיא. אחרי כן עלה מלך אשכנז היינריקוס ואתו עם רב ועצום, ויצורו על עכו, והמלך שב לארצו. וזואלאדין אסף גם הוא עם רב כחול הים, ויביא את חיל הנצרים במצור. אז נאזרו הנצרים בגבורה, ויכו את חיל זואלאדין, ויכבשו את העיר עכו ושאר עירות, ורק ירושלים נותרה עוד בידי הישמעאלים מקץ ימים לא כבירים לקחו הישמעאלים מיד הנצרים גם את הערים אשר כבשו בחרבם ובקשתם.

בשנת 4962 בשלשים יום להדש סיון רעשה ותהל הארץ, ויהי רעש גדול ונורא שלשה ימים ושלשה לילות בכל ארץ המזרה, רעש אשר לא היה כמוהו מימי עוזיהו

מלך

מלך יהודה · ובתגרת ידי הרעש נפל חלק גדול מעיר עכו, גם הצר בית המלך נפל תחתיו, וימותו עם רב והעיר המפארה צור נפלה וַתֵּהָרֵס עד יסודה, ולא נשאר בתוכה גם בית אחד, וגם העיר הבצורה ארקאס (ארקי) והעיר הגדולה טראבלוס נפלו ותהיינה מעי מפלה · ויתר האנשים אשר הותיר הרעש, מֵתו ברעב (כי גם רעב גדול היה אז בארץ המזרח), ויתר הרעב אכלה המגפה הנוראה אשר פרחה אז בארץ, עד כי לא היתה תקומה לכל יושבי הגליל ההוא.

בשנת 4977 עלו הנצרים בפעם הרביעית על הארץ הקדושה, וכראשם מלך אונגארי אַנדרארעאַס השני (והם עלו דרך הים) ·

בשנת 4979 צוה השלטון מעלע׳ך אי׳ל מוּאדע׳ם ברמשק (והוא הי׳ה אז מלך על כל ארץ הקדושה) להחריב להרוס את חומת ירושלים (חוץ ממבצר קאללע), מפחד לבבו לפעמים פן ישובו הנצרים ויקחו את העיר הזאת, ובימים מעטים נהרסו חומתיה עד היסוד ·

בשנת 4985 עלו הנצרים החמישית לארץ הקדושה, ובראשם המלך פֿרידריך השני, ויקרע את ממלכת ארץ הקדושה מיד זאלאדין, וקרודיום בן זאלאדין אשר ישב אז בירושלים ברח מן העיר וימלט על נפשו: וילכוד פֿרידריך את ירושלים עיר קברת משיחו, ואת בית להם עיר מולדתו ואת נצרת העיר אשר נתגדל בה, ועוד ערים רבות · ויסע המלך פֿרידריך במרכבת כבודו בתוך רחובות ירושלים ויבוא עד בית התפלה אשר על קבר משיחו, ומעל המזבח אשר בתוך הבית הזה, לקח את עטרת גאָטטפֿריד (המלך הראשון מהנצרים אשר מלך בירושלים), וישימֶהָ בראשו ומהיום ההוא והלאה ישאו כל הקיסרים היושבים על כסא אחריו, את השם הנכבד: «מלכי ירושלים».

בשנת

בשנת 4999 החלו אצילי בני הנצרים הנקובים בשם בּאַראָנע וריטטער לבנות חומות ירושלים, וביתר עָז בָּנו מִבצר גדול בפאתי מערב בתוך העיר, וישמע אמי״ר דאו״ד מעיר א״ל קער״ק את מעשה האצילים ההם, ויבוא ירושליםה במחנה כבֵדה, ויכבוש את העיר, גם הָרג בנצרים הֶרג רב, ויהרוס את אשר בָּנו.

בשנת 5003 החלו הנצרים לבנות שנית את המִבצר הנ״ל. ובשנת 5004 באו חֵיל כארישמיע״ר (הם הטירקין הטארטארין) עִם מלכם קאַסיניום וילכדו את ירושלים ויהרגו בנצרים עַם רב ויפילו את בנין המבצר החדש, גם את בית התפלה אשר על קבר משיחם הַנָּסו.

בשנת 5008 עלו הנצרים ששית על ירושלים (והיא היתה עליה האחרונה), ובראשם לודוויג מלך צרפת, ויעלו דרך ארץ מצרים, להלחם תחלה עִם מַלכה, וימצאו בתוכה קֶשֶר על בית זאלאדין, ואז כלתה גם נכרתה ממלכת בית זאלאדין, וַתְּהֵל שנית ממשלת המאַמעלוקים ושִׁלטונים.

בשנת 5025 עלו הטארטארים חמישית ירושליםה ויהרגו בה עם רב.

בשנת 5037 מלך (הכליף) סולטאן מאַהמע״ד בן קואַליא״ן, ויבן בנינים גדולים בירושלים, גם בנה את בירקא״ס סולטאן (ר״ל בּרֵכת השִׁלטון). (כן מצא הרב ריי״ש הָרות על אבני בנין הברֵכה הזאת בכתב ערבי בשנת 693 למספרם).

בשנת 5040 מלך השלטון סיי״ף עדדיי״ן כליף במצרים.

בשנת 5051 עלה אס״א שלטון המאמעלוקים מלך מצרים על עכו וטראבלוס ועוד ערים רבות וילכדן, ויהרג נצרים רבים מאד, ומני אז גֹרשו הנצרים מארץ הַקדושה,

ואין

ואין להם ניר עוד בארץ הזאת, רק הם גֵרים מרודים ונִרדפים על צואריהם כאחב״י המִתגוררים שמה · והימים אשר מלכו וישבו הנצרים בא״י, מאה ותשעים ושתים שנה · ותהי הארץ הקדושה תחת מֶמשלת מלכי מצרים המאמעלוקים ·

בשנת 4970 קם מלך מרגיז ארצות מרעיש ממלכות, הלא הוא המחריב הנורא גנגיסקא׳ן מלך טארטאריה, וילחם עם כל מלכי אזיע המזרחי, ו כניעם תחתיו, ויהרוס את א־צות ממשלתם, וישם שַׁמות בכל הארצות אשר לכר בחרבו הקשה, ורבים מהמלכים אשר הורידם הַגבור העריץ הזה מכסאותם, ברחו אל ארצות נכריות, או שָׁכנו במדבר, ובין הַמִבְרָתִים ההם, היה מלך אחד (אֲבִי אב אוטמא׳ן) אשר שלשלת יחוסו עד ישמעאל בן אברהם, ומצר אהר ער יפת בן נֹח ·

ובשנת 5065 כאשר עלו הטארטארים עוד הפעם מארצם כארבה לרוב, ויעשו הרג ואבדן בכל הערים אשר באו אז עזב עלאדי״ן מלך נונא (בארץ המזרח) את כל ממלכתו ביד איש גבור היל ושמו אוטמא״ן, הוא בן בנו של המלך הנזכר אשר ברח מפני המס נגגיסקאן המֵציק, ויבחרו עם הארץ את אוטמא״ן הזה ללחום עם הטארטארים, ויהי איש מצליח, וילך הלך וגדול עד כי גדל מאד, ויבוא ארצה אנאטאליע וילהם עם היוָנים, וילכור את כל ארץ אנאטאליע, וישב בעיר ברוסי״א, וכל יוצאי חלציו הרחיבו עוד את גבול ארצם ואת מלכותם.

הוא אוטמאן ראש יחוסי הישמעאלים אשר מושבם כעת בעיר קאנסטאנטינאפאל, ועל שמו תקרא מלכותם בשם מלבות אוטמאן, (ריטמאָניסעס רייך) ·

בשנת 5162 עלה המשחית הנורא טימארלא׳ן מארץ המזרח

המורח, ושם עיר מלכותו סאמרכאנ״ד במדינת מאננאליי, וילכוד את כל ארץ פרס ואת כל ארצות המזרח (מיטטע ?), ובשנה הנזכרת כבש גם את כל ארץ אנאטאליע וארץ סוריא וארץ הקדושה, ובכל מקום אשר דרכה כף רגלו בו, הרס וְהֵשַׁם הוא טימארלאן אשר הרס את ההיכל הגדול והנורא אשר בעיר בַּעֲלַת (בעל בעק*) · וילחם את ביאסטו״ס מלך אנאטאליע (ממשפחת אוטמא״ן הנזכר, ויפול ביד טימַארלאַן, וישם בסר רגליו, הכביד נחשתו, ויוליכהו אתו בכלוב ברזל, ויהי מְלַקֵט עצמות תחת שֻׁלחנו · ואחר מות טימארלאן, לכד מחמר ישמעאלי הראשון בן בנו של ביאסטום הנזכר את כל המדינות אשר היו תחת ידי טימארלאן, וירחיב את גבולות ארצו, וילחם מלחמות רבות, ויכבש ערים ומדינות רבות מאד, עד כי בשנת 5175 הגיע עד העיר זאַלצבורג בארץ באַיערן, גם את ארץ הקדושה השיב תחת ממשלת מלכי מצרים.

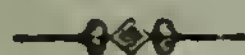
בשנת 5213 קם סולטאן מחמד השני (הוא דור תשיעי למלך אוטמאן הנזכר), ויעל כשואה על העיר הגדולה קאנסטאנטינאפאל ויצר עליה ארבעה וחמשים יום, וביום כ״ט לחדש איר ביום נ״ד למצור העיר לכד אותה בידו החזקה, ויהרג בה לאלפים ולרבבות, וישבית את ממלכת היונים · והיומים אשר מלכו היונים (הנצרים) בשטַאַמבול 1121 שנה · וישב מחמד הנ״ל בשטאמבול · וילכוד את כל ארצות המזרח והמערב, ובכל אשר יפנה יצליח וירשיע · ויכבוש שתים עשרה ממלכות, ומאה ערים גדולות ובצורות ויגיע עד האי ראדוס, ושם נלאו ידי ההצלחה לשאת אתו עוד, כי היונים יושבי האי אזרו חיל ויגרשוהו מהעיר ומכל

האי

*) עיין ספרי הליכות קדם חלק ראשון 34 ·

האי ההוא, וישב לדרכו, ולא הגיע עד הארץ הקדושה ותהי עוד הארץ תחת ממשלת מלכי מצרים ·

בשנת 5278 היתה מלחמה בין סאלי״ם מלך קאנסטאנטינאפאל בן הסולטאן מחמד השני (י״א למשפחת אטמאן) ובין סולטאן קאמפיסון מלך מצרים, ויתנו בעיר חלב (אהלב, אַלעפפאַ) · ויאסוף שלטון מצרים עם רב מבני המאמעלוקים והערביאים, וינוסו מפני חיל כלאים (הנקראים גינצארים, יאַניטשאַרים), וימת גם מלך מצרים (בן שבעים ושש שנה, בשש עשרה שנה למלכו), ותבוא הארץ הקדושה תחת ממשלת מלכי אוטמאן עד היום הזה · ויכרות סאלים ברית עם יושבי העיר טריפאָלי (היא· טראָבאַלוס) ועם יושבי צידן, באַרות (ביירוט), עכו ודמשק · ויבוא ארצה יהודה ויעל ירושלימה, ויבוא על מקום מקדש ה׳ ההרוס וישתחוה שם, ויסע וילך לארץ מצרים, וילחם עם הסולטאן טומובייראַ, ויגבר ממנו, ויתפשהו בכף, ויתלהו על העץ וילכוד את כל ארץ מצרים · ומני אז היתה גם מלכות מצרים תחת שבט מלכי אוטמאן עד היום הזה · ומלך סאלים לכד עוד ארצות רבות, ויגיע עד עיר ווין בשנת, (5279) ושם הוכה · וימת סאלים בשנת 5280, וימלך סלימאן סולטאן בנו אחריו ·

סדר הדורות מהתקופה השלישית

למען דעת את מספר היהודים ומעמדם בימי התקופה הזאת, אעתיק בזה דברים אחרים מספר המסעות אשר חבר ר׳ בנימין די טולעדא שהיה בארץ ישראל בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשים לב״ע, וזה לשונו:

באנטיוכיא מצאתי בערך עשרה אנשים מאחב״י העוסקים.

העוסקים במלאכת הזכוכית · בלודקיא כמאתים איש · בנבל (ביבלוס) כמאה והמשים · בבירות בערך חמשים · בצידון עשרים · בצור ארבע מאות ויש להם ספינות בים · בעכו בערך מאתים · בקיסרין בערך עשרה יהודים ומאתים כותים (שמרונים) · בלוד יהודי אחד צֹבֵע · בשכם מאתים כותים · בבית נוברין שלשה יהודים · בנוב שנים והם עוסקים במלאכת הצביעה · בראמלא שלשים · ביפו יהודי אחד · באשקלון כמאתים יהודים וכשלש מאות כותים · ביזרעאל יהודי אחד צֹבֵע · בשונם שלש מאות יהודים. בטבריא כחמשים · בגוש חלב *) שלשים · ברמשק ג׳ אלפים · בירושלים כמאתים יהודים הדרים תחת מגדל דוד בפאת המדינה, עכ״ל, והנה לא הזכיר בזה את העיר צפת ומזה נראה כי לא נמצאו אז מבני עמנו בעיר הזאת אף כי היתה עיר גדולה ובצורה כנזכר בדברי הימים לר׳ יוסף הכהן · גם את העיר חברון לא הזכיר בזה, ומזה נראה כי ...ם בעיר הזאת לא ישבו אז אחב״י ·

ימים מעטים לפני בוא ר׳ בנימין הנ״ל לא״י, עלה המשורר הגדול והחסיד הקדוש ר׳ יהודה הלוי בעל הכוזרי ירושלימה, וכאשר בא בשער ירושלים כָּרַע על ברכיו וילך לוֹ ובכה, וינשק את אבני הקֹדש ואת אדמת העיר הקדושה, ויקונן את הקינה הנפלאה «ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך», אשר חבר אותה בהיותו עוד בארץ מולדתו, ...יש ישמעאלי רכב אז ברחוב העיר, וירא את עַצְמֹ אהבתו ...אדמת הקדש, ויהר לו, וירמסהו בסוסו וימת ·

בשנת 5027 עלה הרמב״ן ירושלימה (כנזכר בסוף פירוש

*) ע״ד העיר הזאת עיין במכתב הגאון רש״י ראפאפורט לספר ...א הדורות ·

פירושו על התורה, ומכתבו היקר אשר כתב לבנו הנד
בספרו תורת האדם בסוף שער הגמול)· קרוב לזמן ה
היו בא״י שני ת״ח גדולים: ר׳ יוסף איש ירושלים א
מבעלי התוספות (הנזכר במסכת נזיר דף י׳ ע״א), ור׳ שמ
בן אברהם (רשב״א) הנקרא ר״ש משאנץ בעל התוספות
ונקרא איש ירושלים, והבר פי׳ על סדר זרעים וטהרות
ונקבר בהר הכרמל· ובזמן הזה היה בא״י החכם ר׳ מ
דיליון בעל מגלת אסתר על ספר המצות*), והוא מצא
ספר הזוהר אשר היה טמון במערה מהעת אשר חבר א
ר׳ שמעון בן יוחאי עד היום ההוא**), ובזמנו היה
יצחק בן שמואל דמן עכו תלמיד הרמב״ן אשר חבר ס
מאירת עינים לפרש את סודות הרמב״ן על התורה (ו
בכ״י ולא ראה עוד אור הדפוס)·

בשנת 5082 היה בא״י ר׳ יצחק הפרחי בעל המ
ספר כפתור ופרח, ונקרא בשם איש תמרי והוא ה
ודרש על דבר שמות ערי ארץ הקדושה והריה ומחוזי
וביומיו היה כבר קבוץ גדול מאחב״י בירושלים ובית
ועבר הירדן בגליל עגלון:

בשנת 5174 העיר ה׳ את רוח רבני צרפת ו
אנגליטרא לעלות ירושלימה, ומספרם יותר משלש מאו

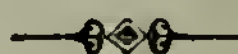
*) כשגגה יצאה מלפני הרי״ש (אשר העתקתי את דבריו בז
כי שם בעל מגלת אסתר הוא ר׳ יצחק ומאוחר מר״מ דיליון בערך מא
שנה (הערה החכם ר״א בן יעקב)·

**) עיין בס׳ המשפחת להגאון יעב״ץ, ובס׳ ארי נוהם ל
הגדגל ר׳ אריה דע מודינא, ובספר בחינת הדת להגאון הפל
ר׳ אלי׳ דעל מעדיגא ובהערת החכם יש״ר לספר הזה, ובספר
האוצר לרי״ב לעווינזאהן, ובספר בחינת הקבלה להחכם הגדול
שמואל דוד לוצאטו נ״י.

והמלך (מלך מצרים) עשה להם כבוד גדול, והם בנו בירושלים בתי כנסיות ובתי מדרשות. אחר זמן מעט עלה לירושלים ר׳ עובדיה המון מברטנורה מארץ איטאליא מפרש המשנה, ושם השלים את חבורו, וימת בשנת ר״ן.

והנה הליכות אהב״י בימי התקופה הזאת בפרט, נעלמו ממנו, ורק בדרך כלל נדע כי אחרי שנים אחדות אחרי בוא הנצרים לא״י שב אף הנצרים מהם בראותם כי שלמים הם אתם, ואך שוא הלשינו עליהם שונאיהם, ומני אז ישבו ישראל לבטח בארץ הקדושה. ובימי הסולטאן זאלארין היו היהודים מאשרים בארץ, כי הסולטאן הזה אהבם ויקרבם בימין צדקו, גם העביר קול בכל מדינות מלכותו כי כל היהודים האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים ובכל הארצות יעלו ירושלימה וישבו שאננים ושקטים תחת כנפיו, ואז נהרו יהודים רבים מאד וישבו בירושלים איש תחת גפנו ותחת תאנתו, עד אשר באו הטארטארים (שנת ה״א ד׳ וכ״ה) ירושלימה, כי אז מצאו אותם צרות רבות ורעות בתגרת ידי הטארטארים צוררי ישראל, ונהרגו יהודים רבים, ויתרם ברחו מירושלים שכמה (כנזכר בכתב הרמב״ן לבנו).

ועל פי רוב היו מלכי מצרים מלכי חסד ואוהבי ישראל, גם המלך סאלי״ם אהב את היהודים, ור׳ יוסף המון היה רופאו וגדול בחצרו.

תקופה הרביעית

בשנת 5280 מלך סולטאן סלימאן הגדול בן סאלים הראשון הנזכר (והוא נקרא ג״כ סלימאן אבן אלים), והוא היה מלך גדול מכל מלכי אוטמאן, וישפוך את ממשלתו בכל ארצות המזרח והדרום כמעט, ומלכותו הגיעה עד העיר וויינזבורג במדינות אונגארי (וכבר הגיע במלחמותיו עד העיר רעגענסבורג). בשנת שבע למלכותו (שנת 5287) צוה לבנות את חומות ירושלים אשר היו מְפֹרָצות 308 שנה (משנת 4979)*). גם הביא מים העירה על ידי צִנורות ואפיקים, גם בָּנה את הברֵכה התחתונה אשר בירושלים**). ובעת לא ירדו מים בצנורות ההם, גם הברכה ההיא ריקה ואין בה מים. וכן בנה בשנת 5300 חומות העיר טבריא והוא היה מלך חסד, ויאהב את היהודים מאד, ויתן להם הרות גדולה לעסוק בכל מלאכה, גם איזה מִשמרת פקֻדה היו ביד היהודים בימי המלך החסיד הזה, וכפי רוב צדקתו היה גם רוב חכמתו, כי היה חֲכַם לבב ושוחר תושיה. והוא צוה לרופאו החכם ר׳ משה המון בן ר׳ יוסף המון רופא אביו סאלים, לתרגם לו את סִפרי הקֹדֶש ואת תפלות ישראל ללשון

---

*) ובספרי חכמי העמים מצאתי כי חומות ירושלים נבנו על יד סלימאן בשנת 5302, ולפי הכתב החרות על חומות העיר נראה שהית זאת בשנת 5287, ואולי גמר הבנין היה בשנת 5302, וכתב הנ׳ נכתב בתחלת הבנין, (הרב ר״י שווארץ נ״י).

**) כן מצאתי חרות בכתב ערבי על אבני שערי העיר ירושלים ועל בנין הברכה הנזכרת וכן על בניני הבארת (רעהר קיסטע), וז״ל: סלימ׳ אב׳ן אלי״ם שנת 945 לחגר׳א (היא שנת 5287) עכ״ל, (הרב הנ״ל)

ללשון ערבי , והתרגום ההוא מצא חן בעיני המלך , ויהגה בו בשקידה עזה . גם החכם ר׳ תם בן ר׳ דוד אבן יחייא היה רופא המלך הזה , ויאהב אותו מאד, ויהי איש מצליח בחצרו . וימלך סלימאן ארבעים ושש שנה וימים אחדים. אחרי מות המלך היקר הזה, ירדה ממשלת מלכי אוטמאן ממעלתה וגדלה , עד היום הזה , וכל מלכיהם לא הגיעו למעלת המלך הגדול הזה , ולכן לא אָרב אמרים על הליכות המלכים הדם ומעלליהם , ואך את המלך אשר בימיו נעשה איזה דבר ליהודים , אותו אזכיר בזה.

בשנת 5542 מלך סולטאן סאלים השלישי , ובימיו צָץ מַטה באָנאַפּאַרטה , פָּרח נאַפּאָלעאָן בארץ צרפת, ויעש גדולות ונפלאות בכל הארץ ובכל הגוים . ותהי ראשית גבורתו בארץ מצרים , כי עלה כשואה עליה עם חילו הגדול , וילכדה בשנת 5558 . משם נסע לארץ הקדושה למלחמה , ויבוא עזָתה, וילחמו אתו איבראהים ביי״א ממצרים ואחמ״ד גזא״ר פאַשאַ עמו . וביום כ״ה לחדש דעצעמבער (כסליו 5559) הרעיש את חומת העיר עזה וילכדה . אז היתה עת צרה לאחב״י יושבי העיר הזאת , כי הצרפתים עזי הנפש הֵרעו והשחיתו את היהודים , בחוזקת היד לקחו את כל רכושם , ובעברת זדונם גם את נפשם לקחו . והנמלטים מחרב הצרפתים נסו מתוך העיר ויתחבאו במערות צורים ובסעפי הסלעים עד יעבור הוות . בששי לחדש מערץ (אדר) בא באָנאַפּאַרטה עד העיר יָפו , וינקום ביושביה אשר מאנו לפתוח לו את שערי העיר בשלום , ויהרוג בתוכה ארבעת אלפים איש . ויהי כאשר שמעו יושבי העיר ירושלים את אשר עשה הגבור העריץ הזה ליושבי עזה ויפו ערי המבצר , וימס לבבם , ויחרדו ויפחדו מפני תנופת יד באנאפארטה אשר הוא מניף גם על ירושלים , ויצעקו

אל

אל ה׳ להצילם מחרבו החזקה והנורא, ויבַצרו את חומות העיר, ויחפרו חפִירות ושוחות עמוקות סביבותיה. באנאפארטה בא עִם מַחנהו הגדולה עד העיר ראמל״א, ומגמת פניו ירושלימה. אך בחמלת ה׳ על עַמו ועל עיר קדשו, היתה פתאם רוח אחרת את באנאפארטה, ולא הלך להלְהם בירושלים, וישב וילך אל עכו. וישמעו זאת יושבי ירושלים וישמחו שמחה גדולה מאד, וביהוד ליהודים היתה אורה ושמחה. ובשמנה עשר יום להדש א״ר הגיעו הֵיל הצרפתים עד מבצר עכו, ויצורו עליה. ובחמשה עשר להדש אפריל (ניסן) נלחם באנאפארטה עם הישמעאלים לרגל הר תבור, ושרי צבאיו קלעבער ומוראט השחיתו במחנה הישמעאלים, וַיַכוּם וַיַכתום עד הרמה, והנשארים נסו וַיִסָגְרו בתוך ערי המבצר. אז יבואו צרפתים רבים אל צפת וטבריא, ובכל אשר הִפנו הִרשיעו, וביחוד הֵרעו מאד לבני ישראל היושבים בערים ההן, ותהי אז עת צרה ליעקב. והיל הפאשא גם היל בריטאניא אשר תחת פְקֻדת השר סידניי סמיט, חָשפו את זרוע עֻזם, וילחמו ברוח הכמה וגבורה עִם הצרפתים הצָרים על מִבצר עכו, וַיַחלשו את באנאפארטה ואת כל הֵילו, גם מַגפה גדולה וְדבר הַוות פרצו במחנה צרפת בעת ההיא. וירא באנאפארט כי אָזלת ידו, וְנָשְתה גבורתו, ויעזב (בכ״א איר) את מבצר עכו, ויפן וילך בחרי אף, וַיאחז דרכו לשוב מצרימה, ויבוא שנית אל העיר יפו, ויהרוס את חומותיה, ובעיר הזאת מצא צרפתים רבים מאנשי הילו אשר נגעה בהם יד המַגפה, ויצו להשקותם סם המות לבל יהיו עליו למשא בדרך, וימותו ביום אחד אנשי החיל ההם אשר הערו למות נפשם במלחמות רבות. ויברח משם מצרימה, וממצרים שב לארצו צרפתה.

בשנת

בשנת 5568 מלך סולטאן מחמ״ד השני ויהי מלך חכם וישר.

בשנת 5592 פָּשַׁע מחמד עַלִי פֶּחָת מצרים במלך שלטון מאהאמע״ד הנזכר, וימלך בכל ארץ מצרים וארץ הקדושה, ארץ סוריא וארץ ערב, גם בחלק הדרומי אשר בארץ אנאטאליע עד נהר פרת. והאיש מחמ״ד עַלִי הוא אחד הגבורים הגדולים אשר בתבל, ושִׁמעו הולך בכל הארץ, כי על כן אספר בזה שמץ דבר מתולדות ימי חייו והליכותיו מיום הִוָּלְדוֹ עד אחרית ימיו: מחמד עלי נולד בשנת 1482 למספר העגירא (הוא 1769 לספירת הנצרים) בעיר קאַפַּאַלאַ אשר בארץ מאַצעראָניען · אביו היה שר מֵאות על חיל הַפֶּחָה אשר בעיר קאַפַּאַלַאַ הנזכרת, ולא שָׁת לבו על חִנוּךְ בנו, גם לא פָּקַח עיניו על דרכיו ומעשׂהו, ובכל זאת התנכר הנער מחמד במעלליו כי רוח חכמה וגבורה נוססה בו, וְהָיָה יהיה לאיש מופת בארץ · בימי ילדותו הֵחֵל להראות את עֹצֶם ידו והכמת לבבו בהצותו על העברים אשר התפרצו אז מפני ארוניהם הַפֶּחָה אשר בעיר קאַפַּאַלאַ, כי הוא הכניעם וישיבם אֶל הַפֶּחָה כבראשונה · אחרי כן כאשר לכדו הצרפתים את ארץ מצרים, הוסיף עוד מחמד עלי להראות את תעצומות עֻזו ותחבולותיו הרבות, כי הִתְגָּר מלחמה עם הצרפתים, וַיַּכֵּם מכה אחרי מכה, וַיִּתֵּן חתיתו בלב העריצים ההם, ויהי לנס · והשלטון שמע את כל הגדולות אשר עשה הגבור המשכיל הזה, וינשאהו מִשְּׁפַל מדרגתו, וישימהו לְנְצִיב מלך בארץ מצרים (בי״ר מערץ 1805 לספירת הנצרים) · ובעת ההיא אנחה מצרים תחת עול מושלים אכזרים הנקובים בשֵׁם ... או מאמעלוקים, והוא הכניע את זדונם בחרבו הקשה,

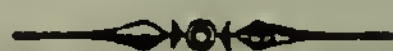
ויפרוק

ויפרוק את עֹלָם מעל צוארי בני מצרים, ותשקוט הארץ · ואחרי חדשים מעטים הוסיף עוד השִׁלטון לרומם את מהמד עלי, ויקימהו לְפֶחָה על כל ארץ מצרים (בתשיעי להדש יולי 1805 לספירת הנצרים) · מהיום ההוא והלאה נודע שֵׁם עלי בכל ארצות קדם, וייראו ממנו · כי הגדיל לעשות, ובכל מלחמותיו הרבות והעצומות הִפליא לְהָעִיר כיד הכמתו הגדולה ורוה גבורתו העזה ותחבולותיו ומועצותיו הנפלאות עד מאד, ובְחזקתו גָבה לבו עד להשהית, ויתאמר כי בְכֹחַ ירו לָכַד את ארץ מצרים, ובתבונות כַּפיו הכניע את כל הארצות תהתיו, ולו יאתה המלוכה על הארצות ההן · ובכן פָּשַׁע באדוניו השִׁלטון ויקרע את כל ארץ מצרים מירו, ואת כל הארצות אשר זכרנו ובשִׁבתו על כסא מלכותו, שָׂם לו את הליכות מלכי איראפא לְקַו, ואת הכמתם וישרם למִשקולת · הוא אהב את כל הַגרים הגָרים בארצות מלכותו, וביהוד יט חסד אֶל הנצרים המִתגוררים תחת שִׁבטו, כי בעוד בימי עלומי היתה אהבת הנצרים נטועה בלבבו, כי אז הִתְוַדָּע אֶ סוחר צרפָתי אשר שמו ליאֹן, והוא הִשריש בקרבו את האהבה הזאת אל הנצרים · ולאיש הצרפתי הזה הרבה מהמד עַלִי להיטיב כל ימי חייו. כל יודעיו ומכיריו יעידו ויגירו כי הוא אוהב מאד את המלאכה ושונא את הבטָלה ויומם ולילה לא ישבות ולא ינוה מעבודתו הרַבָּ והגדולה העמוסה עליו · עבורה אשר אין בְּכֹחַ בן אדם לעשותה · הוא הֵרים את קרן החכמה בארצותיו, ויָשֶׁ את סְהַר אלכסנדריא אֶל כבודו הראשון, בימיו התנערו ע קרומים ובנינים עתיקים מֵעֲפַר שִׁממותיהם, והיכלי יְמוֹ עולם וחָכמות דורות קדמונים הֵרימו את ראשיהם מעַרְמ עֲפַר המות · גם להיהודים השוכנים בצלו, הִטָּה חס

וישרו

וִישרו, ובני בליעל לא יוסיפוּ עוד להרגיזם ולהשחיתם כבתחלה ·

בשנת 5600 מלך בן שלטון מחמ״ד הנ״ל, הלא הוא השלטון עבדא״ל מגי״ד · והוא נלחם עם מחמד עלי וינצחהו · ויקח מידו את כל המרינות אשר קדע מיד אביהו, ורק ארץ מצרים וכל מרינת אפריקא כוש ונוביא ווזלתן נשארו תחת ידי מחמד עלי ·

סדר הדורות מהתקופה הרביעית ·

בשנת 5285 היה בארץ ישראל חכם אחד מעיר ליוורני (בארץ איטאליא) ויסבב את כל הארץ (ודבריו נזכרים בסוף ספר שבחי ירושלים), ואעתיק בזה איזה דברים מספּוּריו לדעת את מעמד היהודים בארץ ישראל בימים ההם: בעין זיתון (סמוך לצפת, וכעת לא נמצאים שם יהודים) מצא ארבעים בעלי בתים ולהם בית הכנסת עם כ״א ספרי תורות · בצפת יותר משלש מאות יהודים ולהם שלשה בתי כנסיות · בעלמא (כפר לדרום קדש נפתלי כשתי שעות וכעת אין בו יהודים) חמש עשרה בעלי בתים ולהם בית הכנסת · בכפר גית (הוא גת חפר) ארבעים יהודים · בשכם שנים עשר · בחברון עשרה, ולהם בית הכנסת · בירושלים שלש מאות, ומהם חמש עשרה אשכנזים (מלבד אלמנות יותר מת״ק) · טבריא חרבה ושממה ולא מצא שם אדם · בכפר ענן (כפר כנינא, וכעת אין בו יהודים) שלשים יהודים ולהם בית הכנסת, בבירות עשרים ולהם בית הכנסת קטנה יפה

עד

עד מאד · בדמשק חמש מאות יהודים, ולהם שלשה בתי כנסיות, עכ״ל.

בשנת 5585 בימי הסולטאן מוראַ״ד מלך תוגרמה (בשנת שלש למלכו) היה בירושלים השר הישר מהמד פאשא, ואז ישבו יהודים רבים בעיר האלהים, לא היה כהמון הגדול ההוא מיום גלות בני יהודה מעל אדמתם, ורבים מהם בָּנו בתים, ויזרעו שדות, ויטעו כרמים, ושממות דור ודור קוממו, וישבו בטח ושאנן ואין מחריד. אך פתאם קָדַר עליהם היום, וְשֹׁר מִשַּׁדַי בא! כי בעת ההיא קָנָה איש הַמס ושמו בן פרוך (גבר שְׁתֻם העין) מיד משנה המלך (שר דמשק) את ממשלת העיר ירושלים, וביום השבת כ״ו טבת בשנה הנזכרת עלה העריץ הזה ירושלימה ושלש מאות אנשי חיל אתו · והוא הציק מאד לכל יושבי העיר, וביחוד לאהב״י היושבים בתוכה · כי שָׂם עליהם עלילות דברים לקחת את כספם ואת זהבם וכל אשר להם · את ראשי העֵדה אָסר בזקים וישימם בבית האסורים וייסרם ביסורים קשים ונוראים במאד מאד ועל שערי העיר העמיד שומרים לבל ינום איש יהודי מתוכה. סוף דבר כי האכזר והעריץ הזה שָׁדד את כל חיל היהודים, ויאכל את שְׁאֵרָם מעליהם, ואת עצמותיהם פִּצֵּחַ, ואין קץ לכל הרעות הנוראות אשר עולל לם בזדונו. ויהי כאשר ראו היהודים כי חייהם לִשְׁאול הגיע ואין מִקְוֶה. וישלחו בסתר לעיר הבירה קאָנסטאַנט·נאָפּאָל אל ראשי קהל ישראל אשר בתוכה, ויתחננו אליהם כי ילכו אל שער המלך לבקש על נפשות אחיהם הֻכָּתים להֵרג בידי הגבר בן פרוך שתום העין. ויצו המלך למשנה (שר דמשק) לגרש את הבליעל ההוא מירושלים. אך בן פרוך בראותו כי כלתה אליו הרעה, שלח מתנות רבות

למשנה

למשנה המלך, ויתן לו שוחד לבל יעש לו מאומה · והמשנה ־ראה אָוֶן ולא הִתבונן, כי ירא ללחום עם בן פרוך, ומה גם כי כבר לכד את המבצר מגרל דור בתחבולתיו (ביום כ״ב כסליו שפ״ו), ויגרש משם את האג״ה ואנשיו (הוא השליש אשר שם המלך בתוך המבצר לעבדו ולשמרו), וישב בו, וישם שם מפקורי הה״ל אשר לו, אנשי מלחמה וגבורי כֹחַ · ואז הוסיף האכזר היה להרע ולהצר לישראל, עד אשר בחרו מות מחיים, ולא היתה עת צרה כזאת ליעקב מימי טיטוס ואנדרי׳אנוס · אך לא לעולם יקצוף ה׳, ולא לנצח יבער כאש המָתו! ויחמול על עַמו ועל עיר מִקדשו, כי מלאכים באו מדמשק ויגידו לבן פרוך כי המלך צִוה לכל הַפחות והשרים אשר סביבות ארץ יהורה לעלות עליו למלחמה ולהשמירו מתחת השמים אם יקשה עוד את ערפו לבלתי צאת מירושלים · אז נפל פחד המלך על האכיר הזה, ויטעון גמלים והמורים רבים מהגזלות והחמָסים אשר גזל וחמס בירושלים, וישלחם, ויצא הוא ואנשיו מירושלים ביום ג׳ י״ב כסליו שפ״ז, וישמח הר ציון, ולכל בני ישראל היתה הרוָחה · (ספר הרבות ירושלים הנדפס בווינעציא) ·

בשנת תקע״ח היה איש חסיד וגביר מפורסם כמשנה למלך בעיר עכו, ושמו מוהר״ר חיים פ״חי זצ״ל ממשפחת פרחי בעיר דמשק, ושמו הולך בכל הארץ, והוא גדול ונכבד מאד בעיני השרים היושבים ראשונה במלכות בעיר קאנסטאנטינאפאל, ובעיני המלך והגבירה, עד כי נִשאו המ״לך כמושל בכל הארץ, ועל פיו יצא הפאשא ועל פיו יבוא, ובלתו לא ירים איש את ידו ואת רגלו · אמנם צדקת הצדיק הזה גברה על גדולתו, כי ביתו היה פתוח לרווחה

לרוחה, ויהי איש חסד ונדיב לב ויקר רוח ונפש טהורה · וּשְׁפעת חסדיו לבני עַמֵנו יושבי ארץ ישראל אין להגיד ואין לספר · בימיו לא נשמע קול נוגש בכל בתי היהודים, וכל יושבי ארץ ישראל האמינו כי פקד ה׳ אותם, וישלח להם מושיע וָרָב · אך לא לעולם חֹסֶן ישועות! כי הפאשא הרשע והאכזר אחמא״ד דשיזא״ר אשר בעכו, קנא בהצלחת הצדיק ר׳ חיים הנ״ל, וישם עליו עלילות דברים, עד כי שלח ידו וַיְנַקֵר עֵין אחת של הצדיק, גם חתך ראש חוטמו (כי בעת ההיא מרד העריץ אחמא״ד גם במלך, והמלך ירא ללחום אִתּוֹ) · ואחרי מות האכזר ההוא, נבחר סלימא״ן להיות פאשא בעכו, והגביר ר׳ חיים פרחי שָׁב אֶל כבודו הראשון · בימים ההם היה שר ונדול בעיר עכו, והשר ההוא היה רֵעַ נאמן וידיד אמת להגביר פרחי, ואחרי מות השר ההוא, אמר הגביר פרחי לעשות חסד עם בנו הקטן עבדאלל״א אשר השאיר אחריו · ויקח את הנער עבדאלל״א לביתו וילמדהו חכמה ודעת ויהי לו לבן. ואחרי מות סלימא״ן פאשא בעכו, בָּחר הגביר את עבדאלל״א הניכו, וישימהו לפאשא תחת סלימא״ן, ויהי לו כאב ובעצתו יַנהֵהו בכל דרכיו ומעלליו · ויהי בשנה השנית לִמְשׁוֹל עבדאלל״א, ויוכיח אותו הגביר ר׳ חיים פרחי על אשר הוא עושה שלא כדת וכמשפט, ויחר לעבדאללא מאד, ויבן כי הצדיק הזה יהיה לו למכשול במעשה רִשעו, ויתנהם עליו להרגו, וישם לו בסתר עלילות דברים לאמר כי הוא מורד במלך ובן מות הוא על פי דין ומשפט ויבואו אוהבי הצדיק מגדולי הישמעאלים · ויגלו את אזנו כי הפאשא חרץ עליו משפט מות, וייעצוהו לברוח ולמלט את נפשו, וימאן הצדיק לעשות כן כי אמר פן ישפך

הפאשא

הפאשא את חמתו על היהודים בראותו כי בָרַח איש חֶרמו, וטוב לו למות בעד אֶחיו ובני עמו׳ ויהי ביום ה׳ פ׳ ראה שנת תקע״ט, ויצם הצדיק ביום ההוא (ערב ר״ח אלול), ולעת ערב בא לביתו אחד השרים עם אנשי חיל, ויקראו לפניו את מאמר המשפט של הפאשא כי בן מות הוא, ואחרי כן חֲנקוהו בביתו וימת׳ וביום המחרת צוה הפאשא להשליך את גְוִיַת הצדיק במצולות ים, ולא נְתָנו לְהִקָבֵר בקִברי אבותיו, ואת כספו וזהב הונו ורכושו וכל סְגֻלות היכלו וחֲצרו, לקח לו הפאשא׳ ואשת הצדיק וכל בני ביתו ברחו דמשקה, ומרוב צרה ויגון מֵתה אשת הצדיק בדרך ותקבר בצפת׳ וכל בני ישראל המתגוררים בארץ הקרושה שמעו את הדבר האיום והנורא הזה, ואימת מות נפלה עליהם, ויהרדו וירגזו לרגעים, ויבכו ויתאבלו ויספדו על מות הצדיק הקרוש ר׳ חיים ז״ל, ויקרעו שמלותם וישבו לארץ ומאנו לְהִנָחֵם׳ והפאשא העריץ עבדאלל״א אחרי אשר בִצֵע את נִקמתו באיש חסדו אשר גִדלו וינשאהו, שָפַך את חמתו על היהודים עִם הצדיק הנִרצח, ויצו לנגוש אותם ולקחת מירם את המס אשר הניח להם המלך כל הימים אשר היה ר׳ חיים בגדולתו, ובעיר צפת אָסר את כל היהורים בבית האסורים למען שַלם לו כסף רב ועצום עד מאד, וימכרו את בתיהם ואת מלבושיהם וכל אשר להם, ויתנו להפאשא את תאות נפשו׳

וישמעו אחי הצדיק ר׳ חיים אשר ברמשק את המעשה הנורא הזה׳ ויקנאו לאחיהם קנאה גרולה׳ וישימו על לבם לנקום את דמי הצריק׳ ואלה שמותם: הגביר המפורסם החסיד מוהר״ר שלמה (המכונה סליבאן)

פרחי

פרחי, הגביר תם וישר מוהר״ר רפאל פרחי, והגבי
הצעיר מהם לימים ר׳ משה פרחי. וילכו שלשת האחי
האלה וישכרו את סלימאן הפאשא אשר בדמשק וא
מוסטאפ׳א הפאשא אשר באחלאב (אלעפפא), ועוד ש
פחות (פאשאם) אשר הם תחת ממשלת שני הפחו
הגדולים הנזכרים בזה, ומחנה גדולה של אנשי חיל
גם קבלו מעיר שטאמבול את פקדת השי״ך א״ל סאל״ם
ילחמו עם עבדאלל׳א פאש״א (והשיך א״ל סאל״ם הו
הראש לכל שופטי מלכות הישמעאלים, והוא יועץ ור
של המלך והתימתו כחתימת המלך)׳

בשנת תקפ״א בחרש ניסן באו הגבירים הנ״ל ע
הפחות ואנשי המלחמה לארץ הקרושה, וישלח עבדאלל
פאשא את אנשי חילו מעיר עכו להלחם עם ח
הגבירים, ויחנו בנשר הירדן, (דשיוז״ר אבנ״י יעקו״ב)
וַיִנָּגְפוּ צבאות חֵיל אבדאלל״א לפני חֵיל הגבירים
וינוסו משדה המלחמה, וישובו אל ארוניהם בבו
וכלמה׳ ואז באו הגבירים ארצה הקרושה, ויב
מושלים חדשים בכל הארץ, ואת המושלים אשר ה
עבדאלל׳א הסירו מפקודותיהם׳ אחרי כן באו הגבידים
עד שערי העיר עכו, ויצורו עליה, ויהי רעב ג
בעדך, עד כי היתה ביצה אחת בערך 70 נד
(והוא בערך שלשה דוקאַטי בעת ההיא) וכֶבש א
900 גרוש (בערך 39 דוקאטי), ויצורו עליה ארב
עשר הדשים׳ אך השעה שחקה לעבדאלל׳א, כי ה
נתן שוחד לאנשי בליעל וימיתו בסתר את הצדיק מוה
סלימאן בְּתֻמּוֹ בברותו סם המות, וגם הפא
כוסטאפ׳א עשה מלאכתו רמיה, ולא לָחַם באמת׳ וי
הגביר

הגביר מהו״רר רפאל כי מת אחיו הגדול, ויירא מאד
גישב דמשקה הוא וסלים״ן פאשא וכל אנשי חֵילו בחדש
ניסן הנ״ל, והפאשא מוסטאפ״א עמד עוד על משמרתו
עד חדש סיון, וילך גם הוא לדרכו עִם כהנהו ·
ועבדאלל״א שלח מלאכים אל כחמר .עִלִי פַּחַת מצרים,
ויחל את פניו כי ידבר עליו טובות לפני השִׂלטון
בקאנסטאנטינאפאל, וַיֵעָתֵר לו כחמר עַלִי, וימלא את
שאלתו. ואז נודע להַשִׂלטון כל אשר נעשה בארץ
הקדושה, כי עד היום ההוא לא ידע עוד השִׂלטון את
אשר עשה הפאשא עבדאלל״א להגביר ר׳ חיים ז״ל, את
אשר להמוּ ארבעה הַפַּחוֹת עִם עבדאלל״א, גם את פקֻדת
השי״ך א״ל אסל״ם אשר נשלח לאחי הנרצח ע״י היהודים
גדולי העיר קאנסטאנטינאפאל, ובפרט על ידי הגביר
המפורסם לשם ולתהלה מוהר״ר בכור קארמאנא זצ״ל,
בלי ידיעת השלטון · ויחר להשלטון מאד, ויגרש את
שי״ך הנ״ל מעיר המלוכה, וישלחהו אל ארץ אחרת ארצה
קדם (כי לא יוכל להמיתו), ועל הגביר בכור קארמאנא
שפך כאש חמתו, וישלח ביד עבדיו ויפגעו בו וימיתוהו
בחדש תמוז שנת תקפ״ב ·

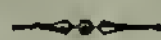
וירא הפאשא עבדאלל״א כי השעה משחקת לו,
גבה לבו עד להשחית, ויפשע בכבוד מחמד עלי מליצו
אשר הצילו מחמת השלטון וזעם אפו · וישמע מחמד עלי
נאץ, וישלח את בנו אברה״ם פאשא ממצרים בשנת
תקצ״ב להקריש מלחמה על עבדאלל״א · ויבא הגִבור
משכיל אברהים פאשא ויצר על עכו, ובזרוע עֻזו לכד
את העיר הבצורה הזאת, ויתפוש את העריץ עבדאלל״א
, ויוליכהו בשביה מצרימה, וכל הארץ נִכבשה לפני

 אברהים

אברהים פאשא· ואז הונח ליהודים מכל מצוקתיהם
וישאפו רוח חיים , כי המושל הצדיק אברהים יצא
בעקבות מלכי איירופא , מלכי ההסד , ויעש משפט וצדקה
בכל מקומות ממשלתו , גם כרת ברית עם הקאנזולים
מארצות איירופא , ויכבדם ויחזקם , והם עומדים בפרץ
וסוככים בכנפיהם על כל בני ארצם הגרים בארץ ישראל
ומליצו בעדם לבל יתנו מס וכסף גלגולת , וכל משפטיהם
ודברי ריבות אשר להם יובאו לפני הקאנזולים ודבר אין
למושלי המדינה עמהם ·

הוספות לספר שולמית

למען אחי ורעי השאפים על חקר שמות ערי קדומים ותולדות ימי עולם האצורים באוצרות ספרי הקדש / אציגה נא בזה שתים שלש הערות יקרות אשר שלח אלי גבר חכם ומשכיל וחוקר קדמוניות ••• כש"ת כהר"ר נפתלי בן הרב וכו' מ' פ נ ח ס ז א ב הלוי נ"י / נכד הגאון הצדיק מהר"ח מדיהרנפורט ז"ל / גם את אשר השיבותי לו אני על דבריו •

שולמית צד ל"ג הערה ב', הערתך על שם פוטיפרע העירה אזני לשמוע בלימודים ולהוות דעי גם אני, ואומר: כפי המספר בספרי דברי הימים למלכי מצרים, ראשון למלכיהם הנה הוא מֶנָאוס אשר נטע אהל אפדנו בעיר הבירה טהעבען (אמון) (ואולי קראו הנביאים את העיר הזאת על שמו (באשר קראו כן גם סופרי חכמי העמים). ובפי נחום האלקושי (ג', ה') מנא אמון, וירמיה (מ"ו, כ"ה) אמון מנא, ותהסר אות מ' בתחלה והברת ום בסוף כמו מף מן שם מֶמפיס • • •) והמלך הזה בנה ויכונן את העיר מף (או מנף לדעת החכם שד"ל) ויעש לו שם עולם בין עמי הארצות על ידי הבנין הנורא אשר בנה להאליל פטי (Phta או Phthi) אשר לפי ספורי המצרים עמלו הבונים בו שלשת אלפי שנים. ואחרי המלך הזה, קם מלך חדש הנקרא אַמֶנְמַא וַיֵשֶׁב בקרית מלך רב און (oyein בלשון מצרית, Heliopolis בלשון יונית, ובית שמש בלשון עברית). ואל העיר הזאת נָהרו עמי הקדם להשתחוות

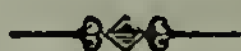
ולזבוח

ולזבות להאליל פרע (Plira) אשר המלך הזה הקים לכבודו עמוד רם ונשא הקורע לב השמים בשיא חסנו · ושני האלילים האלה פטי ופרע היו נקובי ראשית האלילים בארצות המזרח בימים קדומים ההם . ורוב חכמי העמים יאמרו כי פרע נקרא גם בשם פטי (וע׳ קורות התבל בערך רפאנגיגוע פער= הקטוניסע דער עגיפטער) . ועל פי הדברים האלה מה נקל לשער כי הכהן אשר כהן להאלילים ההם בעיר און , נשא את שמותם לתואר , ונקרא פטי־פרע כהן און־ גם לפ״ז יתכן כי כל מלכי מצרים נקראו בשם פ־עה על שם האליל פרע , כי המצרים עשו להם את מלכיהם לאלקים כנודע — · ואנב אורחא אעיר על הכתוב (בראשית מ״א , מ״ה) אשר הקשו המפרשים לשאול מה יתן ומה יוסיף לנו אם נדע כי פרעה נתן ליוסף את בת כהן און לאשה ? אבל כל הוגה בדברי ימי מלכי מצרים הקדמונים , יראה כי לא לחנם הוריענו הכתוב את הדבר הזה : כי בדברי הימים ההם יסֻפר כי שתי כתות משלו בארץ מצרים , כת הכהנים (פריסטער קאסטע) וכת אנשי המלחמה (קריגעס קאסטע) , ומבלעדי רשיון הכהנים לא ירים איש את ידו ואת רגלו להיות מושל ושליט במצרים , והם היו מרואי פני המלך מבקר עד ערב , היושבים ראשונה במלכות, והם שפטו לפי הזמן והמקום מה לעשות ומה לתקן , והמלך הלך על פיהם בכל הליכות ממשלת ידו. ובאשר בחר פרעה ביוסף בהיד ה׳ ויתן לו את טבעתו וירכיבהו במרכבת המשנה פָּחַר פַּחַר לשלחהו על פני ארץ מצרים, אולי לא יאבו ולא ישמעו לו המצרים בגלל אשר לא נבחר על פי הכהנים , ועל כן הסב בתחלה את שמו לשם «צפנת פענח» להוריע לכל כי הוא מפענח צפונות וכל רז לא אנים לו כאחר מחכמי הכהנים , והוא גם הוא אב וכהן למלך , ואחרי כן נתן לו את בת כהן

און

און לאשה, ואז יצא יוסף על ארץ מצרים --. (ועתה נבין כוונת הכתוב (בראשית מ"ה, ח') וישימני לאב לפרעה וגו' פי' לאב ולכהן, כמו בשופטים (י"ז, י') והי' לי לאב ולכהן— ועל זה אמרו בב"ר (פרשה צד) וישימני לאב ולפטרון כו' וכן בירושלמי ראש פטרבולי, אב בלשון רומי פי' מֵגין בעד אדם, והכהן הוא המֵגין בעד העם· · ' · ועד היום נקרא הכהן בלשונות העמים בשם פאטער) — · · · ·

נפתלי הלוי

ואלה הדברים אשר השיבותי להמשכילהנ"ל:

השערתך על דבר השם פוטיפרע, קרובה היא לשמוע, ואני מוסיף על דבריך כי אולי נקראה גם העיר פִּתֹם על שֵׁם האליל פטי, ואולי נקראה גם הכהנת הירועה פיטיא על שֵׁם העיר הזאת פִּתֹם אשר כהנה בה בראשונה להאליל פטי הזה— · ועתה שמע נא, ידידי, עוד השערה אחת אשר שערתי על דבר שֵׁם פוטיפרע: דע נא כי יִתָּכֵן היות השם פטי קִצור מִשֵּׁם יופיטער, כי פטי היה בעיני המצרים אֲבִי האלילים כנודע לבקי בתולדות מצרים העתיקה, וגם יופיטער נחשב לַאֲבִי האלילים, כי (לפי דֵעִי) הָרכב השם הזה מן יו אשר פי' «אלהים» ומן פיטער אשר פי' «אב» (פאטער), ובהצטרף שני השמות יו־פיטער יהי' פי' «אֲבִי האלהים» (גאָטטער פאטער) (ולקצר בשמות נהוג מאד בימי קדם כמו פְּרַדְנַפַּאל מן אסר חדון פול, ועוד רבים כאלה—) · וע"פ הדברים האלה יתכן מאד כי כִּהֵן און אשר כִּהֵן להאליל יופיטער

פטי

(פטי) ולהאליל פרע (פלירא), נשיא את שמותם עליו, ונקרא בשם פוטיפרע, אשר הוא מֻרכב מן יופיטער (בהיפך אותות בדרכם אז—) ומן פרע . . . .

ועתה אודיעך את אשר שערתי אני על דבר השם נא אמון: אך בהחלה אקרים לך את אשר יספרו לנו חכמי הטעאֹלאָגים פה אחד: כי׳ בדורות קדומים מאד האמינו המצרים בסבה ראשונה קונה שמים וארץ, וקראו אותה בשם פְּתַם (הוא פתַי הנזכר), ובאיר השם הזה בלשון גפטית (קאפטים) הוא «בּוֹרֵא הַכֹּל» (כעדות החכם אייזעביוס), וכן נמצא בספרי מצרים הקדמונים: «יש אחד אשר הוא לא נברא רק ברא הכל, והוא ראשון והוא אחרון, הוא רוח חיים לכל היקום, והוא שֹׁרֶש כל יש, הוא השמש והוא הירח וכו׳» ואו״כ יתכן כי המלך הראשון אשר מָלך במצרים הקדיש את קרית ממלכתו להסבה הראשונה וקרא אותה בשם אָמוֹן (אשר הוא כשֵׁם אָמֵן בעברית, כי לשון מצרים העתיקה קרובה מאד לשפת עֵבר, כידוע) ובאור שֵׁם אָמוֹן במִצרית כשֵׁם אָמֵן בעברית, הוא אמת, — ויתכן עוד כי גם את שמו קרא המלך הזה על שֵׁם אֱלֹהָיו «מנא» אשר הוא «אמן» בהיפך אותיות כמנהגם אז בשמות עצמים פרטים, והברת ום נוספת היא —. גם נקראה העיר לפעמים בשם «נֹא» על שֵׁם המלך מנאִים הזה בחסרון המ״ם בתהלתו ובהוספת הברת ום בסופו, וכמו מֹף מן מֶמפיס (כאשר העירות אתה בצדק). אולם לפעמים נקראה העיר הזאת גם בשם מנא בלי חסרון המ״ם כשם המלך הזה מנא. והנה נחום האלקושי (ג׳, ח׳) יקרא אותה בשם נֹא, וירמיה הנביא יקרא אותה בשם מנא: «הנני פוקד אל אָמון מִנֹּא (ירמיה מ״ו כ״ה), והמ״ם של מנא איננו

כנוי

כְנוּי שמַנו וכן גם המ״ם של מְנִי בירמיה (נ״א, כ״ז), וכן מִנִּי שמחוך (תהלים מ״ה, ט) שתרגם יונתן מַאֲרַע מִנִּי יהרונך —. גם קרוב לשמוע כי כִוֵּן ירמיה הנביא ז״ל באמרו הנני פוקד אל אמון מנא ר״ל על אמון עיר של המלך מנא (מנאוס) כמו עיר סיחון שפי׳ עיר של סיחון, וכמו עָר כובא קִיר מואב, וכן נחל אשכול שפי׳ נחל של האיש הנקרא אשכול, ואכמ״ל · ואגב אפרש את הכתוב הנזכר בירמי׳ (שם): ״הנני פוקד אל אמון (עיר של המלך) מנא (מנאוס) ועל פרעה (מלך מצרים) ועל מצרים (עַמּוֹ) ועל אלהיה ועל מלכיה (כי מלכים רבים מלכו כאחד במצרים, או אלהיה הם הם מלכיה, כי לפי הבלי המצרים מלכו עליהם האלילים שנים אין כמספר) ועל פרעה (הוא האליל פ״ע הנ״ל) ועל הבוטחים בו (באליל ההו זה) · ולפ״ז לא יקשה עוד למה נזכר שתי פעמים שֵׁם פרעה בפסוק הזה, כי הראשון הוא המלך, והשני הוא שֵׁם אלילם (וע׳ פ״צ מש״ש הרב ר״מ נ״ז נ״י) ·

והנה על הערתך אשר העירות עה״פ (ראשית מ״ה), אודיעך כי כבר קדמוך בזה מבארים רבים, וכן כתבתי גם אני בס׳ שולמית בשם ההכם העערען. וע״ד באורך עה״פ (ראשית מ״ה, ח׳) «וישימני לאב לפרעה», אודיעך כי הוא מצא הן בעיני, והנני להציע לפניך את אשר שערתי גם אני עה״פ הזה זה ימים רבים: כי לפ״ד יתבררו דבריו על פי הכתוב (שם מ״א, מ״ג): וירכב אותו (את יוסף) במרכבת הַמִּשְׁנֶה אשר לו ויקראו לפניו אַבְרֵךְ, ופי׳ אב למלך, כי ריך באורו מלך (ומזה גם רייך בל״א) ובארצות הקדם נקרא כל משנה למלך בשם אב למלך, ועד היום הזה יִקָּרא שֵׁם המשנה בשם אב · וזהו וירכיבהו במרכבת המשנה

ויקראו

ויקראו לפניו זה הוא אב למלך (אב־רך) . וזאת היא כוונת יוסף באמרו וישימני לאב לפרעה פי׳ למשנה למלך., כי פרעה פי׳ מלך בלשון מצרית העתיקה (וע׳ נעוענייס בס׳ אוצר המלים) — . . . .

קלמן שולמאן

שָׂשׂ אנכי על אִמרותיך הערוכות אלי · · · ודע נא כי השערתך על ארות העיר פִּתֹם כי היא נקראת ע״ש האליל פטי, גם השערתך כי מנא הוא שם אמן בהיפיך אותיות וכו׳, שתי ההשערות האלה מצאו חן בעיני, ועל שתיהן אעידה לי עדים נאמנים מספרי דברי ימי התבל (וועלטגעשיכטע), כי בם יְסֻפּר כדברים האלה: רעמסס הגדול (ראמסעס דער גראָססע) בָּנה את העיר רעמסס על ידי עבודת פרך אשר העביד את בני ישראל · והוא היה ממלכי ארץ מצרים (פֿאָן דען איינהיימישען קאָניגע), כי מלפנים פרצו בארץ מצרים גוי עז (נְמָדן וְוֶמִיטֶן) וימליכו מלכים על הארץ הזאת מקרב אחיהם, והמלכים ההם נקראו בשם רֹעֵי־עֵדֶר (Hykso) ושלטו בשבט ברזל במצרים בערך ארבע מאות ושלשים שנה (ולפ״ז בהיר לנו ספור הכתוב (שמות א׳, ח׳) ויקם מלך חדש על מצרים, והוא המלך רעמסס הנזכר אשר לא היה ממלכי הרֹעים (היקסאָם) אך מן המלכים החדשים הַיִּלֹדִים על אדמת אֶניפטען — ולפ״ז לא יקשה לנו עוד מדוע לא נאמר וימת מלך מצרים · · ·) · ורעמסס הוליד את בנו מנא־פטי (Mene-phta) וכו׳ · ובלתי ספק נקראת העיר פתם על שם בנו המלך הזה אשר נשא את שמות שני האלילים

על

על שמו, הלא הם אמן אשר הוא בהיפוך מנא, ואת שם פטי, וע״כ נקרא בשם מנא־פטי ·

אודך ידידי אל הערתך היקרה אשר העירות (עפ״י דברי על הכתוב החתום (ירמיה מ״ו, כ״ה) הנני פקד על אמן מנא, עיר של מנאוס, כמו עיר־סיחון, ונאמנים דבריך, וכמתכנתם נמצא בתורה עיר־שכם (בראשית לג י״ח) ופי׳ רשב״ם «עיר שכם, עירו של שכם כי (אולי צ״ל כמו כי־) חשבון עיר סיחון מלך האמורי הוא (במדבר כ״א, כ״ו) כדכתיב וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ, והמפרש שכם שם העיר טועה הוא» · ושגגה יצאה מלפני ידידנו המבקר כהר״י רייפמאן נ״י (ציון תר״ב שבט) בהפצולהעתיק דברים רבים ממקומם אשר אינם ראוים לביא שם, כמו בדברי הרשב״ם פה אשר יכתוב עליהם: «ומי האיש לא יעיד ויגיד כי אהרי מלת החוי צ״ל כל הדבור המתחיל נשיא הארץ הכתוב בפרשה ל״ד ב׳?» ואמנם שֹרֶש דברי רשב״ם שם הוא רק מנשיא הארץ הדרוש אל מקום החפץ פה, ופי׳ כמו שהעיר חשבון נקראת עיר סיחון על שם נשיא ומושל ארץ האמורי הנקרא סיחון, כן נקראת עיר־שכם על שם נשיא הארץ אשר שמו הוא שכם, אך אם נאמר כי הדבור המתחיל נשיא הארץ נמשך על פרשה השנית, אז יהיו דברי הרשב״ם סתומים וחתומים — ·

ועתה שמע נא גם את השערתי על דבר פי החירות: דעת יונתן ידועה כי היא העיר טנים במצרים, ולחכמי העמים עוד דעות רבות ושונות · אך כפי הנראה כמשמעות המקרא הוא נ״כ שם אליל כמו בעל צפון, וע״כ נ״ל כי הוא שם האלילה המפורסמת אז בשם Pach ובשם Hathor (והיא היתה נודעת בכל ארץ מצרים מקצה הנילום עד מצרים

העליונה, ונשאה שמות רבים בכל חלקי מצרים, והיא האלילית אשר נמצא בהיכלה בעיר זַית (Sais) חָרות על לוח השער לאמר: הפרי אשר ילרתי, היא השמש, והחכם פלוטאַרך מעיד כי הוא מצא כתוב שם כרברים האלה: איך בין אללעס וואס רא איזט, וואס וואר אונד וואס זיין ווירד· מיינע הוללע האט קיין שטערבליכער נעלופטעט —) וכבר אמרנו כי בני הקרם יחליפו האותות בשמות ע״פ, וגם העברים נהגו כן, וא״כ Hathor כמו Haroth ואם נחבר את שני השמות יחד, נמצא Pachharoth כמו בעברית פי החירות · · · · · גם אוריעך כי באור שם פיראמיד אשר הלכת בעקבות החכם רי״ב לעווינזאהן, ללא אמת הוא, כי אנהנו יורעים נאמנה כי פיראמיד הוא תיבה גפטית Coptisch והרגומה קרני־שמש (זָננענטטרסהלען), והקאפטים יסדו אותם לקברי מלכים ורוזני ארץ אשר עשו גבורות וטיבות כל ימי חייהם על הארץ (ועל זה רמז בן־אמוץ (כ״ב, ט״ו) חֹצְבִי מָרום קִברו, חֹקְקי בסלע משכן לו —) ·

נפתלי הלוי.

מָצאה חן בעיני הערתך עה״פ (שמות א׳, ה׳) ויקם מלך הרש וגו׳ · והנה פה מקום אתי להעתיק לך ירידי ברברים קצרים את אשר כתבתי אני זה ימים רבים על הכתוב הזה, יען כי רברי השערתי יחזקו גם את רבריך, הטה נא אזנך ושמע: מורעת זאת לכל יודעי דרכי שפת עֵבר כי בבוא הפעל קום עם מלת היחס על, אז באורו מֶרֶד, מלחמה והתקוממות, כמו רבים קָמִים עלי (תהלים ג׳, ב׳) פי׳

רבים

רבים מורדים בי · אם תָּקוּם עלי מלחמה (שם כ״ז, נ׳) · הַקּוֹמִים עָלָי (מ״ב, ט״ז, ז׳) וארב לו וְקָם עָלָיו (דברים י״ט, י״א) ואב לכלם כאשר יָקוּם איש עַל רעהו ורצחו נפש (דברים כ״ב, כ״ו) ועוד רבים כאלה · וכן בפ׳ הזה ויקם מלך חרש על מצרים פי׳ כי התקומם ביד חזקה ובמלחמת תנופה להיות מלך על ארץ מצרים, כי לפניו היה עוד מלך ממלכי הָרֹעִים (היקסאָס), והוא מָרַד בו וילחם עליו בחרב שלופה ויגרשהו ממצרים וימלך תחתיו. ולפ״ז יצדק עליו התאר חָדָשׁ, ר״ל לא ממלכי הָרֹעִים אשר היו לפניו כ״א מלך חדש מילדי הארץ, וו״ש רַב „חדש ממש״ פי׳ לא בן ולא נין ולא נכד למלכים הראשונים, אך חדש מילדי מצרים אשר לא היתה כזאת ת״ל שנה —. והמלך החדש הזה (אשר לא ידע את יוסף—) אמר אֶל עַמּוֹ פי׳ אל המצרים אשר הם בני עמו, הנה עַם בני ישראל רַב ועצום ממנו, כי המלך המצרי הזה סִלָּה כל אבירי בני עַמּוֹ בהִלָּחֲמוֹ עִם ההיקסָאס, והוציא אֶל הֶרֶג מבחר בחורי מצרים וַיְמַעֵט את מספר אנשי החיל, וַיִּפְחַד תמיד כל הימים פן תקראנה מלחמה, כי ההיקסאָס המנוצחים יִגָּברו חילים ויקדישו עליו מלחמה להשיב אליהם את מלוכת מצרים, ואז יתוספו גם בני ישראל על שונאיהם אלה, וילחמו במצרים ויעלו מן הארץ, פי׳ מארץ גושן שהיא במצרים התחתונה אשר שָׁם ישבו בני ישראל כנודע לקוראי דברי הימים, ובהכניעם את מצרים יעלו משם אל מצרים העליונה אשר היתה קדושה למלכי מצרים · · · וירוע לכל יודעי דברי ימי מצרים העתיקה, כי מלכי הָרוֹעִים (היקסאָס) היו בני עֲרָב (אראבער)*) אשר הם בני ישמעאל בן אברהם העברי

ואשר

*) ע׳ דברי החכם הערען ע״ד ההיקסאס.

ואשר נקראו ונחשבו במצרים לעברים (ומה גם כי עבר וערב מתחלפים במבטא בני הקדם—) , והערביים הם רֹעים נֹסְעים בערר (נאָמאדען) ושכֵני ארץ מצרים מעולם , והמצרים שנאו אותם תכלית שנאה גם בימי יוסף בהיות עוד מלך ממלכי הערביים עליהם (שמות מ״ו, ל״ד) , רק טמנו את שנאתם בחֻבם מיראת המלך אשר אמנם לא נכחדה זאת מעיניו — . ויען כי בני ישראל נקראו בשם עִברים (מימי אברהם העברי) והיו בני אב אחד עם הערבים הנקראים ג״כ עברים , גם היו רֹעֵי צאן כמוהם וברית שלום ביניהם , (כאשר ידענו כי עֵרב רב , הם בני עָרב עלו את בני ישראל ממצרים—) , ועל כן ירא המלך החָדש הזה מפני בני ישראל פן יהיו זרוע לאנשי גאולתם ובני אמונתם הערביים בעת אשר יקרישו עליו מלחמת תנופה להסב להם את המלוכה כבראשונה — . ודע נא ידידי כי יש לי עדים רבים ונאמנים כי הערביים (ההיקסאָס) נקראו בשֵם עִברים .בפי המצרים , ופה לא אביא רק עֵד אחד מדברי קדש ועד אחד מדברי חול : כתוב בתורה (שמות ב׳ , י״ח) «וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו» , אשר תבת מאחיו יתירה היא , הכי לא ידענו כי איש עברי הוא מֵאַחֵי משה אולם אחרי אשר ידענו כי גם הערבי נקרא אז בשם עברי ע״כ יוסיף הכתוב להגיד לנו כי מאחי משה היה המֻכה , ר״ל איש עברי ממש — . הסופר המצרי מאַנעטהאָ Manetho בספרו השני מתולדות ימי המצרים , יספר כדברים האלה , עמל הוא בעיני להבין מרוע הביא האלהים ברוח קדשו אנשים מארץ המזרח לארץ מצרים אשר עשו בה חיל גדול ויסבו להם את מלוכת מצרים בחֹזק יד , את ראשיה אסרו בזיקים

ונכבדיה

נבדיה בכבלי ברזל, את עריה שרפו באש, ואת היכלי
היה הרסו וערו עד היסוד בם, וישימו עליהם רֹעָה
מלך, ויצאו מתחת יד מצרים ובנו עיר הנקראת בשֵׁם
ירושלים וכו׳ עכ״ר · הִנך רואה כי גם המצרי מאנעטהא
ה חשב עוד את הערבים (ההיקסאס) לעברים — ·
פלאת היא בעיני כי גם יוסף בן מתתיהו הכהן (יוסיפוס
אוויוס) בספ״ו «נגד אפיון» (קאָנטראַ אפיון ספר שני פרק
ד — ט״ז) · יאמין גם הוא כי מַלְכֵי הָרֹעים (היקסאָס) היו
בותינו זרע אברהם אשר ירדו מצרימה — ודע נא כי
במים רבים חשדו את בן מתתיהו הַכֹּהֵן;כי בדה מלבו את הדברים
שר כתב שם בשם כֹּהֵן און הוא מאנעטהא המצרי · ולי אני
ירך דברים רבים להצריק את יוסף כהן צדק ולהצילו מריב
שונות, אך צר להם המקום מֵהִשְׂתָּרֵעַ בזה — · אמנם מי
וא המלך החָרש אשר גרש את ההיקסאס בתגרת ידו?
ה׳ שמו בספרי דברי הימים למלכי בית פרעה? ומה שֵׁם
נו? ומי הוא המלך אשר לעיניו חָשף ה׳ את זרוע קרשו
הפליא את מַכּוֹתָיו במצרים והוציא אסירים בכושרות? על
דות הדברים האלה כבר נכתבו ספרים רבים גדולים ורחבי
ים תוצאות לבב הכמים ונבונים, אשר התרו בכל מאמצי
ח להוציא את התעלומות האלה לאור על פי דברי מאַנעטהאַ,
עראָדאט וריאָדאר (קום קרא את דברי החכם קאליגער
את דברי החכמים אָזְהֶר, מארסהאַם, פ׳טאף ועוד
כים כאלה) · וגם לְפָנַי נגלתה השערה קרובה לאמת על ארות
דבר הזה בְקראי בדברי ימי מלכי בית פרעה, ולעת אחרת
וריעך יריד משכיל, את השערתי, ואכנים את ראשי בין
רים גדולים להכנים תבן לעפריים ···· שלום לך ידידי!
קבל באהבה וברצון את דברי ידידך באמת:

קלמן שולמאן.